

NINA Rapport 391

Konsensus i konflikt

Sosiale representasjoner av ulv

Helene Figari
Ketil Skogen

LAGSPILL

ENTUSIASME

INTEGRITET

KVALITET

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en ny, elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Norsk institutt for naturforskning

Konsensus i konflikt

Sosiale representasjoner av ulv

Helene Figari

Ketil Skogen

Figari, H. & Skogen, K. 2008. Konsensus i konflikt. Sosiale representasjoner av ulv. - NINA Rapport 391, 64 s.

Oslo, september 2008

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-1956-3

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

Olve Krange

ANSVARLIG SIGNATUR

Erik Framstad (sign.)

OPPDRAGSGIVER(E)

Norges forskningsråd

Direktoratet for naturforvaltning

NØKKELORD

Ulv, rovvilt, konflikt, konsensus, sosiale representasjoner

KEY WORDS

Wolves, conflict, consensus, social representations

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 73 80 14 01

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 22 60 04 24

NINA Tromsø

Polarmiljøsentret
9296 Tromsø
Telefon: 77 75 04 00
Telefaks: 77 75 04 01

NINA Lillehammer

Fakkeltgården
2624 Lillehammer
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 61 22 22 15

www.nina.no

Sammendrag

Figari, H. og Skogen, K. 2008. Konsensus i konflikt. Sosiale representasjoner av ulv. – NINA Rapport 391, 64 s.

Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet har i all hovedsak vært opptatt av å forklare motstridende holdninger til rovdyr. I denne studien settes det spørsmålsteget ved konfliktperspektivet som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, nærmere bestemt ulv. Ved å erstatte studier av *holdninger* med studier av *sosiale representasjoner*, har målet vært å undersøke hva lekfolk tenker om ulv, snarere enn hvorfor noen erklærer seg som tilhengere og andre som motstandere av det store rovdiret. Forskningsspørsmålet er todelt. For det første: Hva kjennetegner lekfolks forståelse av hva ulven er og representerer? For det andre: Har de som har uttalte positive og negative holdninger til ulv også ulike sosiale representasjoner av det samme dyret – forstår de det på ulike måter? En analyse av fokusgruppeintervjuer med innbyggere i to berørte områder i Øst-Norge, avdekker en kjerne av felles forståelse av fenomenet "ulv". Uavhengig av gruppetilhørighet og ståsted i rovdyrkonflikten, deler informantene sentrale forestillinger om ulvens egenskaper og atferd. De intervjuede beskriver således ulven som essensielt vill og ren; et autonomt dyr som ideelt sett er uberørt av menneskenes sosialisering av sine omgivelser. Videre fremhever de ulvens sosiale egenskaper og evne til å samarbeide med sine artsfeller. I kombinasjon med kløkt og fysisk styrke gjør dette ulven til et potent og overlevelsesdyktig dyr, og til en mesterlig jeger. Kort sagt fortøner den seg som en "topp på naturen", slik en av intervjupersonene formulerte det. Som sosialt objekt bidrar imidlertid ulven til enten å utfordre eller konsolidere forskjellige gruppers representasjoner av det lokale landskapet, samt menneskene og dyrene som lever der. Sann sett bidrar den likevel til konflikt. Men analysen av sosiale representasjoner av ulv viser at det ikke er motstridene definisjoner av ulvens vesen som ligger til grunn for ulvekonflikten, men ulike vurderinger av om den hører hjemme i de østnorske skogene og om den nåværende ulvestammen kan betraktes som vill og autentisk. Mens det forhandles om ulvens plass og tilhørighet, tas dyrets *egenart* for gitt. Av dette fremgår det at studier av sosiale representasjoner, i motsetning til holdningsundersøkelser, fanger både felles forståelse og konflikter i den sosiale tenkningen. Å anvende dette verktøyet på rovdyrfeltet har gjort det mulig å si noe ikke bare om de meningsforskjellene som kommer til uttrykk, men også hvorvidt det finnes en form for bredere kulturell forståelse av ulv som forener folk på begge sider av den åpenlyse konflikten.

Den felles kjernen i den sosiale representasjonen av ulv kunne vært et utgangspunkt for dialog om ulveforvaltningen. Men dette undergraves av forvaltningens bestrebelser på å underlegge ulvebestanden en ekstrem kontroll, gjennom streng sonering, omfattende radiomerking, osv. Dermed er det nesten umulig å betrakte ulven som vill og ren, og resultatet er at både tilhengere og motstandere av å ha ulv i Norge – som deler synet på at dette er selve essensen av "ulv" – vender seg mot dagens forvaltningsmodell.

Helene Figari helene.figari@nina.no
Ketil Skogen ketil.skogen@nina.no

Abstract

Figari, H. & Skogen, K. 2008. Consensus in conflict. Social representations of wolves. – NINA Report 391, 64 pp.

Social science research on issues related to large carnivores (LC) has mainly been concerned with explaining conflicting attitudes to LC. In this study we question the conflict perspective as an exclusive platform for investigation of people's relationship to LC, or more precisely toward wolves. By focusing on *social representations* in stead of *attitudes*, our goal has been to find out *what* lay people think about wolves, rather than *why* some people claim to be wolf supporters and others wolf adversaries. Firstly we ask what people think the wolf *is* and what it *represents*. Secondly we ask whether people who express either positive or negative views about current wolf protection also adhere to different *social representations* of wolves. Focus group interviews with inhabitants in two communities in Eastern Norway reveal a common core understanding of the phenomenon "wolf". Regardless of social group and position on the LC conflicts, informants share a basic understanding of the wolf's characteristics and behaviour. They all see the predator as essentially wild; a social and intelligent animal with an impressive appearance and physical strength. The wolf is generally seen as representing a zenith of wildlife. However, as a social object the wolf may either challenge or consolidate *other* social representations held by various social groups; i.e. representations of local landscapes as well as of the people and animals that inhabit them. Our analysis shows that the wolf conflicts are not fuelled by antagonistic collective interpretations of the nature of the wolf, but by different views as to whether the animal belongs in the areas where it is now found. While the presence of wolves in Norwegian forests is negotiated and contested, the fundamental nature of the animal is taken for granted. This demonstrates that studying social representations, as opposed to conducting attitude surveys, allows us to capture unifying as well as dividing aspects of social thought. Applying this tool to the LC field has enabled us to understand not only the diverging views that are expressed, but also the existence of a broader cultural understanding of wolves – a cultural understanding that in a sense unites people across positions in the overt LC conflicts.

This common core in the social representation of the wolf could have been a point of departure for dialogue about wolf management. However, this is undermined by current management efforts to subject the wolf population to an extreme form of control, through strict zoning, extensive radio tagging, etc. This *domestication* makes it almost impossible to see the wolf as wild and pure, and the result is that proponents as well as opponents of having wolves in Norway – who share the view that this is the essence of the concept "wolf" – turn against the current management regime.

Helene Figari helene.figari@nina.no
Ketil Skogen ketil.skogen@nina.no

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	4
Forord	6
1 Bakgrunn og problemstilling	7
1.1 Ulv i Norge	7
1.2 Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet	9
1.3 Forskningsspørsmål.....	11
2 Teorien om sosiale representasjoner	13
2.1 Folkelig kunnskap	13
2.2 Perifere og sentrale deler av en sosial representasjon	14
3 Å sanke forestillinger	17
3.1 Forarbeid.....	17
3.2 Studieområde.....	18
3.3 Fokusgrupper.....	18
3.4 informanter	20
3.5 Intervjuene	21
3.6 Fra gruppefortellinger til sosiale representasjoner	22
4 Felles forestillinger om ulv	23
4.1 Overlegen ulv	23
4.2 Sosial ulv.....	26
4.3 Vill ulv.....	29
4.4 Ren ulv.....	32
5 Representasjoner i konflikt	37
5.1 Hjemmehørende eller malplassert ulv?	37
5.2 Ekte ulv?	40
5.3 Truet eller truende ulv?	43
5.4 Farlig ulv?	47
6 Rom for konsensus	50
6.1 Essensen av det ville	50
6.2 Holdninger, verdier og representasjoner	52
6.3 Fortellinger om mennesker og representasjoner av dyr	53
7 Konsekvenser for forvaltning og politikk	56
8 Referanser	58
Vedlegg I Intervjuguide representasjoner	61
Vedlegg II Prosjektgruppens intervjuguide	62
Vedlegg III Informasjonsskriv	63

Forord

Denne rapporten er en av flere fra samfunnsforskningsdelen av prosjektet "Large carnivores and human communities II: Conserving interacting species in the transboundary south-central Scandinavian ecosystem". Prosjektet kalles til daglig "ROSA II", fordi det er andre runde i en serie forskningsprosjekter med temaet rovvilt og samfunn (RoSa). Denne forskningsinnsatsen, som er tverrfaglig og omfatter både biologi og samfunnsforskning, er finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning i fellesskap.

Rapporten er basert på Helene Figaris masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo, som utgjorde en viktig komponent i ROSA II. Helene Figari har vært en sentral medarbeider i prosjektet, og vi anser hennes oppgave – og denne rapporten – som et nybrottsarbeid i utviklingen av vår forståelse av rovviltkonfliktenes grunnlag og dynamikk.

Rapporten viser hvordan teorien om sosiale representasjoner kan hjelpe oss til å forstå at konfliktene er harde til tross for at det er liten uenighet om den ville ulvens natur. Dette er svært viktig innsikt, som vi mener har konsekvenser for ulveforvaltningen spesielt og for rovviltforvaltningen generelt. Derfor går rapporten grundig gjennom analysene som er gjort, og det kan hende at noe av teksten virker litt tung og teoretisk for de som bare vil vite "hva vi fant ut". Trøsten får være at dette mest gjelder de første kapitlene. Det går an å hoppe til kapittel 4 – der selve historien tar til.

En annen rapport vil ta for seg ulike måter å forstå lokale landskap på, og konsekvenser for folks syn på ulvens plass i disse landskapene. En tredje vil fortelle om folks erfaringer med, og meninger om, dagens rovviltforvaltning, slik dette kommer til uttrykk i to kommuner på Østlandet.

7. september 2008

Ketil Skogen
Seniorforsker

1 Bakgrunn og problemstilling

For oss mennesker representerer ulven noe mer enn en biologisk organisme. I den grad vi tillegger den bestemte egenskaper; konstruerer og viderefører meninger, myter og forestillinger om det store rovdyret, har vi å gjøre med et sosialt fenomen. Vitenskapelig sett kan ulven beskrives og klassifiseres på en rekke ulike måter, for eksempel anatomisk, artsmessig, og i forhold til reproduksjon, geografisk spredning og sosial organisering. Samtidig er det rimelig å anta at det finnes en mer folkelig forståelse av dyret som ikke nødvendigvis stammer fra eller gjenspeiler den vitenskapelige.

Med utgangspunkt i analyser av fokusgruppeintervjuer med folk i to ulveområder på Østlandet, og med teorien om *sosiale representasjoner* som rammeverk, har vi forsøkt å undersøke hva som kjennetegner folkelig forståelse av ulv. Har vi å gjøre med felles grunnleggende forestillinger, eller snarere sterkt divergerende og gruppespesifikke representasjoner¹? Rapporten er en del av prosjektet "Large carnivores and human communities II: Conserving interacting species in the transboundary south-central Scandinavian ecosystem" også kalt "Rovvilt og samfunn, del II" (RoSa II).

1.1 Ulv i Norge

Etter en langvarig og iherdig utryddingsprosess døde den opprinnelige norsk-svenske ulvestammen ut på slutten av 1960-tallet, eller begynnelsen av 1970-tallet (Wabakken, Aronson, Strømseth, Sand, Svensson og Kojola 2007:11). I en trettiårsperiode var det så godt som tomt for ulv i Skandinavia. Innvandrende enkeltdyr fra de finsk-russiske skogene sørget imidlertid for en reetablering og oppblomstring av en ny skandinavisk ulvebestand utover 1990-tallet. Utbredelsen har siden den gang vært konsentrert til skogområdene i Sør-Skandinavia, nærmere bestemt Värmland, Örebro og Dalarnes län i Sverige, samt Hedmark, Akershus og Østfold fylke i Norge. Vinteren 2007/2008 ble det registrert mellom 142 og 173 stasjonære ulver i Norge og Sverige. Av disse hadde 124-145 individer tilhold i Sverige, 10-13 i grensetraktene mellom de to landene og 8-15 utelukkende i Norge (Wabakken m.fl. 2008). Sommeren 2008 ble det konstatert at minst to norske ulvepar hadde ynglet, slik at tallet på ulver i Norge nå er høyere enn vinterens registreringer viste.

Ulvens tilbakevending til norske trakter har ikke gått upåaktet hen. Overalt hvor den har etablert seg har det brutt ut konflikter mellom motstandere og tilhengere, mellom forvaltere og sauebønder, mellom rovviltforskere og lokale innbyggere, for å nevne noen. Sprikende holdninger til hvordan vi som mennesker skal forholde oss til og forvalte rovdyrbestanden har i den samme tidsperioden vært opphav til heftige debatter i det offentlige rom.

I følge en undersøkelse gjennomført i 2001 uttalte 32 prosent av den norske befolkningen at de ønsket å redusere ulvebestanden eller fjerne ulven helt. De resterende 68 prosent ga uttrykk for at de ønsket flere ulver, eller syntes den daværende bestanden – slik de oppfattet den – var akseptabel (Bjerke, Skogen og Kaltenborn 2002:13). Det ser med andre ord ut til at majoriteten av den norske befolkningen er positive til å ha ulv i norsk natur. Siden 1990-tallet har nivået på

¹ I rapporten bruker vi ord som *representasjoner*, *forestillinger*, *idéer* og *folkelig forståelse eller -kunnskap* om hverandre. Alle begrepene er uttrykk for det samme. "Forestilling" er en god norsk oversettelse av det franske "représentation" og engelske "representation", slik begrepet anvendes innenfor samfunnsvitenskapen. Likevel kan det være hensiktsmessig å beholde representasjonsbegrepet, både fordi det springer ut av en bestemt fagtradisjon, og fordi det i denne konteksten uttrykker et helhetlig sett av bilder og idéer som flettes sammen til en slags hverdagsteori om et bestemt sosialt objekt. Det er derfor vanlig å snakke om *en* sosial representasjon en gruppe mennesker har av en bestemt ting. Slik bruker også vi uttrykket. Likevel består altså en representasjon av en rekke elementer, eller idéer. For å gjøre språket, og dermed også innholdet i det som blir sagt, lettere tilgjengelig, vil vi vekselvis bruke de andre begrepene om både helhetlige representasjoner, og elementer av disse.

konfliktene rundt store rovdyr likevel vært så høyt at Stortinget i 2002 ba Regjeringen om å legge frem en ny stortingsmelding om rovviltforvaltningen. Målet var å finne frem til virkemidler som kunne bidra til å redusere konfliktene, samtidig som bærekraftige bestander av store rovdyr kunne opprettholdes. Det siste inngår som en del av en mer generell målsetning om bevaring av det biologiske mangfoldet².

Stortingsmelding nr.15 (2003-2004), *Rovvilt i norsk natur*, fastsetter blant annet nasjonale bestandsmål for de ulike artene av rovvilt. For ulv gjelder målet om tre årlige ynglinger innenfor et gitt forvaltningsområde på Østlandet³. De tre ulveflokkene skal være "helnorske", hvilket innebærer at familiegupper som har etablert seg i grenseområdene mellom Norge og Sverige ikke regnes som en del av den norske bestanden. Utenfor forvaltningsområdet for ulv skal det raskt kunne iverksettes felling av dyr som forvolder skade, og det er ikke ønskelig med ynglende par (Innst.S.nr.174 2003-2004).

Etter nærmere fastsatte kriterier, og dersom bestandsmålet er nådd, kan myndighetene i tillegg åpne for lisensjakt⁴ på ulv innenfor det definerte forvaltningsområdet. Hensikten er i begge tilfeller å begrense omfanget av skader på husdyr og tamrein. Samtidig presenteres lisensjakt som et av flere konfliktdependente tiltak, ettersom involvering av lokale jegere i slik skadefelling vil styrke den lokale deltakelsen i rovviltforvaltningen (Stortingsmelding nr.15 2003-2004: kapittel 6, del 8).

Med så presise mål for bestandsstørrelse og geografisk utbredelse, følger også behovet for detaljert kunnskap om antall, utvikling og utbredelse. Ulvestammens størrelse, lokalisering og reproduksjon dokumenteres gjennom registreringer av spor i snø, radiomerking av dyr og DNA-analyser av ekskrementer, blod og hår (Wabakken m.fl. 2007:13). Dette arbeidet finansieres i all hovedsak av Direktoratet for naturforvaltning, mens biologer tilknyttet ulike forskningsmiljøer har ansvaret for innsamling, tolking og systematisering av data. Innsamling av data involverer også frivillige, lokale aktører som for eksempel deltar i sporregistreringer, innfangning og radiopeiling av ulv; også dette med tanke på å redusere eller forebygge konflikter mellom forvaltere og forskere på den ene siden, og den berørte lokale befolkningen på den andre (Skogen 2003).

Begrepet "konflikt" er således blitt ulvens faste følgesvenn. I offentlige meningsutvekslinger om rovdyrsaken manes det frem et bilde av uforenlige synspunkter og dype splittelser mellom ulvehatere på den ene siden, og de som trykker rovdyret til sitt bryst på den andre. Samfunnsvitenskapelig forskning har imidlertid slått fast at dette er en forenklet fremstilling. Folks forhold til ulven rommer både nyanser og ambivalens (se f.eks. Krange og Skogen 2003). Dessuten påvirkes holdninger til ulv av en rekke faktorer som ikke direkte har med det store rovdyret å gjøre (Bjerke, Skogen og Kaltenborn 2003:38). En ting er sikkert: Ulvens tilbakevending til norske trakter har satt sterke følelser i sving, med det resultat at den har fått en plass i rampelyset som fullstendig overskygger de andre rovdyrene.

² Den 27. mai 1986 ratifiserte norske myndigheter Bern-konvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr. Avtalen inneholder krav til bevaring av flora og fauna i deres naturlige leveområder (herunder artene gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn), og angir hvilke minstepforpliktelser Norge har i arbeidet med å ta vare på rovvilt (Stortingsmelding nr.15 2003-2004). Nøyaktig hva som regnes for å være en levedyktig bestand, hvor rovdyrene skal leve og hvordan de skal forvaltes, er imidlertid opp til norske myndigheter å avgjøre.

³ Forvaltningsområdet for ulv er den geografiske sonen der myndighetene har bestemt at ulven skal få leve og formere seg. Området omfatter Østfold, Oslo, Akershus med unntak av kommunene Hurdal, Eidsvoll, Nannestad, Gjerdrum og Nittedal øst for Nitelva, Hedmark med unntak av kommunene Nord-Odal, Stange, Hamar, Løten, Ringsaker, Stor-Elvdal, Rendalen, Engerdal, Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga og Os, samt de deler som ligger vest for Glomma av kommunene Åsnes, Våler, Elverum og Åmot. (Forskrift om forvaltning av rovvilt, Miljøverndepartementet 2005).

⁴ Lisensjakt er definert som felling av rovdyr motivert av behovet for skadereduksjon. Alle jegere som har bestått skyteprøven for storviltjakt kan enkelt søke om slik lisens. Jakt på ulv begrenses imidlertid av årlige fastsatte kvoter. For vinteren 2007/2008 er kvoten fastsatt til fire dyr (Direktoratet for naturforvaltning 2008a).

1.2 Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet

Våren 1995 ble fjorten kanadiske ulver utplassert i Yellowstone nasjonalpark i USA. Tiltaket førte til intense konflikter i området, mellom representanter for miljøvernbevegelsen og det som ofte er blitt kalt "the Wise Use Movement", en koalisjon av befolkningsgrupper med dype røtter på landsbygda i det vestlige USA som ønsker å begrense den føderale kontrollen over naturressursene. Wilson (1997:457) argumenterer for at det er grunnleggende og generelle verdimotsetninger som er opphavet til de sterke reaksjonene på ulvens nærvær, mer enn spesifikke aspekter ved rovdyret som sådan. Ulven er blitt et potent symbol i en politisk krig om bruk av landområder.

For det første, hevder Wilson, er tilgangen til makt ujevnt fordelt mellom de ulike grupperingene. Miljøvernere bosatt i rurale områder er ofte innflyttere med bakgrunn fra den urbane middelklassen. Forbindelser til mektige politiske og sosiale nettverk gir dem et fortrinn i forsøket på å påvirke føderale miljøpolitiske prioriteringer (Wilson 1997:459-461). For det andre har partene i konflikten motstridende idéer om privat eiendomsrett. Miljøbevegelsen kjemper for økt offentlig kontroll over rurale landområder, inklusive opprettholdelse av livskraftige rovdyrbestander. Såkalte "wise users" ser på sin side utsetting av ulv som et overgrep mot både lokal og privat råderett. De anser de lokale innbyggerne for å være de rettmessige eierne av landet i Vesten, selv om det meste formelt eies av føderale myndigheter. Utsetting og vern av rovvilt som utgjør en trussel mot husdyr og beitebruk betraktes dermed som et anslag mot den lokale råderetten (Wilson 1997:461-463).

For det tredje er motstanderne i den lokale rovdyrkonflikten splittet i sitt syn på naturen, forklarer Wilson. I den miljøpolitiske tenkningen står ulven som et mektig symbol på vill natur. Det knyttes forventninger til at den overlegne predatorens tilstedeværelse vil sørge for restaurering av et landskap i ubalanse, der elg, hjort og bison har fått lov til å formere seg fritt. Miljøbevegelsens meningsmotstandere forstår derimot menneskelig utnyttelse av de samme landområdene som en uunnværlig brikke i den økonomiske utviklingen i det vestlige USA, og mener at god naturforvaltning kan gå hånd i hånd med økonomisk vinning. Wilsons hovedanliggende er med andre ord å vise at ulvens entré har ført til at latente, grunnleggende verdimotsetninger har kommet til overflaten, og at rovdyrkonflikten i Yellowstone dypest sett handler om ulike syn på fremtiden til det vestlige USA (Wilson 1997:464-465).

Akkurat som i Norge, ble det i Frankrike på begynnelsen av 1990-tallet slått fast at grupper av ulv på nytt hadde slått seg ned i østlige deler av landet. Etter å ha blitt fullstendig utryddet på slutten av 1920-tallet, ble det store rovdyret nå stadig observert i de deler av alpene som ligger langs den italienske grensen. De franske myndighetenes beskyttende linje overfor ulven ble møtt med sterke protester fra de franske bøndernes interesseorganisasjoner, og resulterte i det Campion-Vincent (2002) beskriver som en politisk krise.

Et av de berørte områdene, Vanoise nasjonalpark, har siden den gang vært preget av strid mellom det Mauz (2002, 2005) kaller for *lykofobe* (ulvefiender), primært representert ved lokale bønder og jegere, og *lykofile* (ulvevenner), som for eksempel naturvernere og lokale miljøforvaltere⁵. I likhet med Wilson, betrakter Mauz rovdyrdebatten som en aktualisering av latente sosiale konfliktlinjer. Forfatteren skiller mellom "lokale" og "lærde" forståelser av ville dyr. Lokale bønder og jegere har en oppfatning av at ville dyr, i motsetning til tamme dyr, er svært sky og holder til i områder fjernt fra mennesker, for eksempel i utilgjengelige og høytliggende fjellstrøk. For naturvernere og naturforvaltere fremstår derimot ville dyr først og fremst som uavhengige og opprinnelige. De vurderes altså ikke ut fra om de har tilhold i fjerntliggende eller nærliggende områder, eller om de skyr mennesker eller ikke, ettersom det er de ville dyrene og ikke menneskene som anses å ha Alpene som sitt naturlige leveområde (Mauz 2002:200).

⁵ I Frankrikes mange naturreservater og nasjonalparker utgjør skogvoktere og naturoppsynsmenn en nokså stor yrkesgruppe som er godt synlig i lokalsamfunnet.

Mauz' hovedpoeng er at ulvens nærvær har blottlagt en konflikt mellom to kulturer, det vil si mellom de lærdes og de lokales tilnærming til *det ville*. Hun legger vekt på at den historisk og lokalt forankrede distinksjonen mellom det ville og det domestiserte er basert på akkumulerte erfaringer. Det er disse erfaringene som ligger til grunn for de lokales forståelse av ville dyr (Mauz 2005:40). For eksempel har gemsen tradisjonelt hatt tilhold i svært utilgjengelige områder av alpine. Den har da også vært et sjeldent syn. På bakgrunn av slike erfaringer har lokalfolk gitt den status som både sjelden, sky og tilbaketrukket.

I likhet med Mauz, har O'Rourke (2000) vært opptatt av forståelser av ville dyr. Hun betrakter imidlertid disse som mentale konstruksjoner, og omtaler dem som "sosiale representasjoner". På bakgrunn av observasjoner og intervjuer med jordbrukere, jegere og turister i Cévennes nasjonalpark i Sørvest-Frankrike, trekker hun den slutningen at det har funnet sted en endring i folks oppfatninger av hva ville dyr er, særlig store rovdyr. Mer presist mener hun at den tradisjonelle, jordbruksorienterte forestillingen om at ville dyr utgjør en trussel mot menneskelig virksomhet, er i ferd med å erstattes med en urban fascinasjon for autentisk natur og vilt liv. Store rovdyr, ikke minst ulven, får rollen som ambassadører for og symboler på det naturlige og det ville (O'Rourke 2000:1).

Den romantiske forestillingen om rovdyr lever imidlertid side om side med en allmenn erkjennelse av at de ville dyrene kontrolleres av mennesker, gjennom radiomerking, overvåking og utplassering i reservater, forklarer O'Rourke. Hun heller derfor til den oppfatning at ideen om *det ville* har fått et nytt innhold i det hun omtaler som "det postmoderne samfunnet". Sivilisasjon og domestisering – det å temme naturen – har tradisjonelt vært definert som motsatsen til natur og vilt liv. I postmoderniteten forstås derimot naturen som en del av sivilisasjonen. En ny form for domestisering har funnet sted – en som dyrker vilt liv. Det ville har dermed blitt en del av det domestiserte, hevder O'Rourke (2000:161).

Bobbé (2000) setter spørsmålsteget ved denne distinksjonen mellom nye og tradisjonelle kulturer og forståelser av *det ville*. Hvem har sagt at moderne kulturer ikke definerer disse dyrene som en trussel mot menneskenes samfunn? I følge den franske antropologen er konflikten snarere et uttrykk for at det regjerer to motstridende forståelser av hvordan rovdyrtrusselen skal håndteres: Den ene – den nye – er knyttet til en idé om forebyggende regulering, basert på overvåking og forsøk på å forutse dyrenes atferd gjennom for eksempel radiomerking. Målet er altså å holde situasjonen under kontroll. I følge den tradisjonelle forståelsen handler det derimot om skadereduksjon; om å holde trusselen, de ville dyrene, på trygg avstand. Det er meget mulig at den såkalte "postmoderne" (jfr. O'Rourke), romantiske forestillingen om store rovdyr går hånd i hånd med forestillingen om *det ville* som noe kunstig, knyttet til erkjennelsen av at rovdyrene radiomerkes, overvåkes og gis kallenavn. Heller enn å snakke om en ny forståelse av hva vilt liv er, forsøker imidlertid Bobbé å vise at slike endrede forestillinger simpelthen er uttrykk for nye måter å regulere forholdet til truende ville dyr på. Fremfor å utrydde dem eller forsøke å holde dem på avstand, får de status som lovlige og vernede. Like fullt forblir de totalt underlagt menneskenes kontroll.

Gjennom undersøkelser av rovviltkonflikten i Norge, har Skogen og Krangle vist at motstridende holdninger til rovdyr i betydelig grad påvirkes av strukturelle faktorer som bosted, sosial bakgrunn og utdanning. I Østerdalen og i Østfold er de sterkeste rovdyrmotstanderne ofte menn med arbeiderklassebakgrunn eller tilknytning til primærnæringene (Skogen 2001:5/11). Også andre grupper inngår imidlertid i det Skogen og Krangle, i et eksempel fra Stor-Elvdal, omtaler som en *anti-rovdyrallianse* mellom lokale jegere, grunneiere og sauebønder (Skogen og Krangle 2003). Dette er grupper som i utgangspunktet har dels motstridende økonomiske interesser og som historisk slett ikke har vært på samme lag. For eksempel må lokale jegere, som ikke selv er grunneiere, punge ut for jaktrettigheter. Pengene kommer de som eier grunnen til gode. Alle har de imidlertid det til felles at de tolker ulvens nærvær og vernede status som et symbol på urban inntrengen, en trussel mot både økonomi

og livsstil i bygdene (Skogen og Krange 2003:318). Her som i Yellowstone (Wilson 1997) er det fienden fra byen, vel så mye dyret som sådan, som er skyteskive.

By/bygd-dimensjonen er med andre ord høyst tilstedeværende i det Skogen m.fl. (2008:106/126) beskriver som en *symbolsk kamp* mellom urbane eliter og rurale befolkningsgrupper. Motsetningene kommer blant annet til uttrykk i form av narrative konstruksjoner. En komparativ studie viser at norske rovdymotstandere og ulvevenner trekker på fortellinger som er påfallende like de man møter hos tilsvarende grupperinger i Frankrike (Skogen m.fl. 2008). På Østlandet, så vel som i de franske alper, verserer rykter om en konspirasjon av forvaltningsmyndigheter, politikere og miljøvernere som i all hemmelighet skal ha satt ut ulv. Ryktene bygger opp under den rovdyrfiendtlige diskursen, der ulven forstås som en trussel mot lokale jegere og bønder.

På samme måte har det blant ulvens venner utviklet seg en forestilling om at problemer med rovdyr primært skyldes bakstrevenske, stae og late bønder som ikke gidder å passe buskapen sin skikkelig. Både norske og franske ulveforkjempere mener at uforsvarlig husdyrhold i utmark bare forekommer i deres eget hjemland, og at rovdyrproblemer håndteres mye bedre av bønder i andre land. Denne fortellingen har fotfeste i miljøbevegelsen og blant biologer, delvis også i naturforvaltningen. Den gjenspeiles i mediene, og innehar i følge forfatterne en hegemonisk (dominerende) posisjon. Anvender man terminologien til den franske sosiologen Pierre Bourdieu, har den urbane middelklassen *symbolsk makt* på rovdyrfeltet (Skogen m.fl. 2008:126-130). Rykter om utsetting av ulv har derimot sitt utspring i lokale motstandsallianser, og kan forstås som en form for *kulturell motstand*, det vil si et svar og en utfordring til elitenes definisjonsmakt (Skogen m.fl. 2008:122-124).

Til tross for konflikter og kvasse motsetninger mellom by og land, lærde og lokale, middelklasse og arbeiderklasse, illustrerer Krange og Skogen at folks relasjon til ulv også rommer både nyanser og ambivalens. En studie i Østerdalen viste for eksempel at jegere med klart negative synspunkter på ulvens nærvær i området, likevel uttrykte beundring og fascinasjon når de snakket om det store rovdiret. Jegerne fremhevet spesielt ulvens fabelaktige jakttalent, og det er noe de setter høyt både for seg selv og sine hunder (Krange og Skogen 2003:14). Hvis disse informantenes synspunkter på ulven ene og alene hadde vært et produkt av deres posisjon i rovviltkonflikten, det vil si en gjenspeiling av deres forhold til sentrale myndigheter, naturvernbevegelsen, biologer og byfolk, hadde de neppe hatt noen grunn til å omtale det store rovdiret i rosende ordlag. Forfatterne antyder med andre ord at folks relasjoner til ulv, foruten å gjenspeile dype sosiale skillelinjer, også kan tenkes å handle om noe annet.

1.3 Forsknings spørsmål

Den tidligere samfunnsforskningen på rovdyrfeltet tar i all hovedsak utgangspunkt i motstridende holdninger til store rovdyr. Ved å legge til grunn et konfliktperspektiv søker de ulike bidragsyterne å forklare årsakene til de kontroversene som har oppstått i kjølvannet av ulvens reetablering i Norge eller andre steder. Uavhengig av om forklaringene er knyttet til motstridende verdier, sosiokulturelle ulikheter, eller forskjellige fortolkninger av ville dyr, er de tuffet på en antakelse om at folk er grunnleggende splittet i sin forståelse av fenomenet "ulv".

I denne studien stilles det spørsmålsteget ved konfliktperspektivet som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, nærmere bestemt ulv. Ved å erstatte studier av *holdninger* med studier av *sosiale representasjoner*, er målet å undersøke *hva* lekfolk tenker om ulv, snarere enn *hvorfor* noen erklærer seg som tilhengere og andre som motstandere av rovdiret. I stedet for å ta det for gitt at lekfolk har uttalte og sterkt divergerende holdninger til ulv, spør vi hvilke assosiasjoner, idéer og forestillinger dyret fremkaller. Er den sosiale konflikten – altså konflikten mellom folk med ulike meninger – en gjenspeiling av konflikter mellom ulike forestillinger om ulven, eller har folk som står på hver sin side i ulvesaken en felles forståelse av dyret? Sagt med andre ord: Refererer rovdyrvenner og skeptikere til to forskjellige dyr når

de snakker om ulv, eller forholder de seg til en felles tolkning av samme dyr?

Forskningsspørsmålet er således todelt. For det første: Hva kjennetegner lekfolks forståelse av hva ulven *er* og *representerer*? For det andre: Har de som har uttalte positive og negative holdninger til ulv også ulike sosiale representasjoner av ulv?

Studien er teoretisk og analytisk forankret i teorien om *sosiale representasjoner*. Neste kapittel gir derfor en presentasjon av dette perspektivet, samt noen tidligere studier av folkelig forståelse eller "common sense". I kapittel tre skisseres den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. I den forbindelse drøftes fokusgruppemetodens relevans for studier av sosiale representasjoner. Analysen av fokusgruppeintervjuer med folk i Halden og Trysil viser at informantene har en felles forståelse av ulvens vesen og atferd, uavhengig av hvilket standpunkt de har tatt i rovdysaken. Innholdet i disse delte⁶ forestillingene om ulv presenteres i kapittel fire. I kapittel fem behandles splittelser i den sosiale tenkningen om ulv. Det argumenteres i den sammenheng for at rovviltkonflikten kan forstås som en konflikt mellom de intervjuedes felles forståelse av ulv, og gruppeavhengige, motstridende forestillinger om det lokale landskapet, samt menneskene og dyrene som lever der. I det siste og konkluderende kapitlet drøftes resultatene i lys av den tidligere samfunnsvitenskapelige forskningen på rovdryfeltet. Diskusjonen rommer også noen betraktninger rundt representasjonsperspektivets fruktbarhet for studier av menneskers forhold til store rovdyr, og for samfunnsvitenskapen generelt.

⁶ Når vi snakker om "delte" forestillinger, mener vi idéer som er felles i den forstand at de deles av flere. Slik begrepet brukes her, må det ikke forveksles med "splittede" eller "motstridende", som jo betyr nøyaktig det motsatte.

2 Teorien om sosiale representasjoner

Den franske sosialpsykologen Serge Moscovici regnes for å være pioneren på feltet for studier av sosiale representasjoner. Han presenterte for første gang begrepet i 1976, og i og en rekke senere publikasjoner fremstiller Moscovici studier av sosiale representasjoner som et alternativ og en motsats til holdningsstudier. Han omtaler begge som innfallsvinkler til å forstå og beskrive menneskers forhold til sosiale objekter og fenomener, men kritiserer holdningsbegrepet for å ikke ta hensyn til den sosiale konteksten folks oppfatninger inngår i.

Disse bør snarere ses på som elementer i en større sammenheng, bestående av representasjoner av eller forestillinger om den fysiske og sosiale virkeligheten (Wagner og Hayes 2005:116). I tråd med dette beskriver Moscovici sosiale representasjoner som '(...) kognitive systemer som følger sin egen logikk og har sitt eget språk (...) Det dreier seg ikke bare om "meninger om", "bilder av" eller "holdninger til", men om autonome "teorier" eller "kunnskapsgrener", som har som formål å oppdage og organisere virkeligheten' (Moscovici 1969:10, vår oversettelse). Ettersom alle former for tenkning og kommunikasjon forutsetter en viss grad av enighet om hvordan verden ser ut, må representasjoner dessuten forstås som *sosiale*.

I artikkelen *The phenomenon of social representations* (1984) beskriver Moscovici de sosiale representasjonene som et filter mellom oss mennesker og virkeligheten. Han hevder at vi kun kan erfare våre omgivelser symbolsk og selektivt, det vil si som representasjoner. Slik blir visse aspekter ved virkeligheten synlige, og fordrer respons i form av tenkning og handling, mens andre ting blir usynlige.

... so that a given class of persons, either because of their age... or because of their race, become invisible when, in fact they are staring us in the face. (...) This invisibility is not due to any lack of information conveyed to the eyeball, but a pre-established fragmentation of reality, a classification of the people and things which comprise it, which makes some of them visible and the rest invisible (Moscovici 1984: 4-6).

Moscovici fremhever det kollektivt symbolske aspektet ved representasjoner. For Moscovici dreier det seg også om *felles* representasjoner, ettersom persepsjon begrenses til å omfatte "allerede etablerte fragmenter av virkeligheten". Samtidig åpner han for en konstruksjonistisk tilnærming til begrepet. Det vil si at representasjonene nødvendigvis er et resultat av en skapelsesprosess – de konstrueres av mennesker – ved at enkelte aspekter ved omgivelsene trer frem fra skyggene og formes som elementer i den sosialt definerte virkeligheten.

I moderne, fragmenterte samfunn kan representasjoner ikke sees som *kollektive* i den forstand at de er felles for alle og dermed a-historiske. Snarere fremstår de som *sosiale* (Moscovici 1993a:82). Representasjonene er riktignok felles på den måten at objekter og situasjoner får mening innenfor en kulturell og historisk ramme; men i det komplekse, moderne samfunnet må man ta høyde for variasjoner i representasjonenes opphav og uttrykk, både på individ- og gruppenivå. Det betyr at representasjoner kan være felles for noen grupper i samfunnet, men fremmede for andre.

2.1 Folkelig kunnskap

Alle forestillinger har et *sosialt* opphav. Det betyr at virkeligheten ikke kan forstås uten støtte i våre representasjoner av den. Men individuelle erfaringer kan stå i kontrast til de representasjonene som deles av gruppen; det som blir tatt for gitt, det selvfølgelige. Moscovici snakker i denne forbindelse ofte om "le sens commun", eller "common sense" (f.eks. 1976 ; 1993a; 1969). På norsk snakker vi om "folkevett", "sunn fornuft" eller "folkelig forståelse". Wagner og Hayes (2005:118) bruker begrepet *det intersubjektivt gitte* for å beskrive det

samme. Individets erfaringer fremstår som individuelle og subjektive kun i den grad de skiller seg fra og utmerker seg i forhold til denne felles bakgrunnen av "common sense", som oppfattes som selvfølgelig og ikke behøver noen forklaring.

Det er dette kulturelle bakteppet som må legges under lupen og studeres nærmere. Ikke som kognitive skjevheter og forvridninger av virkeligheten. Heller ikke som isolerte, uttrykte meninger eller holdninger, men som et sett av referanser som orienterer folk i deres samhandling med de fysiske og sosiale omgivelsene. Dette er i tråd med synet innen en rekke andre moderne sosiologiske og sosialpsykologiske retninger; at enhver form for sosial interaksjon forutsetter kulturelle referanserammer for felles forståelse. Moscovici forsøker imidlertid å beskrive hvilken *form* den sosiale tenkningen kan tenkes å anta – *hva* det kulturelle bakteppet består av.

En sosial representasjon kan beskrives som "(...) the collective elaboration of a social object by the community for the purpose of behaving and communicating" (Moscovici 1963:251). Sosiale grupper er med andre ord tilbøyelige til å utvikle egne fortolkninger av ting og fenomener som er ukjente, omstridte, truende eller av andre grunner påkaller deres oppmerksomhet. Gjennom kommunikasjon mellom medlemmene etableres en felles forståelse av tingen eller fenomenet. Litt etter litt inngår den delte forståelsen som en del av gruppens implisitte hverdagskunnskap. Moscovici uttrykker det slik (1984:24): "(...) the purpose of all representation is to make something unfamiliar, or unfamiliarity itself, familiar".

Selve konstruksjonen av sosiale objekter kan kalles for *objektivering*. En virkelighet som framstår som ugjennomtrengelig og fremmed avgrenses, defineres og modelleres til gjenkjennelige konturer. Gjennom objektiveringen får essensen av fenomenet en konkret form, som gjør det tilgjengelig for folk og fletter det inn i gruppens hverdagsforståelse, eller *common sense* (Moscovici 1984:38). Moscovici ser for seg at representasjonene er nedfelt i individet som et knippe idéer eller et nettverk av forestillinger, og sammenligner dem med det som i vitenskapen fremstår som systemer av begreper (Moscovici 1993a:81). De kulturelle forestillingene kommer til uttrykk i tale og handling (Jodelet 1998:32), men reflekteres også gjennom det implisitte og ikke-uttalte (Farr og Markova 1995:94).

2.2 Perifere og sentrale deler av en sosial representasjon

I tidlige studier av sosiale representasjoner rettes oppmerksomheten i første rekke mot det stabile og det enhetlige; mot felles kulturell forståelse. De refererer til et slags tankesystem som er forankret i det sosiale, og som etablerer rammene for hva som tenkes, og hva som *kan* tenkes. Wagner og Hayes illustrerer dette ved å vise til folks umiddelbare forståelse av "å dele". Studier viser at russiske mødre har en tendens til å spontant beskrive deling mellom barn som en situasjon der flere barn leker med samme leke samtidig (Adler 1990). Nord-amerikanske mødre assosierer derimot umiddelbart det samme fenomenet med tur-taking, det vil si at barna bytter på den samme leken. Selvsagt, understreker Wagner og Hayes (2005), må man anta at både russiske og nordamerikanske mødre med litt betenkningstid vil kunne komme opp med flere definisjoner på deling. Det er de *spontane* assosiasjonene forfatterne betrakter som kilde til innsikt i kulturelt betingede representasjoner (Wagner og Hayes 2005:169-170). Idéen om å dele kan knyttes til en mer generell forståelse av forholdet mellom individualitet og fellesskap.

Det er imidlertid liten tvil om at både Moscovici og hans etterfølgere legger vekt på at sosiale representasjoner ikke bare er uttrykk for kulturell konsensus, men også bærer preg av diversitet og endring (Abric 1993:75). 'It seems an aberration... to consider representations as homogeneous and shared as such by a whole society. What we wished to emphasise by giving up the word "collective" was this plurality of representations and their diversity within a group' (Moscovici 1988:219). At en gruppe mennesker på den ene siden har felles og varige forestillinger om et fenomen, for eksempel ulv, samtidig som det er markerte individuelle og

variasjoner og variasjoner over tid i de samme representasjonene, kan virke selvmotsigende. Men denne spenningen mellom stabile og dynamiske forestillinger må forstås som et grunnleggende trekk ved representasjonenes organisering og struktur.

Det er særlig sosialpsykologen Jean Claude Abric som har argumentert for at det finnes *ulike nivåer av forestillinger* (Abric 1993). Utgangspunktet her er ideen om et skille mellom representasjoners sentrale og perifere komponenter. Noen er sentrale og grunnleggende, mens andre er mer perifere og fleksible.

Abrics hovedpoeng er at representasjonens sentrale elementer har røtter i felles sosiale betingelser, kultur og historie. Det som skiller dem fra de mer perifere, er at de første består av *ikke-forhandlingsbare* idéer. Det dreier seg om en form for grunnleggende konsensus; kulturelt rotfestede forestillinger – bevisste eller ubevisste – som folk tar for gitt og som ikke behøver forklares. De er sterkt preget av kollektivt minne og et tilhørende sett av normer. De perifere komponentene derimot, sørger for at individuelle erfaringer kan tilpasses gruppens felles etablerte kunnskap. De er konkretiseringer av de sentrale, mer allmenne delene av forestillingen og forankrer dem i øyeblikkets virkelighet. Mens den representative kjernen fremstår som stabil og omforent, er de perifere idéene fleksible, heterogene og tåler indre motsetninger – både mellom medlemmene i en gruppe og i enkeltpersoners hode (Abric 1993). Nye forestillinger kan være flyktige og forsvinne like raskt som de dukker opp, eller de kan over tid integreres som en del av representasjonens mer stabile kjerne.

I møte med nye fenomener, konsulterer individet allerede eksisterende, grunnleggende idéer, og det er disse grunnleggende idéene som gir erfaringer og handlinger mening og verdi. Den konkrete forståelsen av den umiddelbare situasjonen – de øvre eller "perifere" lag av kunnskapen – *forankres* således i grunnleggende overbevisninger. Slik omgjøres normer og overbevisninger til meninger og handlinger (Abric 1976:180; Wagner og Hayes 2005:182).

I *Introductory Address at the First International Conference on Social Representations* omtaler Moscovici (1993b) disse grunnleggende overbevisningene som temaer, eller *themata*. Temaene klassifiserer og gir mening til erfaringer.

In fact, what does experience tell us? It shows that an object in the broad sense – thus madness, identity or AIDS – enters in the field of our exchanges on condition that we consult the register of *themata* so as to pick up the one – anomaly, deviance, contagion – that allows us to represent it to ourselves, nothing more (Moscovici 1993b:4, vår utheving).

I litteraturen beskrives temaene gjerne som motstridende begrepspar. Eksempler kan være idéer om normalitet og avvik, rent og urent, makt og avmakt, bare for å nevne noen. De grunnleggende temaene har et *potensielt* innhold (Moscovici 1993b:9). De gir ingen mening i seg selv. Det konkrete innholdet i representasjonen er forankret i konteksten, i verden slik den erfares. I forankringsprosessen koples et tema til konkrete referanser og får på den måten et innhold. Moscovici antar at kjernen i representasjonene – det vil si temaene – består av grunnleggende *normative* orienteringer som må betraktes som avleieringer av kollektivt minne. Tenkning har på den måten sitt utspring i sosiale verdier.

En studie av sosiale representasjoner av penger (Capozza, Robusto og Sgarza 1995) kan tjene som illustrasjon på hvordan et konkret sosialt objekt forankres i et mer generelt tema. Capozza og hans medarbeidere ba 210 kvinner og menn mellom 40 og 60 år om å beskrive, ved hjelp av minst fem substantiver eller korte setninger, hva de assosierte med "penger". Øvelsen kalles for "frie assosiasjoner" og benyttes gjerne i eksperimentelle studier av sosiale representasjoner. Litt forenklet kan man si at forskerne forsøkte å slå fast hvilke andre begreper deltakerne hyppigst brakte på bane når de snakket om penger, og om noen assosiasjoner hadde en tendens til å hekte seg på andre. Selv om det kan virke perifert i

forhold til denne rapportens tema, bruker vi litt plass på eksemplet her, siden det er egnet til å anskueliggjøre et viktig poeng.

Det mest stabile elementet i deltakernes forståelse av penger, var *makt*. Makt til å kontrollere ting og andre personer, samt makt til å fylle eget liv med et positivt innhold (Capozza m.fl. 1995:13). Forestillingene om penger rommet også andre elementer, men betydningen av disse så ut til å variere i forhold til ulikheter i folks bakgrunn og livssituasjon. De var til stede hos alle, men i varierende grad og med ulikt fortegn. De var med andre ord gjenstand for forskjellige vurderinger. For eksempel pekte alle undersøkelsespersonene på en sammenheng mellom penger og livskvalitet, operasjonalisert som "velvære", "frihet" og "personlig utfoldelse". Noen mente at penger fører til at man får mer av slike kvaliteter, mens andre ga uttrykk for at penger skader folks livskvalitet (Capozza m.fl. 1995:13). Makt sto derimot sentralt for samtlige, uavhengig av bakgrunnen deres. Capozza m. fl antar derfor at makt/avmakt er det sentrale temaet – selve kjernen – i den sosiale representasjonen av penger.

Det er likevel ingen selvfølge at høy grad av konsensus innebærer at man står ovenfor et kjerneelement eller et grunnleggende tema i en sosial representasjon (se f. eks Wagner og Hayes 2005:182). Flere vil nok hevde at selv om det er utstrakt enighet om at penger representerer makt, innebærer ikke dette *automatisk* at makt, i dette eksempelet, utgjør en nødvendig – en *ikke-forhandlingsbar* – del av folks forståelse av hva penger er og innebærer. Forfatterne påpeker dette selv i konklusjonen, i det de understreker at konsensus "(...) er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for at en egenskap skal kunne karakteriseres som sentral" (Capozza m.fl. 1995:19, vår oversettelse). I rovdyrspørsmålet kan det for eksempel tenkes at de aller fleste vil assosiere ulv med fare. Hvorvidt ulike grupperinger anser ulven for å være et grunnleggende farlig dyr og bygger sin oppfatning av ulven på denne antakelsen, er et ganske annet spørsmål.

3 Å sanke forestillinger

Sosiale representasjoner genereres, forhandles om og kommer til uttrykk i den hverdagslige samtalen. Sosiale representasjoner som blir til når mennesker omgås og snakker sammen kan nedfelles i språkbruk, folkelige teorier og årsaksforklaringer, tolkningsrammer og typiske eksempler eller fortellinger (Moscovici 1984). Dette er ikke lett for samfunnsforskere å fange opp, men gruppeintervjuer i form av såkalte *fokusgrupper* kan betraktes som etterligninger av den hverdagslige praten som produserer og vedlikeholder folkelig kunnskap (Lunt og Livingstone 1996).

3.1 Forarbeid

Det viktigste formålet med denne delstudien⁷ var å avdekke folks idéer om ulv. Spørsmålet var hvordan dette best kunne gjøres. Etter litteraturstudier og diskusjoner i forskerteamet identifiserte vi fire mulige undertemaer, eller dimensjoner, som vi lot danne grunnlag for utarbeidelsen av en intervjuguide – en liste over momenter som skulle dekket best mulig i fokusgruppene. De fire dimensjonene omhandler: ulvens plass og funksjon, dyrets vesen og adferd, forholdet mellom ulv og andre dyr og forholdet mellom mennesker og ulv.

Til tross for at fokusgruppeintervjuene skulle danne grunnlag for flere studier enn denne, utarbeidet vi på bakgrunn av de fire dimensjonene en intervjuguide relatert til de forskningsspørsmålene denne rapporten tar opp (se vedlegg I).

Målet var å fange ulike grupperes *beskrivelser* av fenomenet "ulv". Hva slags dyr er det? Hvordan oppfører det seg? Hvilke egenskaper har det? De fire underliggende temaene og de tilhørende spørsmålene handler alle, om enn på ulikt vis, om hva slags bilde man har av rovdiret. Intervjuguiden var konstruert med tanke på å fange *meningen* som tillegges den sosial konstruksjonen, mer enn prosessen som skaper den.

Intervjuguiden skulle også dekke temaer som er sentrale i andre deler av prosjektet. De viktigste hovedtemaene i er: generelle beskrivelser av lokalsamfunnet, informantenes forhold til natur og utmarksbruk generelt og til rovdiret spesielt, samt synspunkter på – og erfaringer med – rovviltforvaltningen. Guiden, en liste med stikkord og spørsmål, skulle først og fremst fungere som sjekkpunkter og rettesnorer, eventuelt som påfyll og inspirasjon dersom samtalen skulle gå i stå.

Å operere med et nokså åpent design er spesielt viktig for å ivareta de fordelene fokusgruppemetoden tilbyr. Det som skiller fokusgruppeintervjuer fra gruppeintervjuer og intervjuer med enkeltpersoner, er at i de førstnevnte produseres data via *gruppeinteraksjon* omkring et emne som er fastlagt av en eller flere forskere (Morgan 1997:6). Et av fortrinnene med metoden er således at den gir direkte adgang til handling, eller "accounts in action", og ikke bare beretninger om handlinger (Halkier 2002:11). Skulle vi som forskere utnytte dette potensialet, måtte vi belage oss på å være åpne og fleksible i intervjusituasjonen, og unngå å hemme den frie samtalen i gruppa gjennom rigid forfølgelse av spesifikke spørsmål.

Før vi tok kontakt med mulige informanter, ble det av etiske og praktiske grunner forfattet et informasjonsskriv til intervjudeltakere og andre berørte (se vedlegg III). Dette er også et krav som Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste stiller. I brevet presenteres formålet med forskningsprosjektet, hvem som finansierer det, hva det forventes å kunne ut i, hvordan en fokusgruppeseanse forløper og hva slags tilbakemelding informantene vil få i ettertid. I tillegg inneholder skrevet informasjon om personvern og anonym behandling av data. Brevet ble benyttet som umiddelbar oppfølging av første kontakt med nøkkelpersoner som kunne tenkes

⁷ Andre deler av prosjektet, som rapporteres i andre publikasjoner, hadde andre siktemål, som å kartlegge oppfatninger av rovviltforvaltningen.

å bistå i den videre rekrutteringen av informanter. Det ble også formidlet til informantene i forkant av intervjuene, primært gjennom kontaktpersonen for hver fokusgruppe.

3.2 Studieområde

Undersøkelsen foregikk i Trysil og Halden. Dette er kommuner som begge befinner seg innenfor forvaltningsområdet for ulv. Det var viktig at dette ikke er ensidige primærnæringskommuner, slik at man kan få et innblikk i flere sider ved rovdyrproblematikken enn de som utelukkende berører tap av husdyr (se vedlegg III). Som flere samfunnsforskere har fastslått, involverer rovdyrkonflikten ikke bare sauebønder og myndigheter, men gjenspeiler mer generelle sosiale motsetninger (se f.eks. Skogen 2001; Wilson 1997).

De to kommunene er derimot ganske forskjellige når det gjelder befolkningens størrelse og sammensetning. For eksempel er Halden en bykommune med nærhet til store urbane sentra, som Oslo og Göteborg, mens Trysil preges av en mer spredt bosetting og større geografisk avstand til storbyene. Disse forskjellene åpner for en mulig sammenligning av to lokalbefolkninger, med det mål for øyet å undersøke om slike faktorer har en innvirkning på folks forhold til rovdyr. I denne rapporten har vi imidlertid valgt å se informantene fra Trysil og Halden under ett, ikke fordi disse forholdene ikke er relevante for sosiale representasjoner av ulv, men fordi det var viktig å konsentrere seg om noen få aspekter ved de intervjuedes forhold til rovdyr. I henhold til problemstillingen var det avgjørende å få et innblikk i hva slags representasjoner folk som bor i berørte områder har av ulv, og om de som uttrykker negative og positive holdninger til ulv har like eller forskjellige forestillinger om rovdycet. Muligens har de som bor i Halden et annet forhold til rovdyr enn de som bor i Trysil, likevel har de mye til felles. Begge kommunene inngår i forvaltningssonen der myndighetene har besluttet at ulven skal få yngle. De er følgelig arenaer for meningsutveksling mellom befolkningsgrupper med ulike synspunkter i rovdyrspørsmålet.

3.3 Fokusgrupper

Slike meningsutvekslinger kommer blant annet til uttrykk som debatt mellom ulike interesseorganisasjoner som offisielt har tatt standpunkt i saken. Av den grunn kontaktet vi lokallag som representerer interesser knyttet til for eksempel bruk og vern av naturen, jakt, jordbruk, husdyrhold og grunneierforhold. Det er imidlertid rimelig å anta at rovdyrspørsmålet også er et samtaletema i andre, mer hverdagslige sammenhenger. Derfor ønsket vi å etablere noen fokusgrupper som kunne representere mer uformelle lokale nettverk, med basis i for eksempel arbeidsplasser, fritidssysler eller rett og slett nabolag.

I første omgang tok vi kontakt med nøkkelpersoner som på ulikt vis befatter seg med rovdyrspørsmålet i Trysil eller Halden, enten på vegne av kommunen eller i regi av lokale foreninger. De ble informert om forskningsprosjektet, og fikk tilsendt det tidligere omtalte brevet. Noen av dem intervjuet vi enkeltvis, med det mål for øyet å få et overblikk over rovdyrsituasjonen i de respektive kommunene. Disse nøkkelpersonene ble våre "døråpnere" (Thagaard 2003:67), enten fordi de selv var deltakende i prosessen med å sette sammen en fokusgruppe, eller fordi de kunne henvise til andre personer i lokalsamfunnet som vi kunne ta kontakt med.

I en klassisk studie av tradisjonelle bakere i Frankrike, forteller Berthaux (1982) om hvordan han – ved hjelp av bakerens eget nettverk – rullet som en snøball fra det ene intervjuet til det andre, helt til kretsen var sluttet og intervjuene kun bød på gjentakelser av andre bakers fortellinger. Vi benyttet oss også av snøballmetoden i rekrutteringen av informanter. Under et intervju med en av nøkkelpersonene, en kommuneansatt, kom det for eksempel frem at personen som holdt til på kontoret vegg i vegg var en lokal innbygger som representerte en av de interessegruppene vi var spesielt interessert i å komme i kontakt med. Etter endt intervju

banket vi derfor forsiktig på døren til naboens kontor. Da vi fremsa vårt ærend og hvem som hadde tipset oss om å ta kontakt, sa personen seg umiddelbart villig til å være behjelpelig med å sette sammen en fokusgruppe. Etter hvert som vi ble kanalisert videre i de lokale nettverkene, fikk vi stadig bedre oversikt over forbindelser, kontakter og slektskap. Vi intervjuet for eksempel mann og kone ved to forskjellige anledninger. I rekrutteringsprosessen hendte det også at vi kontaktet personer vi allerede hadde intervjuet, men hvis navn var ukjente for oss ettersom de forble navnløse i intervju situasjonen (for å ivareta anonymitet).

Snøballmetoden legger altså opp til en viss grad av selvrekruttering. Naturlige, sosiale nettverk blir styrende for hvem som kommer med i utvalget. I vårt tilfelle ble dette forsterket ved at vi delvis overlot rekrutteringen av deltakere til lokale nøkkelpersoner. Disse kontaktpersonene hadde et langt bedre utgangspunkt enn oss for å samle en gruppe mennesker som sa seg villige til å delta i studien. Vi var fremmede i lokalsamfunnet, og hadde ingen forutsetninger for å selektivt rekruttere hver enkelt informant. Til gjengjeld veiledet vi våre medhjelpere i utvelgelsesprosessen.

Å sette sammen fokusgrupper som representerer bestemte kategorier eller interesser, er i fokusgruppelitteraturen kjent som *segmentering* (Morgan 1997:35). Det er en teoretisk begrunnet utvelgelsesprosess, der variasjonen i perspektiver i henhold til et gitt tema forsøkes ivarettatt. Segmenterte fokusgruppeutvalg gir relativt *homogene* – ensartede – grupper. Morgan argumenterer for at dette er å foretrekke fremfor motsetningsfylte, eller *blandede* grupper, som lett kan resultere i ubekvemme sanser preget av innesluttethet fra informantenes side, eller i åpen konflikt (Morgan 1997:37). Alt for homogene grupper, som for eksempel en familie, kan til gjengjeld føre til mangelfull sosial utveksling som et resultat av den sterke sosiale kontrollen medlemmene utøver over hverandre (Halkier 2002:31). Like fullt bør de ha nok til felles til at de føler seg komfortable i hverandres selskap, og frie til å si hva de mener (Morgan 1997:36).

Grupper som er homogene med hensyn til bakgrunn og tilbøyelighet til å dele syn i en bestemt sak, må ikke nødvendigvis bestå av folk som kjenner hverandre. Det er en stående debatt innen metodelitteraturen om hva som gir de beste fokusgruppene; fremmede eller kjente. Ved anvendelse av fokusgrupper er det den sosiale interaksjonen som skaper det empiriske materialet, og grupper bestående av ukjente skaper en annen form for interaksjon enn for eksempel en vennegjeng. Blant annet er graden av sosial kontroll i visse henseender mindre blant fremmede (Halkier 2002:33-35). Det at deltakerne ikke skal stå til ansvar for sine uttalelser i ettertid, kan bety større talefrihet for noen.

Sosiologer og andre samfunnsvitere har imidlertid tradisjon for å studere fokusgrupper hentet fra organisasjoner eller andre eksisterende sosiale nettverk (Morgan 1997:38). Samtalen blir gjerne lettere kjentfolk i mellom. Deltakerne kan dessuten utdype hverandres perspektiver på bakgrunn av delte erfaringer og opplevelser. Ved å bruke slike nettverk kan man oppnå noen av de samme fordelene som ved deltakende observasjon, i det fokusgruppens sammensetning delvis gjenspeiler medlemmenes hverdag (Halkier 2002:35).

For vårt vedkommende innebar anvendelsen av naturlig forekommende grupper fordeler for analysen av forestillinger om ulv. Bauer og Gaskell (1999) mener at komparative analyser av "common sense", eller sosiale representasjoner, ideelt sett bør tuftes på undersøkelser av det de kaller for "sterke" eller "naturlige" grupper. I motsetning til statistiske utvalg uten forankring i gitte sosiale nettverk relatert til for eksempel alder, kjønn eller inntekt, kjennetegnes slike grupper ved at medlemmene har et felles prosjekt og bevissthet om gruppens historie. De preges med andre ord av en form for kollektivt minne, og er fremfor alt *selvrefererende* – de har selv en oppfatning av "hva slags folk" de er (Bauer og Gaskell 1999:175-166). Våre fokusgrupper fremsto også som selvrefererende. For eksempel intervjuet vi jegere som, i rovdyrspørsmål, åpenbart identifiserte seg med andre jegere. Likeledes intervjuet vi nabogrupper, eller grendeboere, som la for dagen både kollektiv identitet og delte minner knyttet til grendas felleskap og historie.

Som forklart kom vi i kontakt med noen av gruppene via organisasjoner, foreninger og interessegrupper. Dette munnet ut i intervjuer med jegere, grunneiere, sauebønder, turgåere, naturvernere, hundekjørere og representanter for reiselivsnæringen. Videre var det en uttalt målsetning å løfte frem stemmer og personer som ikke nødvendigvis har tilknytning til naturforvaltningsspørsmål gjennom jobb eller foreningsliv, men som like fullt kan bidra til å øke vår forståelse av rovdyrproblematikken. Vi intervjuet derfor også lærere, arkitekter, sykepleiere, skoleelever og ansatte på et sagbruk. Endelig var vi ved flere anledninger så heldige å bli invitert hjem til enkeltpersoner, der vi gjennomførte intervjuer med grupper av beboere i de respektive nærmiljøene. Totalt i prosjektet ble det gjennomført 14 fokusgruppeintervjuer i Trysil, og seks i Halden, i tillegg til noen intervjuer med enkeltstående nøkkelinformanter.

3.4 informanter

Her har vi valgt å begrense analysen av datamaterialet til de fokusgruppene der denne rapportens førsteforfatter var til stede og der en intervjuguide spesielt tilpasset temaet sosiale representasjoner ble anvendt. Av disse representerte de seks gruppene fra Halden den største spredningen i både bakgrunn og perspektiver på rovdyrspørsmålet. Grovt sett kan disse gruppene deles inn i tre kategorier: de som utviste skepsis til å ha ulv i omegn, de som ønsket ulven velkommen, og mer blandede grupper der begge syn kom til uttrykk.

Ideelt sett krever en vellykket analyse av et segmentert fokusgruppeutvalg ganske mange grupper. Dersom man ønsker å dekke flere perspektiver på et tema, må man sørge for at hver kategori er representert ved et minimum antall grupper (Morgan 1997:37). For å oppnå større bredde i det teoretisk motiverte utvalget, valgte vi derfor å inkludere tre av gruppene fra Trysil i analyse materialet, som på ulikt vis utfylte fokusgruppene fra Halden⁸. Blant de sistnevnte var det en overvekt av informanter som stilte seg positive til ulv. Av den grunn valgte vi å inkludere to grupper fra Trysil som representerer et mer kritisk syn på rovdyreneres nærvær. Den siste gruppen fra Trysil besto hovedsakelig av folk som synes det er greit med ulv, samtidig som dette synet også møtte noe motstand fra enkeltpersoner i gruppa. Dette intervjuet bidro således både til å utfylle det ulvevennlige perspektivet, og nyansere det polariserte bildet av holdninger til ulv.

Alt i alt består datamaterialet som er brukt i denne rapporten av ni fokusgrupper. Av disse var to med jegere, to med bønder, hvorav flere også var skogeiere, ett med organiserte naturvernere, ett med hundekjørere, ett med organiserte turgåere, og to med beboere i to forskjellige grender. De siste har vi kalt for beboergrupper, eller grendeboere. Det er viktig å understreke at utvalget ikke nødvendigvis er representativt for den sosioøkonomiske sammensetningen av innbyggere i Halden og Trysil, eller for det komplette spekteret av lokale perspektiver på rovdyrspørsmålet. Utvalget er snarere *analytisk selektivt*, på den måten at sentrale karakteristika i forhold til problemstillingen er representert (Halkier 2002). For denne studiens formål var det viktig å inkludere mennesker med ulike syn på ulv og roviltforvaltning.

Gruppene besto av alt fra tre til ni informanter. I de fleste tilfellene var imidlertid antallet intervjuede mellom fem og syv. Hvor mange deltakere det bør være i en fokusgruppe er en vurderingssak (Halkier 2002; Morgan 1997). Små grupper med tre til fire deltakere egner seg spesielt i forskningsopplegg der det først og fremst er den sosiale interaksjonen som står i sentrum, som for eksempel i konversasjonsanalytiske studier. Anvendelse av større grupper har den åpenbare ulempen at datamaterialet blir tyngre å analysere, men er forøvrig spesielt velegnet i undersøkelser som fokuserer på innholdet i det som blir sagt og diskutert (Halkier 2002:39). Vi ønsket å trigge beskrivelser av ulv – fortellinger om hva slags dyr det er, og hvilke egenskaper det har – og var derfor opptatt av innholdet i fokusgruppediskusjonen. Men det betyr ikke at interaksjonen var uvesentlig. I fokusgruppestudier er det uansett samhandlingen

⁸ Hele materialet fra Trysil brukes i de øvrige publikasjonene fra prosjektet.

mellom deltakerne som produserer data, om det så er formen på interaksjonen eller hva som kommer ut av den man legger vekt på.

Som forklart ble fokusgruppene rekruttert fra små og tette lokalsamfunn. Av hensyn til informantenes anonymitet gir vi sparsomt med opplysninger om de enkelte gruppene. Men siden problemstillingen legger opp til en komparativ analyse av representasjoner, har vi likevel valgt å vise hva slags gruppe (hvilken kategori informanter) sitatene er hentet fra. Vi har redigert utsagn som ville kunne føre til gjenkjenning av enkeltinformanter, som for eksempel navn på steder og personer, samt detaljer i beskrivelser av hendelser som kan virke avslørende. Rovdyr er et betent spørsmål som vekker både engasjement og harme i visse miljøer. Noen av informantene fortalte at de helst unnlater å gi åpent uttrykk for sine synspunkter i saken, for å unngå konflikt, eller av frykt for sanksjoner fra omgivelsene. Hensynet til de intervjuedes anonymitet fremstår dermed som desto viktigere.

3.5 Intervjuene

De fleste fokusgruppeseansene tok omlag to timer å gjennomføre. I utvalget for den foreliggende studien, var det korteste intervjuet på omtrent en time, mens det lengste varte i to timer og førti minutter. Det ble foretatt elektroniske lydopptak av alle intervjuene. Informantene fikk i den sammenheng informasjon om at ingen navn ville bli registrert, og at alle utskrifter fra lydopptakene ville bli anonymisert. Dessuten presiserte vi at opptakene oppbevares trygt av NINAs datatjeneste, og kun benyttes av forskerne på prosjektet.

Å intervjuer berørte grupper om deres forhold til rovdyr fortonet seg som en takknemlig oppgave. Informantene hadde mye på hjertet, og stor grad av involvering eller strukturering fra intervjuernes side var sjelden påkrevet. De temaene vi hadde ført opp på intervjuguiden hadde en tendens til å dukke opp av seg selv i samtalen løp, og kun i få tilfeller skattet vi på guiden mot slutten av seansen for å konstatere at et emne ikke var tilstrekkelig dekket. Avslutningsvis hendte det derfor at vi stilte mer direkte spørsmål. Satt vi derimot igjen med inntrykket av at visse emner fortonet seg som lite relevante for deltakerne, lot vi dem ligge.

De aller fleste hadde til gjengjeld mye å si om ulven. I de fleste tilfellene dreide generelle spørsmål om rovdyr raskt over til å handle om nettopp ulv. Når dette skjedde, ba vi ofte om presiseringer eller utdypninger for å trigge beskrivelser og fortolkninger av ulvens vesen og adferd. Ved flere anledninger spurte vi også informantene direkte om hvilke assosiasjoner ulven fremkaller hos dem. Dette viste seg å være en nyttig fremgangsmåte. Allerede under det første fokusgruppeintervjuet ble det for eksempel tydelig at spørsmålet om hvorvidt vi kan tolerere blandinger av ulv og hund i norsk natur, var en kilde til mye og god informasjon om deltakernes forestillinger om ulv.

En særlig utfordring var å skille ut kjerneelementene i deltakernes forestillinger om ulv. Slike bakgrunnsantakelser beskrives i litteraturen som *ikke-forhandlingsbare* (Abric 1993), og observasjoner av interaksjon mellom medlemmene i en fokusgruppe kan gi innsikt i hvilke idéer det forhandles om, og hvilke som fremstår som selvfølger. Morgan (1997:10) fremhever i den sammenheng at fokusgrupper, i motsetning til individuelle intervjuer, gir adgang til direkte informasjon om likheter og ulikheter i deltakernes forståelse.

Det at mennesker som samtaler i gruppe gjerne utdyper og utfyller hverandres forståelse, gjør det dessuten lettere å holde ved like en samtale om helt ordinære og vanemessige aspekter ved et gitt emne. Dermed blir det også mulig å trenge dypere inn i temaer som ellers fremstår som hverdagslige og selvfølger, eller som informantene ikke har tenkt ordentlig igjennom på forhånd (Morgan 1997:11-12).

I intervjusituasjonen forsøkte vi følgelig å observere hvilke antakelser om ulven informantene så ut til å dele, og hvilke uttalelser fra enkeltpersoner som vekket reaksjoner hos andre

medlemmer av gruppen. Ikke-verbale ytringer, som ivrig nikking og rynking av pannen, er verdifull informasjon som krever at man ikke bare har ørene, men også øynene med seg. Det var dels på bakgrunn av slike observasjoner at vi etter hvert fikk en forståelse av hvilke egenskaper ved ulven deltakerne betrakter som selvfølgelige.

3.6 Fra gruppefortellinger til sosiale representasjoner

Til sammen utgjør de ni fokusgruppeintervjuene et omlag seksten timers langt lydopptak. Å transkribere fokusgruppediskusjoner er svært arbeidskrevende. Dessuten kan det å *lytte* til utvekslingene mellom deltakerne tilføre mye informasjon som vanskelig lar seg formidle gjennom en tekst, som for eksempel bruk av humor og ironi, eller at mange snakker ivrig i munnen på hverandre (Waterton og Wynne 1999:133). Vi har derfor for å kodet lydopptakene ved hjelp av "HyperResearch", et dataprogram som støtter analyse av kvalitative data. Vi har bare skrevet ut sekvenser som har vært særlig viktige og som vi kunne velge sitater fra til bruk i rapporten.

4 Felles forestillinger om ulv

Til tross for at rovdyrdebatten har etterlatt et inntrykk av sterke motsetninger mellom blant annet jegere og bønder på den ene siden, og naturvernere og andre ulveentusiaster på den andre, tyder det foreliggende materialet på at slike grupperinger også deler grunnleggende forestillinger om ulv. Med utgangspunkt i de egenskapene intervjupersonene *samlet* fremhevet når de snakket om ulv, fremstår predatoren som et overlegent, sosialt, vilt og ubesudlet dyr. Dette er idéer som deles av mange, kanskje alle informantene. Beskrivelsene var faktisk forbløffende like på tvers av fokusgruppene. Ord som *ikke besudlet, ekte, ren, smart, sosialt intelligent, imponerende, strategisk, dominerende* og *vakker* var gjengangere, og de dukket opp både spontant og som respons på direkte oppfordringer om å beskrive ulvens egenskaper. Ingen av disse aspektene var gjenstand for diskusjon eller uenighet innad i gruppene.

Som forklart gir fokusgrupper en unik mulighet til å observere hvilke idéer det forhandles om og hvilke som ser ut til å være av mer selvfolgelig art. Det nærmest selvsagte ved disse egenskapene ble understreket av informantenes kroppsspråk, gjennom for eksempel nikking og kollektivt samtykkende utbrudd. I henhold til det som er sagt om sentrale elementer av en representasjon (jfr Abric 1984, 1993; Wagner og Hayes 2005), kan det med andre ord se ut til at disse egenskapene spiller en grunnleggende rolle i den sosiale profilen de intervjuede tegner av ulven. I tråd med teorien om sosiale representasjoner er de å betrakte som deler av den *representative kjernen*. For enkelte egenskaper ble dette understreket ved at de tjente som *endelige argumenter* i intervjusituasjonen. Med det mener vi deskriptive elementer som ligger *bak*, det vil si begrunner og forklarer andre antakelser om ulven, og som disse siste hviler på (Wagner og Hayes 2005:193).

Under intervjuene og den påfølgende analysen ble det klart at det særlig er enkelte deler av representasjonens kjerne som aktualiseres i den diskusjonen om rovdyr. Det dreier seg om spesielt relevante grunnleggende idéer som i den konkrete situasjonen kommer til overflaten i form av *grunner* til å vurdere ulike spørsmål på bestemte måter. I det foreliggende utvalget gjelder dette spesielt bildet av den ville, ubesudlede, ikke-domestiserte ulven. Derfor er denne egenskapen viet mest plass. Dessuten er det særlig idéen om *det ville* som bidrar til å forklare erklærte motstridende holdninger til predatoren. Konflikter i den sosiale tenkningen om ulv vil imidlertid bli drøftet i kapittel fem.

4.1 Overlegen ulv

Skogen, Mauz og Krange (Skogen m.fl. 2008) har pekt på at det finnes en "riktig" forståelse av rovdyr, en kulturelt hegemonisk miljødiskurs som forener den høyt utdannede middelklassen, miljøbevegelsen, vitenskapsfolk og den sentrale forvaltningen. Den dominerende miljødiskursen bygger i utstrakt grad på biologisk forskning og står i et motsetningsforhold til lokal, erfaringsbasert kunnskap (Skogen og Haaland 2001:15).

Gjennom studier av italiensk og fransk presse, har Dalla Bernardina (2002) utmeislet noen "biologiske fortellinger" der ulven spiller en sentral rolle. Som Skogen m.fl. interesserer han seg altså for den hegemoniske og vitenskapelig funderte diskursen om rovdyr. Han beskriver vår samtid som preget av en forherligelse av vilt liv, og ser ulvens rehabilitering, det vil si dens nye positive omsvøp, som et ledd i denne prosessen. Innenfor denne rammen forsøker man enten å fornekte eller å legitimere ulvens brutale handlinger. I motsetning til for eksempel pitbullterrieren, som medieres som et uønsket og aggressivt dyr, presenteres ulven i de biologiske fortellingene som bærer av en legitim og sunn aggressivitet (Dalla Bernardina 2002:85). Videre hevder forfatteren at det store rovdiret inntar en imaginær hierarkisk overlegen posisjon. Det fremstår som en faunaens aristokrat, som i likhet med noblessen blant mennesker forsyner seg av ressursene med den største selvfolgelighet, uten at noen forventer

at den skal spørre først (Dalla Bernardina 2002:86). I de biologiske fortellingene løftes også ulvens skjønnet frem, nok et tegn på noblesse og naturgitt overlegenhet.

Til tross for at Dalla Bernardina er svært kritisk til den hegemoniske posisjonen de biologiske fortellingene ser ut til å ha i forhold til det han omtaler som "tradisjonelle representasjoner", er han lite presis når det gjelder innholdet i de siste, hvilken plass de har i vår samtid og hvem som besitter dem. Han henter til idéer om blodtørstige og brutale rovdyr, og viser blant annet til den tidligere nordeuropeiske berserkkulturen, der ulvens aggressivitet og krigerske natur ble hyllet og forsøkt appropriert av krigerne blant mennesker (Dalla Bernardina 2002:74). De biologiske fortellingene forneker i utstrakt grad dette voldelige bildet av ulven og erstatter det med et glorifisert ikon av et rovdyr. Dalla Bernardina kontrasterer den hegemoniske forståelsen av det store rovdyret blant annet med gjeteres representasjon av det samme dyret. Han skriver seg dermed inn i en tradisjon der lokale bønder, jegere, og i dette tilfellet gjeterne, antas å ha et erfaringsbasert, negativt bilde av predatoren, i motsetning til forskere, byfolk og miljøaktivisters dekontekstualiserte glansbilde av ulven. Selv om positive holdninger til ulv således ser ut til å gjenspeile en positiv fortolkning av dyrets vesen, slik Dalla Bernardina viser, er det imidlertid problematisk å i samme åndedrag slutte fra uttalte negative holdninger til *negative* forestillinger om ulv. For å kunne uttale seg om det, må man også studere grupper som utviser skepsis til ulven, hvilket Dalla Bernardina ikke har gjort.

Blant de intervjuede i Trysil og Halden er det riktignok også slik at noen har et mer romantisk bilde av ulven enn andre. Delvis ser dette ut til å henge sammen med uttrykte holdninger til rovdyr. På den annen side er det viktig å understreke at de aller fleste informantene var moderate i sine uttalelser og ikke hadde noen entydig verdiladet fortolkning av dyrets egenskaper og adferd. Dette gjelder også de som i det offentlige rom gjerne betegnes som "ulvehatere". For eksempel ga jegere og bønder, i likhet med andre grupperinger, uttrykk for at de synes ulven er et fint dyr. I en tidligere studie i Østerdalen la også Krange og Skogen merke til at selv innbitte ulvemotstandere til tider la for dagen en sterk fascinasjon for rovdyret. De uttrykte beundring for predatorens uovertreffelige jaktegenskaper, og noen hadde til og med gått på kurs for å lære å hyle som en ulv (Krange og Skogen 2003:14).

På samme måte viste intervjupersonene i Trysil og Halden at de lot seg imponere av ulven. "Du skal lete lenge etter et mer fascinerende dyr i faunaen", uttalte en jeger. Fascinasjonen er blant annet knyttet til idéer om rovdyrets overlegne styrke. Den beskrives som intelligent og strategisk, og anses å inneha en dominerende posisjon i forhold til andre dyr. Den fremstår som en glimrende jeger, tar rikelig for seg av annet vilt og kan virke konstant sulten, nesten umettelig. Beretninger om møter med ulv fremkaller dessuten bildet av et dyr som visuelt skiller seg ut. Svært mange, også skeptikere, ga uttrykk for at de synes den er en flott og majestetisk skapning. En av grendeboerne, som etter eget utsagn hadde vært så heldig å møte ulven, fortalte med andakt i stemmen om hvilket inntrykk det hadde gjort på henne: " Og han satt der altså, og så på oss. Og sola skinte i den der pelsen, og det liksom... vibrerte sånn i håra. Han var altså så *utrolig* flott."

Andre kunne fortelle om hvor elegant dyret beveger seg i terrenget, liksom "glir fremover, og går i ett med omgivelsene". Selv blant de som karakteriserte seg som sterke motstandere av ulv, var fascinasjonen for dyret åpenbar. En jeger, som mente at ulven på ingen måte hører hjemme her til lands, understreket at dette ikke skyldes at han misliker dyret i seg selv. Tvert i mot, sa han: " Jeg kan godt synes det er veldig ålreit at det er mye ulv i Sverige, fordi jeg synes ulven er et fint dyr". Slik de biologiske fortellingene er tuftet på en forestilling om ulvens aristokratiske vesen (Dalla Bernardina 2002), kommer idéen om ulvens suverenitet også tydelig til uttrykk i det foreliggende materialet. For det første beskrives den som overlegen mange andre dyrearter i den norske faunaen, kanskje alle. Den rangeres øverst i næringskjeden og representerer, slik en naturverner sa det, "en topp på hele naturen":

A: Han er nok litt verdig, kanskje.

B: Ja, jeg tror det. Dem prøver liksom å holde kontrollen på en måte.

A: Og når du ser... jeg har aldri sett ulv, men jeg har sett spor... og du blir jo veldig imponert når den har gravd i bakken. Liksom skyfla unna noe snø og sånn. Det er så kraftig. Det er en sånn urkraft! Og noen byks som er fem meter lange. Det er... jeg ser på ulven som en topp på hele naturen, jeg. Jeg blir ikke så himla fascinert av å se en ulv i en dyrehage, men når du vet at det har gått ulv på vannet, da sitter du gjerne og gliser litt når du drikker kaffe, altså.
(Naturvernere)

Forestillingen om ulvens suverene posisjon i dyreriket gir seg blant annet utslag i idéer om overlegen fysisk styrke og smidighet. Selv om ikke alle hadde sett en ulv i vill tilstand, hadde svært mange observert ulvespor, og en rekke informanter anså disse for å være en viktig kilde til kunnskap om dyret og av særskilt interesse for en nysgjerrig lokalbefolkning. "Et ulvespor kan du si, det blir jo prata mye mer om enn et elgspor", forklarte en av dem. Gjennom å tolke spor i snøen slutter de seg til scenarier der ulvens smidighet og styrke utspilles: Fem meter lange byks på vannet vinterstid eller et over to meter høyt hopp over ei svær gran for å fange et rådyr som lå på leie på den andre siden, er eksempler på slike scenarier. Jaktbragder uten sidestykke er et annet:

En gang gikk vi på spor etter to ulver, også var det helt åpenbart at den ene ulven hadde postert – sto stille. Vi kunne se han hadde stått der ganske lenge og tråkka, mens den andre hadde tatt en runde, og da naturligvis jaga et rådyr rett til der denne sto [og venta]. Og så hadde den da felt det rådyret, som de hadde spist opp alt av, unntatt hornene og skallen. Det var det som lå igjen. Jeg synes... jeg ble så *imponert* når jeg så hvordan de hadde jobba. Å få se at her var det noen som visste hva dem dreiv med, på en måte.
(Beboergruppe I)

"Intelligent", "smart" og "strategisk" er ord som ofte dukket opp når intervjupersonene beskrev ulvens egenskaper og adferd. Slik det fremgår av sitatet over, lar mange seg imponere av predatorens kløkt og evne til samarbeid under jakta. Andre former for adferd ble også forstått som særs strategiske og rasjonelle. For eksempel var det noen som mente at ulven nok har svært god hukommelse:

Jeg har jo hørt at når dem nærmer seg noen elektriske gjerder og sånn... dem går liksom ikke rett på og snuser, og kanskje får seg et støt. Dem går lange avstander rundt, og selv om du fjerner dem etter en stund, så vil dem antakelig, når dem kommer tilbake samme sted, være veldig vaksomme der.
(Bønder II)

I flere av fokusgruppeintervjuene kunne informantene fortelle om hvordan det store rovdyret på strategisk vis benytter seg av menneskeskapte spor i terrenget, som hundekjøringsløyper eller plankebrygger i myrene. Ikke minst var mange forbløffet over ulvens evne til å, på perfekt vis, følge i hverandres fotspor i snøen for å spare på kreftene:

Vi har jo da sett hvor flinke dem er til å jakte. Også hvor rasjonelle dem egentlig er. Det er ikke så ofte det er dyp snø, men det hender jo faktisk. Og vi ser da at fire stykker har gått etter hverandre, eller fem, men du kan jo pokker ikke se hvor mange det er altså, for dem går akkurat... [i hverandres spor] og sparer krefter liksom. Det er helt utrolig!
(Beboergruppe I)

Selv blant rovdyrene ser ulven ut til å ha en spesiell posisjon. Ikke bare er den en imponerende jeger. Den inntar tilsynelatende enorme mengder kjøtt. Jaktegenskapene er en forutsetning for at ulven skal kunne mette sin voldsomme hunger. Det er særlig elg og rådyr som står på menyen, forklarte de intervjuede:

A: I all verden, hvor mye kjøtt er det dem spiser? Jeg har jo lest dét og. Det er ikke småtterier!

Intervjuer: Ja, det er mye. Jeg husker ikke, men det er ikke få elg og rådyr som går med.

A: Det er forferdelig mye. Det er så mye så jeg liksom har lurt på, kan det være riktig? (Turgåere)

Ikke bare forsyner predatoren seg med mange byttedyr. Den spiser øyensynlig også opp smitt og smule, og etterlater seg ikke halvspiste kadavre. I motsetning til for eksempel gaupa, som i følge noen av informantene ikke rører magesekken til byttedyret, er ulven langt fra kresen på innholdet i maten:

A: Og ulven, han eter jo opp absolutt alt av et rådyr. Det blir jo ikke noe igjen.

B: Nei, han spiser opp både hud og hår... på både elger og...

(...)

C: Ja, dem sier i hvert fall at den legger ikke igjen verken ben eller ragg eller klover eller noe som helst.

(Beboergruppe II)

Det er viktig å være klar over at disse sitatene er hentet fra en sammenheng der temaet var predasjon på annet fritt vilt i naturen, og ikke svarer til det bildet intervjupersonene tegnet av ulv som går amok i en saueflokk. Hva angår det siste, beskrev de samme informantene som det refereres til over, dyrets adferd som irrasjonelt masse-mord. I møte med domestiserte dyr som har mistet enhver form for naturlig selvoppholdelsesdrift, og som ikke engang har vett til å ta til beins, kommer ulvens instinkter ut av kontroll. Den blir en drapsmaskin, fanget av sine egne drifter.

Ulvens hunger etter kjøtt var imidlertid verken gjenstand for fordømmelse eller beundring, men ble snarere presentert som en naturlig drivkraft. Det var med andre ord ingen som hevdet at ulven er spesielt slem eller grisk fordi den, i likhet med aristokraten, tar grådig for seg av tilgjengelige ressurser. Hvorvidt man frykter at predatoren står i fare for å utrydde annet vilt, er snarere et spørsmål om hvor robust man regner den regionale elgstammen eller rådyrpopulasjonen for å være, enn hvor sultent det store rovdyret er. For sultent er det åpenbart. Det er det enighet om. Annet er vel neppe å forvente fra et dyr som i den sosiale tenkningen rangerer høyest i næringskjeden.

4.2 Sosial ulv

På bakgrunn av idéer om ulvens intelligens, styrke og jakttalent, er det kanskje ikke overraskende at informantene fremhever dyrets sterke selvoppholdelsesdrift. Som art beskrives den som svært robust og overlevelsedyktig. Rovdyrets overlevelsedyktighet, overlegne styrke og evne til å handle strategisk ser ut til å hvile på en antakelse om at den er sosialt anlagt, et *flokkdyr*:

Intervjuer 1: Hvis man skulle beskrive ulven. Hva kan man si for å karakterisere det dyret?

A: Sosial.

B: Intelligent.

Intervjuer 2: Hvordan... klarer du å utdype det?

B: Intelligent? Nei, den har jo i hvert fall en sosial intelligens. Det er jo et flokkdyr, og den klarer å legge, jeg holdt på å si strategier, når den jakter.

(Naturvernere)

Den åpenbare, veldige appetitten på kjøtt er intimt forbundet med idéen om den hardføre og livskraftige flokken. Mange ulver må ha mye mat, og predatorens kombinerte jaktferdigheter og

lagånd setter flokken i stand til å skaffe til veie nok føde, så hungeren kan stilles. Og, som vi allerede har konstatert, er det ikke småtterier som settes til livs:

Ellers har det jo vært gaupe her kan du si, som har vært innom. (...) Det er ikke mye dem tar, og det er vel sikkert sånn en må leve med. Hvis det blir ulveflokker, (...) da blir det liksom et helt annet klima tror jeg. Om det forsvinner et rådyr eller fem, her som det er så stor populasjon, det betyr jo ikke noe. Og da er jeg med på den dialogen med mangfold, ikke sant. Men hvis det kommer en ulveflokk uti dem småskauene her – dem ville jo gjøre rent bord ganske fort.
(Bønder I)

Slik synes altså tingene å henge sammen. Tilhørighet til gruppen gjør ulven mektig. I flokk kan dyrene samarbeide og handle strategisk. Flere munner kan mettes, og de kan mettes *mer*. Flokkegenskapene gjør ulven til et uovervinnelig dyr. "Hva er det med ulven?", spurte en av turgåerne. "Hvorfor er folk så fryktelig opptatt av akkurat *det* rovdyr?" Flere informanter formulerte liknende spørsmål. De kunne like gjerne spurt: Hva det er med *ulvene*? I følge de intervjuedes egne fremstillinger av ulven, er det *de sosiale egenskapene* og tilhørigheten til flokken som gjør den til noe særegent – til et dyr helt utenom det vanlige – og som skiller den fra andre store rovdyr:

Intervjuer: Du sa noe om at ulven er et spesielt dyr, eller helt spesiell. Husker du det – i sta?

A: Ja, han er jo spesiell med åssen han opptrer. Han er jo et flokkdyr. En gaupe, kan du si, er mer ensom, eller i familie, så lenge det er en familie, også skiller dem vel hver til sitt etter hvert. Bjørnen lever jo også mer for seg sjøl, ikke sant.
(Bønder I)

I alle fokusgruppene ble det snakket mye om "flokker", "revirer" og "ynglinger", og måten de intervjuede ordla seg på antydte at ulvegruppen forstås som en selvstendig organisme. Bestanddelenes – de enkelte dyrenes – potensial, beror i første rekke på at de inngår i en større helhet. Det er gjennom flokken ulvens vesen kommer til uttrykk. I lag åpenbarer de seg som de effektive, strategiske og slagkraftige dyrene de er. Flokken forstås med andre ord som den overlegne ulvens *normaltilstand*. I tråd med dette oppfatter informantene enslige dyr, eller streifulver, som individer på avveie fra deres naturlige tilholdssted, nemlig hos flokken: "Det er klart at enslige ulver kanskje er litt rare, fordi ulven er et veldig sosialt dyr. Er dem alene, så kan dem jo fort bli litt rare i oppførselen. Men er det en flokk, som er en trygg og stabil flokk, så tror jeg dem er mer normale og." (Hundekjørere)

I Dalla Bernardinas gjengivelse av biologiske fortellinger om ulv, er flokkens indre sosiale rangordning gjenstand for ærefrykt og beundring (Dalla Bernardina 2002:86-87). Fortellingene handler om dominerende og dominerte, om ledere og underordnede, kort sagt om makt. Ulvesamfunnet fremstår som strengt hierarkisk organisert og kan minne om en militær avdeling. I de biologiske fortellingene er det dette som anses for å være er hemmeligheten bak ulvens suksess, for eksempel i jakta.

Også for de intervjuede i denne undersøkelsen er ulvens styrke åpenbart knyttet til det samfunnet den tilhører, *reviret*. I kraft av å være én av mange, en del av et velsmurt maskineri, fremstår ulven som nesten umulig å utslette. Reviret forstås som noe mer enn en ansamling enkeltdyr. Det er artens vugge og livsnerve, og det er selvopprettholdende. Der yngles det, og der erstattes tapte elementer umiddelbart, slik at gruppens indre balanse og ytre slagkraft til en hver tid er inntakt. Fjernes en, dukker straks en ny opp:

Du kan si, der det er etablert et alfapar med unger, og kanskje en flokk på fem til ti dyr, da er det meningsløst... det har ingen effekt hvis man skal tenke: 'nei nå må jeg bli kvitt den ulven'. Du ser jo den som ble kjørt i hjel, eller den som ble skutt... så er det en ny

der igjen etter et år, og en ny hann kommer jo, og... Det kommer nye og overtar reviret, så lenge reviret er der. (...) Du oppnår ikke noe ved å skyte en ulv i et sånt område.
(Bønder I)

Ikke bare synes ulvens sosiale egenskaper å sørge for stabile og selvopprettholdende flokker. Den tolkes også som svært forplantningsdyktig – nok et uttrykk for potens i form av evne til å tilpasse seg overleve. Idéer om rask formering og spredning er godt forankret blant informantene i Trysil og Halden. Rovdyrets livskraft og potens ble forstått som både eksplosiv og potensielt ukontrollerbar sett fra menneskenes ståsted – en udetonert bombe. En turgåer sammenlignet ulven med ynglende mus:

Jeg leste nå for kort tid siden. Det sto... det var vel i avisen, eller om det var på TV, det er jeg ikke sikker på. Men dem regna med at i år, så hadde den norsk-svenske ulvestammen yngla med cirka hundre valper. Hvis nå det er riktig, og vi ikke gjør noen ting med det, så går det nye to-tre år – hvor mange valper kan det bli da? Da kan det jo bli tusener da, på veldig kort tid. Det blir en eksplosjon, altså, hvis det ikke blir gjort noen ting. Det blir neste like ille der som det gjør i museverden.
(Turgåere)

Dessuten, påpekte flere av intervjupersonene, medfører ulveflokkens interne hierarkiske organisering en uunngåelig geografisk spredning og etablering av stadig nye revirer. En familieguppe, bestående av en alfahunn og en alfahann, har ikke rom for flere ledere, og det er bare disse to som får pare seg. Den strenge maktfordelingen i dyregruppen utgjør dermed en indre dynamikk som sørger for artens utbredelse, i det voksne individer tvinges til å bryte ut og danne nye familier:

A: Men sånn som en flokk, den kan jo ikke bli så stor som helst. Er det ikke sånn at når dem kommer opp i et visst antall dyr, så splitter dem seg, eller i hvert fall går ut og danner nye områder, eller er det sånn det foregår?

B: Ja, dem vandrer vel ut når dem blir modne for det.
(Bønder I)

Tilhørigheten til flokken styrker ulvens tenkte posisjon i faunaen. I tillegg til å være den egenskapen som aller mest skiller den fra de andre store rovdyrene, er ulvens gruppeidentitet opphav til en mer eller mindre artikulert utrygghet hos informantene:

Intervjuer: Men, tror dere på at den er farlig og skummel – hva tror dere – for mennesker?

A: Ja, det er klart han kan være hvis det ikke er noen annen mat og få.

B: Og hvis dem er i flokk, tenker jeg, hvis det er mange av dem.

A: Ja visst. Ja, det er jo helt sikkert!
(Beboergruppe II)

I den grad de intervjuede tilkjennega frykt for rovdyret, var dette forbundet med bildet av den raskt formerende og suverene flokken. Lyden fra en ensom ulv som hyler mot månen, et flyktig glimt av et dyr i fullt firsprang mot skogholtet eller spor i snøen etter et omstreifende par, vekker nysgjerrighet og oppleves av informantene som harmløse begivenheter. Idéen om ulver i mangfold vekker til gjengjeld ambivalente, kanskje litt obskure assosiasjoner:

A: Han er jo flott å se på da.

B: Litt skummel...

C: Ja, litt skummel og litt uberegnelig, og litt sånn farlig når det kommer flere.
(Beboergruppe II)

Denne skepsisen kom til uttrykk i alle fokusgruppene, og deles av så vel ulvevenner som erklærte motstandere. Selv naturvernerne, som for øvrig meddelte et ønske om en økning av den norske ulvebestanden, så litt betenkt på en fritt voksende rovdyrstamme:

Og det at folk liksom er engstelig for ulv og... som vi snakka om i sta og... det er klart det... dem er vel redde for det at han skal formere seg, kanskje mye mer enn det han gjør. Jeg vet ikke hvor mye han formerer seg, men det er klart at hvis det blir veldig mye av den, da må det jo være en slags styring på det – synes jeg jo.
(Naturvernere)

I motsetning til det inntrykket man lett kan sitte tilbake med etter at rovdyrdebatten har feiet over landet – nemlig at noen mennesker hater ulv og helst ville sett arten utryddet fra jordas overflate, mens andre bare ikke kan få nok av den – deler personene i denne studien en oppfatning om at det store rovdyrets reproduksjon og geografiske spredning må holdes under kontroll. Uenigheten dreier seg snarere om hvor mange eksemplarer av arten man skal tolerere, eventuelt legge til rette for, og hvor de skal bo.

Skepsisen til å la ulven få formere seg fritt, må forstås på bakgrunn av de sentrale egenskapene i den sosiale representasjonen av ulv som har vært belyst så langt. Dyrets overlegenhet i styrke, kløkt og antall åpner for et mulig skremmende scenario der bestanden tar over, det vil si beveger seg utenfor det som lar seg kontrollere av mennesker. På dette viset beundrer, men også frykter informantene det store rovdyrets autonomi i dets forhold til omgivelsene, og dermed også til oss mennesker.

4.3 Vill ulv

Blant egenskapene de intervjuede fremhevet som typisk for ulven, er det særlig bildet av *det ville* og *det rene* som ser ut til å legge sterke føringer for hvordan man forholder seg til ulike aspekter ved rovdyrspørsmålet. I henhold til det som er sagt om kjerneelementer i en sosial representasjon, ser denne egenskapen ut til å være spesielt sentral i den sosiale representasjonen av ulv. Idéen om det ville kom til uttrykk på flere måter. Gjennomgående sto det i kontrast til *det sosialiserte*, det vil si det som berøres av og står under menneskelig kontroll:

A: Jeg vet jo at de drev med slik eksperimentering med ulv og hundekjøring i Alaska for mange år siden. Og det var én der som hadde flaska opp flere ulver som han skulle kjøre med i spann. Men han fikk det aldri til, fordi han klarte ikke å styre døgnet dems. Så da ble mørkt, da ville de [ulvene] kjøre hele natta i full fart. Om dagen da ville *han* kjøre. Da lå de bare og sov. Så døgnyrtmen passet ikke, og det klarte han ikke å forandre på.

B: Det er riktig det. Det er flere i Alaska som har prøvd seg på det, men det er ingen som har lyktes.

A: De kunne få det til med noen blandinger, vet jeg.

B: Ja, da det nærmet seg en hund – en kvarting...

C: ... en kvarting eller en åttendedel!

B: Men det var så liten gevinst at det ble slutt på det.

(Hundekjørere)

Her er det den domestiserte hunden som representerer det sosialiserte. Den står i kontrast til og understreker ulvens ville vesen. De intervjuede eksemplifiserer ved å vise til et aspekt ved ulvens natur, døgnyrtmen, som de mener erfaringsmessig har vist seg å være upåvirkelig og utilgjengelig for menneskelig dominans. Ulvens instinkter, eller naturgitte egenskaper, fremstår som så motstandsdyktige i forhold til domestisering at det må en stor porsjon iblandet tamhund til før dyret kan innlemmes i noen som helst form for menneskelig sosialt virke. Ulvens villhet oppleves med andre ord som så sterk at den ikke står til å temme.

Andre anser ulven for å være mer tilbøyelig til å tilpasse seg og innlemmes i den menneskelige sfære. Ikke desto mindre vil en eventuell sosialisering av dyret medføre at nettopp det ville går tapt. En tam ulv er ikke lenger en *ekte* ulv. En representant for et lokalt bondelag reagerte slik da en annen i fokusgruppen halvt på spøk foreslo å gjerde inn ulven, i stedet for husdyrene: "Det ville jo bli en litt annerledes ulv da i hvert fall, mer en hund. En ulv kan jo jakte, på en måte. En ulv som blir mata er jo ikke den samme ulven lenger." Mens noen opplever ulven som vill fordi den er umulig å temme, mener andre at en tam ulv ikke lenger er å betrakte som vill. Alle er de imidlertid enige om at ekte ulv er grunnleggende vill.

Hvordan arter så denne villheten seg? Stående alene, fremstår idéen om "det ville" som en kategori uten innhold. Den fylles med mening først når den holdes opp mot sitt mentale motbilde – det sosialiserte, det menneskelige. Det er rovdyrets autonomi, dets uavhengighet i forhold til mennesker som er den ville ulvens varemerke. Jaktegenskapene befester ulvens autonomi. De setter den i stand til å fø seg og sine og gir den naturlig tilhørighet i områder ideelt sett hinsides vår rekkevidde, der den ikke kommer i konflikt med menneskenes liv og virke. Slik forstås predatoren som vill, både i vesen og fordi den hører hjemme i ikke-sosialiserte omgivelser, i *villmarka*.

Et autonomt dyr med naturlig tilhørighet i ikke-sosialiserte omgivelser, forventes naturlig nok å utvise varsomhet i sin omgang med mennesket og dets tilhørende fysiske domene. Den forventes å være *sky*: "Dem fleste, sånn som jeg har oppfatta det, har jo kanskje på en måte følt det som eksotisk og spennende å gå og titte etter spor og... i det hele tatt om en kunne få se dem en gang da, men det er jo veldig vanskelig. Dem er jo så sky, og går jo ikke innpå husveggene her " (Beboergruppe I).

Observasjon av ulv i nærheten av boligområder fortøner seg som særs uventet og grenseoverskridende. I kontrast til det ville, virker det som om hjemmet representerer den geografiske og symbolske kjernen i den sosialiserte sfæren, det menneskelige domenes bankende hjerte. En naturverner uttrykte det slik, idet han beskrev et møte med en ulv langs en skogsvei: "Jeg trodde det var en hund, for jeg hadde ikke forventa å møte ulv 300 meter hjemmefra!"

Blant informantene fra Halden, var det ganske mange som kunne fortelle om møter med ulv. Spesielt gjaldt dette de som er bosatt innenfor det området der den lokale ulveflokk markerer revir. Etter deres uttalelser å dømme, ser dette ut til å være noe svært mange har opplevd minst én gang, gjerne flere. Til tross for at det i sitatet over formidles en idé om at ulven markerer avstand fra folk og boligene deres, og at man verken kan – eller bør – forvente å få se den, kunne altså den samme personen fortelle om et møte med rovdyret. Flere av informantene i de to beboergruppene hadde hatt besøk av ulv på tunet, eller i umiddelbar nærhet til hjemmene sine. En annen person i den samme fokusgruppen fortalte at ulven hadde hatt fast "tråkk" like forbi huset hennes, der hun hadde observert den fra kjøkkenvinduet en rekke ganger. Paradoksalt nok beskrev de likevel møter med ulv som noe helt utenom det vanlige.

Noen tolket slike erfaringer som rene lykketreff, mens andre understreket det gale ved at rovdyret beveger seg inn i områder der den ikke hører hjemme. Felles for alle var at de beskrev slike episoder som ekstraordinære og flyktige møter. Ekstraordinære fordi inkarnasjonen av det ville, ulven, blir *en fremmed* i aktørenes egne revir, i deres nærområder. Ulvens rette element er villmarka. Ferdes den på gårdstun, eller nær skoler og barnehager for den saks skyld, bryter den med det mentale skillet mellom det ville og det sosialiserte. Tilsynelatende er den sosiale representasjonen av ulv så sterkt rotfestet i dette skillet, at selv de informantene som kunne fortelle at slike hendelser faktisk forekommer med jevne mellomrom, likevel beskrev predatoren som prinsipielt utilgjengelig og sky:

A: Herregud, vi har da flydd inne på skauen – du og jeg, og du og...

- B:** Vi har holdt på i 25 år for å...
- A:** ... holdt på for å få se den fordømmade ulven.
- B:** Vi har ikke fått se den ennå. Vi har bare sett spor etter den.
- A:** Det er bare Pål som var heldig og fikk se den...
- B:** ... i noen sekunder før den forsvant.
(Turgåere)

Innenfor en slik forståelsesramme er det kanskje ikke overraskende at møter med ulv oppleves som et møte med en utsendt fra en fremmed verden, en som kommer på overraskende snarvisitt, men som fordufter like raskt som den dukker opp så snart den får ferten av mennesker. De som selv hadde sett, eller slumpet til å treffe på en ulv, understreket det flyktige ved disse opplevelsene. Måten de beskrev slike møter på etterlot et inntrykk av et dyr som kun åpenbarer seg glimtvis, som om det skulle oppstått fra intet, for så å lynraskt, nesten sporeløst, vende tilbake dit det kom fra:

Jeg har sett den tre ganger [ulven]. Den ene gangen var det sånn at den gikk ut på jordet, og så sprang den oppover i skråningen. Da sprang jeg etter. Så sto den midt oppi skråningen, også snudde den og titta på meg. Da følte jeg noe av det du sier (henvendt til en annen i gruppen), når du ser rett i øya på... Det blikket! Også bare gikk den oppover. Jeg gikk etter, og når jeg kom opp var den bare helt vekk – bare forsvunnet. Den andre gangen så skulle jeg gå ut av døra. Det var på kvelden. Så hadde vi en leieboer her som hadde en katt som var ute på gårdsplassen. Da fikk jeg se at ulven sto borti porten der, eller han nesten satt, han var liksom litt sånn på huk, og titta. Men når han oppdaga meg i døra, så var han bare borte vekk. Da jeg skulle gå og titte etter spora var det tydelig at han bare hadde føket av gårde. En gang til så jeg den. Det var når jeg var ute og gikk, og da liksom bare forsvant den på veien foran meg. Så når du spør hva en tenker på med ulv, så ville jeg tenke på å være sky, *utrolig sky* (bekreftende utbrudd fra andre i gruppen).
(Beboergruppe I)

Slik det også fremgår av denne teksten, omtales *ulven* i svært mange sammenhenger i bestemt form entall. Kanskje er dette typisk for måten vi snakker om store ville dyr på. "Jeg møtte *elgen* da jeg gikk en tur i skogen" er for eksempel ingen uvanlig talemåte, selv om man aldri har truffet akkurat *den* elgen før. "Jeg så hunden i parken i dag", er derimot en grammatikalsk villedende påstand dersom det dreier som en helt fremmed hund. "Hvilken hund?" vil trolig mottakeren av budskapet spørre. I den hverdagslige samtalen omtaler vi ganske enkelt ikke hunder – eller katter og mus for den saks skyld – i bestemt form, med mindre vi sikter til spesifikke individer.

På den ene siden, virker det som om den hyppige anvendelsen av bestemt form henleder oppmerksomheten på ulven som art. "Jeg har sett ulven tre ganger" innebærer dermed ikke at det er det samme individet som er blitt observert alle tre gangene, men at personen bak uttalelsen ved tre anledninger har sett et *eksemplar* av arten. Det observerte dyret får dermed rollen som et tegn som viser til noe mer generelt, den blir en representant for fenomenet ulv. Utilgjengelig og fjern fra menneskenes verden skimtes det personifiserte ville kun i glimt – bare som enkeltstående individer, og bare i korte øyeblikk. Møtet mellom det ville og det sosialiserte fremstår således som et møte mellom mennesker og enkeltdyr. Selv de informantene som kunne fortelle om observasjoner av to eller flere ulver i lag, manet gjennom sine beretninger frem idéen om den ensomme ulven, eller *streifyret*. Omstreiferen er per definisjon alene og på fremmed jord. Den inntar rollen som en besøkende som bare har tatt en avstikker fra de ville hjemtraktene, og fra sine ville artsfrender:

- A:** Jeg tror han holder seg borte fra området her, rundt hytta her og...
- B:** Vi har ikke vært så heldige at vi har sett spor av den her en gang.
- A:** Nei.

C: Men det var par tre år siden, da gikk den jo nedpå vannet her. Da var det flere stykker som så spor etter den. Jeg så spora, og da hadde den gått i land i vika der borte.

B: Ja, men det er bare så sjelden...

C: Men det kommer sånne einstøinger, vet du.
(Turgåere)

Det ville utgjør således en grunnleggende komponent i deltakernes sosiale representasjon av ulv. I informantenes beretninger relateres dette blant annet til en annen sentral forestilling, nemlig den tidligere illustrerte idéen om ulver i mangfold, *flokken*. Rovdyrets sosiale egenskaper, evnen til å organisere familiegrupper og til å samarbeide med sine like, utgjør et premiss for artens styrke og autonomi i forhold til andre arter, også menneskene. Gruppetilhørigheten befester ulvens prinsipielle uavhengighet og avstand til menneskenes verden, og bidrar dermed til å opprettholde den mentale kløften mellom det ville og det sosialiserte. Slik gjenspeiles idéen om tilhørighet til en gruppe i forestillingen om det ville. En ensom ulv, en einstøing, kan kanskje sveipe innom menneskenes sosialiserte domene fra tid til annen. Flokken derimot, er uløselig knyttet til villmarka.

4.4 Ren ulv

Sosialantropologen Mary Douglas har vært opptatt av *symbolsk orden*, det vil si hvordan kulturer sorterer ting som hører sammen i bestemte kategorier (Douglas 1997). Denne ryddeoperasjonen skaper et system av distinksjoner som holder orden på og bringer fornuft til ethvert kulturelt meningsunivers (Solheim 1997:11). Noen ting faller imidlertid utenfor klassifiseringene og defineres som fremmede og urene. Ting og fenomener som lett lar seg plassere i en kategori fremstår som rene, mens *det urene* er det som flyter over de symbolske grensene og truer med å skape kaos i systemet.

I sitt forfatterskap har Douglas blant annet interessert seg for ulike kulturers religiøse og symbolske forhold til dyr (Douglas 1984, 1997). I sine skildringer av Lele-folket i Kongo beskriver hun hvordan det symbolske skillet mellom mennesker og dyr er det bærende prinsippet i Lelenes kosmologi, og illustrerer hvordan den lokale befolkningen tillegger dyr som trækker over disse grensene menneskelige egenskaper.

Most animals run away from the hunter and shun all human contact. Sometimes there are individual animals which, contrary to the habit of their kind, disregard the boundaries between humans and themselves. Such a deviation from characteristically animal behaviour shows them to be not entirely animal, but partly human (Douglas, 1984: 29).

Det kan kanskje virke søkt å trekke paralleller mellom ulvekonflikten i Norge og Lele-folkets håndtering av avvikende dyreadferd. Men Douglas anser forestillinger om renhet og urenheter for å være dypt forankret i enhver kultur. Alle menneskelige kollektiver forsøker å bringe orden i tilværelsen ved å skape samsvar mellom omgivelsene og etablerte sosiale tankemønstre (Douglas 1997:21).

I eksempelet hentet fra Lele-kulturen, truer enkelte dyrs adferd den symbolske ordenen gjennom å bryte med etablerte forventninger om skyhet (Douglas 1984:32). Til *ekte* dyr å være, går de altfor tett opp til menneskene. De svarer derfor til forfatterens begrep om det urene. Lelene håndterer trusselen om symbolsk forurensning ved å redefinere de observerte dyrene som dels menneskelige. På det viset "fjerner de skitten", for å bruke Douglas egne ord (1997:21), og sørger for å holde kategoriene rene og intakte. Kan det tenkes at ulven på denne måten truer med å forurense vår kosmologi? Betraktes den som en *symbolsk trussel*?

Spørsmålet vi da må stille oss, er om ulvens tilstedeværelse i de intervjuedes omgivelser utfordrer distinksjonen mellom det ville og det sosialiserte. Douglas definisjon av det urene, som det som ved sin blotte tilstedeværelse setter symbolske skillelinjer på spill, viser til ting og fenomener som ikke kan plasseres i noen bestemt kategori. Det er imidlertid liten tvil om at de intervjuede i Trysil og Halden definerer ulven som *ren* siden den jo utvetydig plasseres i kategorien "vill", i det minste hva angår *ekte* ulv. Å fortolke enkeltstående hendelser der man har sluppet til å treffe på en ulv som ekstraordinære, må i denne sammenhengen forstås som en form for symbolsk håndtering av det umulige.

På samme måte som Lele-folket tillegger dyr med avvikende adferd spesielle egenskaper, definerer informantene i denne studien slike grenseoverskridende erfaringer med ulv som særtilfeller, og som møter med einstøinger eller omstreifere på avveie. For intervjupersonen representerer kontakt mellom mennesker og ulv det Douglas betegner som en "anomali" eller "tvetydighet". Ved å definere møtene som avvik fra det normale, ivaretas "det sosialiserte" og "det ville" som ordnede og ordnende kategorier. "Når noe blir sikkert klassifisert som en anomali, bidrar dette til en klarere avgrensning av den kategorien som det anormale ikke tilhører" (Douglas 1997:53).

At møter mellom mennesker og ulv klassifiseres som anormale er imidlertid ikke ensbetydende med at informantene har en forestilling om predatoren som et *negativt* forurensende element i de sosialiserte omgivelsene. Hvorvidt man betrakter ulvens inntreden i det sosialiserte som noe urent eller skittent, vil avhenge av synet man har på det samfunnet man betrakter seg som en del av. Bør det beskyttes mot det som er vilt, eller er det rom for å innkapsle elementer av det ville i menneskenes kultur? Douglas understreker at det er flere måter å forholde seg til anomalier på. Vi kan forsøke å ignorere dem, markere avsky for dem eller definere dem som farlige eller forbudte. Vi kan også forholde oss positivt til det som er fremmed og avviker fra etablerte kategorier. Det siste innebærer nødvendigvis en kollektiv ryddeoperasjon, der klassifiseringene redefineres og det gjøres plass til anomalien i et nytt tanke-system (Douglas 1997:53).

Det som er felles for de intervjuede i den foreliggende undersøkelsen, er at forestillingen om ulvens ville vesen står sterkt. Rovdyr som trer ut av det ville og inn i det sosialiserte defineres som anormale særtilfeller, og bekrefter dermed ulvens kategoriske tilhørighet til det ville. Det går imidlertid et skille mellom de som erfarer dyrets nærvær negativt og oppfatter det ville som en trussel mot menneskenes liv og virke på den ene siden, og de som ønsker å rydde plass til det ville gjennom å redefinere det sosialiserte, på den andre. Med andre ord blir dette et spørsmål om hvordan man forholder seg til det mange betegner som "det moderne samfunnet" og hvilken plass det ville har i dette samfunnet. Hvordan *ulike* forestillinger om ulv på dette viset henger sammen med forskjellige måter å definere de sosiale omgivelsene på, vil imidlertid bli drøftet i neste kapittel.

I denne omgang kan vi nøye oss med å slå fast at deltakerne i de ulike fokusgruppene deler sentrale forestillinger om villhet og renhet. Dersom ulven – som art å betrakte – udelte hadde blitt kategorisert som et forurensende element, måtte det også vært slik at man stiller spørsmålstegn ved dens ville natur. I så tilfelle ville den verken kunne klassifiseres som vill eller sosialisert, og ville representert en trussel mot de to kategoriens gyldighet. Slik er det altså ikke. Ekte ulv er ubestridelig forbundet med det ville. Derfor er den også ren. Det samme ser imidlertid ikke ut til å gjelde for såkalte *ulvehybrider*⁹. De har ingen plass, verken i det ville eller i det sosialiserte. Ved sin blotte eksistens utfordrer de strukturen i den sosiale tenkingen. Det er det etablerte skillet mellom ville og tamme dyr som står på spill:

⁹ Med "ulvehybrid" mener vi blandinger av hund og ulv som er et resultat av en spontan parring mellom en vill ulvetype og en tam hannhund. Ulvehybrider lever med andre ord i naturen, og er ikke alet opp av mennesker. Vi anvender begrepet "hybrid" fordi det er slik disse dyrene primært omtales på folkemunne, blant forskere og i forvaltningssammenheng. I 2000 sørget Direktoratet for naturforvaltning for at et hybridvalpekull som holdt til i traktene rundt Moss ble skutt. En av de fire valpene unnslopp imidlertid. Ulvemoren fikk leve.

Det er jo den farligste ulven som er, hvis det er blanda hund i den! Da har den jo villdyregenskapene, pluss at den mister den naturlige skyheten for mennesker. Det er jo absolutt den farligste sorten.
(Jegere I)

På samme måte som ulven fortøner seg som essensielt vill, er hunden kanskje det sterkeste symbolet på det som er tamt. Ikke uten grunn har den fått tilnavnet "menneskets beste venn". Til tross for at hund og ulv biologisk sett er underkategorier av én og samme art¹⁰, representerer de ytterpunkter i spennvidden av tenkte relasjoner mellom mennesker og dyr. En hybrid, derimot, er verken å forstå som vill ulv eller tam hund. Den er rett og slett ingenting. Den er ikke definert, og fremstår dermed som *formløs*, slik Douglas (1997) gjerne omtaler symbolske urenheter. Det som ikke har noen form kan heller ikke anta gjenkjennelige konturer, og blir dermed meningsløst. En av de intervjuede, en naturverner, mente at å blande hund og ulv er like absurd som å "(...) hvis det hadde gått da, blande en elg med en hest, for eksempel."

Under fokusgruppeintervjuene spurte vi informantene om de synes eventuelle ulvehybrider bør tolereres i den norske faunaen. Dette var opprinnelig et spørsmål som hadde til formål å trigge refleksjoner og diskusjoner om ulvens vesen, og hva som for eksempel skiller den fra en hund. Imidlertid avdekket de intervjuedes svar det som best kan beskrives som et *tabu*, nemlig en implisitt antakelse om at ulvehybrider er svært farlige, og må elimineres.

Konsensusen på dette feltet var omtrent total. Nøyaktig det samme spørsmålet ble stilt i alle intervjuene, og med samme resultat, uansett hvilken side av rovdyrkonflikten deltakerne plasserte seg på. Av samtlige informanter, var det kun én som umiddelbart stilte seg spørrende til en slik praksis, men vedkommende sluttet seg etter kort tid til de andre deltakerne i gruppen:

Intervjuer: Synes dere det er riktig å ta livet av dem?

A: Nei, det synes jeg er vanskelig å svare på!

B: Jeg synes man bør ta livet av dem.

C: Ja, dem har andre gener og kan nærme seg noe mer menneskevennlig.

D: Jeg har som sagt jobba med hunder med ulveblod, og det vil jeg ikke gjøre mer!

A: Nei...

D: For de er ikke pålitelige.

A: Nei...

D: Fordi de har ikke den sperren, den naturlige redselen for mennesker som en ulv har. Og de er heller ikke lydhøre som en hund. (...) Det er ikke hyggelige ting å ha løs rundt hushjørnene altså, for de *vil* gå rundt hushjørnene, det er jeg overbevist om. (...)

B: Jeg kunne godt tenke meg at de ble tatt ut, hvis det var mulig. Fordi jeg mener jo at det blir å degenerere. Vi vil jo ha rene ulvestammer, med de instinktene som de naturlig skal ha. Derfor er jeg redd for at hvis vi skulle la et sånt kull leve, så tror jeg det vil gi argumenter til folk som sier at *det her...* er pokker ikke ulver i det hele tatt. Det her er bikkjer! Så personlig ville jeg foretrukket at dem blir tatt ut.

A: Ja, det er nok det mest riktige da.

(Beboergruppe I)

Med unntak av denne ene informanten, var alle personene i alle gruppene enige i dette spørsmålet. Dermed var det heller ikke stort å diskutere. Mange ga likevel en begrunnelse for synspunktene de hadde på ulvehybrider. Det er først og fremst idéen om besudling av den rene ulven som ser ut til å virke forstyrrende:

Intervjuer: Hva synes dere om dét [at staten skyter hybridvalper]?

A: Nei, det synes jeg er helt greit.

Intervjuer: Hvorfor det?

¹⁰ Hvis en hund og en ulv parer seg, får de avkom som er forplantningsdyktige.

- A:** Jo, for å holde den [ulven] ren.
B: Det må være ren rase.
C: Genmaterialet bør jo være i orden.
 (Naturvernere)

Intervjuer: La oss si det skulle komme noen flere sånne hybrider, altså blandinger av hund og ulv, hva synes dere om det?

- A:** Skyt dem!
B: Ja, det er riktig å ta dem bort. Dem er enda farligere, for dem har enda mindre respekt for folk.
A: Hvis det oppstår ute i naturen, så forurensrer det jo ulvestammen.
C: Ja, det ville jo være ødeleggende for ulven.
 (Hundekjørere)

Ord som "bastard", "forurensning", "ren" og "farlig" dukket spontant opp hver gang temaet ble brakt på banen, og levnet liten tvil om at ulvehybrider klassifiseres som urene, i Douglas betydning av ordet. I motsetning til streifulven, som jo også representerer en form for anomali uten at den nødvendigvis fremkaller negative assosiasjoner – og som i all sin ensomhet dessuten bidrar til å bekrefte ulvens renhet og tilhørighet til det ville – er den sosiale tenkningen om hybrider samstemt fordømmende og fornektende:

Intervjuer: Hvis det skulle oppstå noen flere tilfeller med sånne hybrider, blandinger mellom hund og ulv, hvordan synes dere man bør forholde seg til det?

- A:** Få dem vekk!
B: Ja, få dem vekk!
A: Det synes jeg er en selvfølge.
 (Bønder I)

Skepsisen er særlig knyttet til uforutsigbarhet. Blander man det ville med det tamme er det ikke godt å si hva som kommer ut av det. Risikoen består i kombinasjonen av to adskilte kategorier, og resultatet kan bli et unaturlig sosialisert villdyr eller, for å snu det hele på hodet, et aggressivt og farlig tamdyr. Hybridene vil ikke ha intakte ulveinstinkter, og kan neppe overleve blant ville ulver. Heller ikke vil de ikke være i besittelse av ulvens naturlige skyhet. De vil søke til, og dermed utgjøre en fare for menneskene. Flere uttalte at det ville være så godt som umulig å skille en ulv fra en hybrid på utseende. Det formløse, utflytende og farlige ligger i den uforutsigbare adferden:

- A:** Det er ikke en ulv, men han kan ha noen av de... du vet ikke hvordan han reagerer når du blander sånn. Du aner ikke i hvilken grad den er farlig, og hvilke gener som ligger der. Det vet man ingenting om.
B: Halvtamme, da (flere som humrer).
A: Altså det vet man ingenting om. Det kan være forskjell på dyr innen samme kull. Det er umulig å vite!
 (Bønder II)

Selv om mange er kjent med den vitenskapelig etablerte genetiske forbindelsen mellom hund og ulv, forstås de av folk flest som to helt adskilte arter, eller "raser" som er det ordet intervjupersonene bruker. Dette skyldes opplagt at distinksjonen mellom ville og domestiserte arter er et grunnleggende kriterium i klassifiseringer av dyr. Foruten å utfordre grensene mellom det som er vilt og det som er sosialisert – mellom ville og tamme dyr – kan det tenkes at ulvehybrider som fenomen virker forvirrende fordi det peker nese til selve artsbegrepet. Dersom den sosiale tenkningen fordrer vannrette skott mellom de ulike artene, mellom katter, mus, gauper, hester, elg, hunder og ulver, vitner hybrider om det motsatte; om at grensene mellom arter er flytende og foranderlige. I sin ytterste og mest ubehagelige konsekvens innebærer dette å sette spørsmålsteget ved det som betraktes som unikt menneskelig. Er også

skillet mellom mennesker og aper flytende? Når kunne de sist pare seg og få avkom? Har det vært forsøkt i vår tid? Spørsmålene er fremmede, idéene umulige og tabuet merkbart.

5 Representasjoner i konflikt

Man kan ofte få inntrykk av at rovdyrkonfliktene blir så intense fordi de involverte partenes holdninger dels bunner i motstridende sosiale representasjoner av ulv; at man rett og slett snakker forbi hverandre og refererer til to helt forskjellige dyr, med ulik adferd og motstridende egenskaper. Så langt bidrar imidlertid ikke analysen av den sosiale representasjonen av ulv til å belyse eller nyansere den åpenlyse konflikten knyttet til rovdyr i Norge. Tvert imot synes mennesker med ulike synspunkter å *dele* grunnleggende idéer om ulven. Betyr dette at holdninger ikke hviler på representasjoner? I så tilfelle strider dette mot Abrics antagelse om at holdninger utgjør en del av representasjonen av et kulturelt objekt eller fenomen (1984:180).

At ulike aktører på en og samme tid kan ha like forestillinger om og forskjellige holdninger til et og samme sosiale objekt, har som sagt vært forsøkt forklart med utgangspunkt i et skille mellom sentrale og perifere deler av en sosial representasjon. Hvis det stemmer at det finnes flere lag av forestillinger i en sosial representasjon, er det ingen selvfølge at uttalt skepsis til ulv hviler på negative antakelser om dyrets vesen. En og samme person kan godt ønske den lokale ulvebestanden dit pepperen gror, og samtidig nære beundring for det store rovdyret. Tilsvarende er det ikke nødvendigvis et paradoks at aktører som møter ulvens tilbakekomst med åpne armer utviser skepsis overfor *flokken*. Spørsmålet er *hvordan* den sosiale representasjonen av ulv kan ha betydning for hvilke holdninger folk inntar i rovdyrspørsmålet.

Så langt har vi konsentrert oss om forestillinger om ulv som har den egenskapen at de danner fundament for andre idéer. Det er disse siste, de andre idéene som er tema for dette kapittelet; de som kan forstås som *perifere* deler av den sosiale representasjonen. Slike sekundære forestillinger hefter seg på eller relaterer seg til de grunnleggende antakelsene, og fremstår ofte i intervjusituasjonen som tanker det ikke råder enighet om (Abric 1993). Hvorvidt ulven naturlig hører hjemme i områdene rundt Trysil og Halden, om den oppfattes som truende eller truet og om den er farlig for mennesker, er spørsmål partene i undersøkelsen ga forskjellige svar på. Ikke bare regjerte det uenighet på tvers av fokusgruppene om disse temaene. Også innad i gruppene ble de diskutert. Selv om det er på disse områdene holdningsmotsetningene mellom ulvevenner og skeptikere trer frem, er standpunktene nyanserte og rommer både tvil og ambivalens.

I dette kapittelet vil vi argumentere for at de åpenbare meningsforskjellene i rovdyrsaken ikke står i strid med eksistensen av en forestilling om ulv som deles av både tilhengere og motstandere. Snarere tyder intervjuene med berørte i Halden og Trysil på at striden kan forstås som et uttrykk for konflikt *mellom* sosiale representasjoner, og med det mener vi at forestillingen om den overlegne, sosiale, ville og rene ulven kolliderer med enkelte grupperingers representasjoner av andre ting. De sosiale objektene som peker seg ut i denne sammenhengen er de intervjuedes *fysiske omgivelser* og tilhørende *fauna*, samt *menneskene* som bor der.

5.1 Hjemmehørende eller malplassert ulv?

Deltakerne i de ulike fokusgruppene ser altså ut til å dele et slags grunnleggende bilde av hva ulven representerer. Dog skiller de lag på et vesentlig punkt: For noen informanter hører predatoren ikke naturlig hjemme i naturen som omgir dem. For andre gjør den nettopp det.

De deltakerne som ønsker ulven velkommen, la for dagen en ganske annen forståelse av de lokale fysiske omgivelsene enn de som stiller seg skeptisk til å ha ulv i nærområdet, eller i Norge for den saks skyld. De førstnevnte forholdt seg primært til den omkringliggende naturen som *villmark*, mens de sistnevnte beskrev de samme områdene som sosialiserte omgivelser, som *utmark*. I bakgrunnen for argumentasjonene og beretningene om rovdyr figurerer med andre ord to diametralt motsatte representasjoner av landskapet. Forholdet mellom den sosiale

representasjonen av ulv og idéer om det lokale landskapet danner grunnlag for å begrunne – eller bestride – at ulven hører hjemme i Norge generelt, eller i traktene rundt Trysil og Halden spesielt.

Blant de som uttrykte velvillige holdninger til ulvens nærvær, råder det en forestilling om vill og uberørt natur. Skogene som dominerer både Trysil- og Haldenområdet fremkaller hos disse assosiasjoner til det som er ekte og autentisk, til det opprinnelige. Villmarka fremstår dermed som motsatsen til sosialiserte områder; til menneskenes moderne, overbefolkede og støyende sivilisasjon, der tilhørigheten til naturen har gått tapt:

Intervjuer: Hva synes du er de fineste kvalitetene ved området, du da?

A: Her?

Intervjuer: Ja.

A: Nei... det er naturen og stillheten. Jeg er veldig glad i stillheten. Jeg liker å komme meg langt ut... i skogen.

(Beboergruppe I)

I likhet med denne personen fortalte flere av de ulvevennlige informantene at de verdsetter muligheten til å komme seg *lang ut* i skogen, eller bevege seg *dypt inn* i naturen. Romslighet og stillhet er kvaliteter de fremhevet når de snakket om området der de bor. I den uberørte naturen, på betryggende avstand fra menneskesamfunnets mas og kjas, finner de ro og opplever en følelse av likevekt. Villmarka blir åsted for en gjenforening mellom mennesket og det som har gått tapt, det som var der før oss, og som gir tilværelsen mening og kontinuitet:

A: Det å oppleve noe av det som er så opprinnelig, i det der samfunnet vi lever i nå – for meg er det helt utrolig... det er livsnødvendig. Og alt som blir så kunstig. Ting forsvinner og forsvinner. Det å kunne gå inn da, og være i kontakt med noe som er... sånn må det ha vært lenge! (Bekreftende mumling fra to andre i gruppen.) Du kan sette deg ned og føle... (...) stillhet, en ro, men også en slags form for opplevelse som går langt utover det for meg, altså. Noe som får deg til å føle deg hjemme på jorda rett og slett, i motsetning til det jeg kan føle andre steder.

Intervjuer: Men opplever du at dét at det er ulv her bidrar til den følelsen eller?

A: Å ja ja, helt klart!

(Beboergruppe II)

I slike omgivelser har ulven en selvfølgelig plass. Opplevelsen av å være omgitt av villmark står på ingen måte i strid med idéen om den ville, majestetiske ulven. Tvert i mot mente flere at kvalitetene ved den østnorske naturen gjør den til et egnet sted for det store rovdyret. En naturverner uttrykte seg slik: "Når vi snakker om innover mot grensa, så har jeg jo sagt det mange ganger til meg sjøl, at her må det jo være ypperlig for en ulv... terreng og... ja, i det hele tatt." Ved sitt blotte nærvær bidrar rovdyret til opplevelsen av det opprinnelige. Den blir et levende bevis på at det fortsatt finnes områder som har unnsloppet menneskenes umettelige trang til å sosialisere det ville og forvandle alt som er naturlig til noe kunstig. Den blir et symbol på at finnes noe som er bestandig og uforgjengelig – et symbol på naturens overlevelse:

Jeg har også sett noen av disse dyra ved noen anledninger, og det er altså en sånn følelse av en evighet, ikke sant, og det er jo det som forsvinner. Det blir borte. Alt annet er jo vekk. Det er jo egentlig kredittkortet, også koden, også er det ikke noe mer. For meg så er det... det er en erstatning. Og det er fordi det blir fullkomment, det blir helhet. Det er ikke bare nisjer av ting.

(Beboergruppe I)

Idéen om harmoni mellom ulv og lokal natur kom sterkest til uttrykk i fokusgruppen bestående av naturvernere, samt i de to beboergruppene. Også blant turgåerne og hundekjøerne var dette et tema. Det er imidlertid viktig å understreke at ikke noe av det som kom frem i løpet av samtalene tydet på at disse informantene tar det helt for gitt at ulven hører hjemme i området

der de bor, eller i Norge generelt. Et slikt standpunkt må åpenbart argumenteres for, og var til en viss grad gjenstand for forhandlinger innad i gruppene:

Intervjuer: Du brukte ordet ”opprinnelig” om ulven.

A: Ja, jeg regner liksom at den... den er noe fra gammalt av (ler). At den var liksom med, fra lang, lang tid tilbake (ler mer).

(...)

B: [Men] så hadde dem ulvegraver også, rundt i skauen her, for å få tatt knekken på den. Så det...

A: Ja da, det var jo jakt på den.

B: Men det var jo helt andre... [tider]. Det går ikke an å sammenligne den gang og nå. Det er to forskjellige situasjoner.

(Beboergruppe II)

At ulven i tidligere tider har hatt fast tilhold i områdene der de intervjuede bor ble ofte brukt som argument for at den opprinnelig hørte til, og derfor fortsatt hører til der. Samtidig var det flere av informantene i de samme gruppene som bemerket at forfedrene jo i sin tid satte alle krefter inn på å utrydde predatoren. Dette paradokset ble som oftest løst og forklart med at situasjonen i dag er en ganske annen, og at tap av husdyr representerte en større belastning før enn det gjør nå. Ikke desto mindre vaklet de intervjuede i disse gruppene tilstrekkelig til at det kan fastslås at forestillingen om harmonerende ulv ikke er like rotfestet i den sosiale tenkningen som for eksempel idéen om vill ulv. I den grad den førstnevnte forestillingen kom til uttrykk var den imidlertid uløselig knyttet til bildet av omgivelsene som villmark. Naturlig og vill ulv harmonerer med de naturlige, ikke-sosialiserte omgivelsene.

Fokusgruppene som utelukkende besto av jegere og bønder var derimot preget av en uttalt skepsis til ulven. For disse informantene representerer predatoren en *inntrenger*. Også i beboergruppe II, samt blant hundekjørerene og turgåerne, stilte enkelte personer seg tvilende til at ulvens nærvær er av det gode. Til tross for at de siste var mer drøftende og moderate i sine uttalelser enn jegerne og bøndene – kanskje fordi de befant seg i lag med folk av en annen oppfatning – har de bidratt til forståelsen av hvilke forhold de reserverte holdningene til rovdyr bunner i.

Skeptikerne betrakter det regionale landskapet primært som sosialiserte områder, som *utmark*. Utmarka er åsted for menneskelige aktiviteter som skogbruk, utmarksbeite, jakt og fiske. Ideelt sett bør derfor utmarka være gjenstand for samvittighetsfull ivaretagelse, slik at meningsfylt menneskelig aktivitet kan finne sted. Ivaretagelsen sikres ved at folk tar naturen i bruk for nyttige formål:

Det vi liksom er på jakt etter, og det som jeg er redd for når det gjelder rovdyra, det er at det ikke blir brukt noe. Da gror det bare igjen, og da får vi skogen helt innpå. Det er det vi ikke vil. Vi vil at det skal være et åpent kulturlandskap, som er, kan du si, i bruk. Det er det vi er ute etter.

(Bønder II)

På samme måte som forestillingen om villmarka er motivert av idéen om det tapte og det som engang var, leder bildet av utmarka tankene hen på kontinuitet, og på arven fra tidligere generasjoner. Det er sporene etter forfedrenes slit for å temme villmarka som gir de fysiske omgivelsene mening, og som fordrer vern. Således må kulturlandskapet beskyttes mot gjengroing, mens husdyr og klovvilt må skjermes mot rovdyr.

I et slikt perspektiv er det opplagt at ulven ikke fremstår som en naturlig del av omgivelsene. Vill ulv har ingen plass i sosialiserte fysiske omgivelser. Sagt med andre ord kommer forestillingen om utmark i konflikt med representasjonen av ekte ulv. At den sosiale tenkningen om rovdyret i dette tilfellet kolliderer med forståelsen av landskapet, ble i intervjusituasjonen understøttet av uttalelser om at det ikke lenger finnes ”villmark” eller ”uberørt natur” i Norge.

”Det blir ikke noe mer villmark bare fordi det er ulv her,” hevdet en av hundekjørerene. En annen, en jeger ordla seg slik:

Jeg synes at skal man ha store rovdyr, som skaper en del problemer, så bør man prøve å ha dem i områder der folk ikke blir berørt. Og det er klart, dem store villmarksområdene, dem blir det færre og færre av. Jeg mener at vi ikke skal ha ulv i Norge. Folk bor for tett, og Norge er for lite til å ha ulv sånn sett. Vi har ikke store nok naturområder.
(Jegere I)

Folk og ulv går ikke i hop, forklarte de som uttrykte reservasjon i forhold til rovdyret Eller som en bonde formulerte det: ”(...) ulv og mennesker – med det mennesket vil med livet sitt og naturen og skaperverket nær sagt – de passer ikke sammen!” Helst bør den ville ulven holde seg til større, ubefolkede områder som det man finner i Canada eller Russland, eller i Sverige for den saks skyld. Norge fortøner seg i denne sammenhengen som et lite land med en spredt, men jevn bebyggelse, der intet område er overlatt til det ville. Det er kort sagt for trangt for ulven her til lands:

Den kan være i Sibir, der det ikke er folk. Altså, folk og ulv hører ikke sammen! (...) I motsetning til Sverige, så har vi folk på bygda i Norge. Det har vi vedtatt, og det er flere generasjoners enighet i Stortinget om det at vi skal ha folk over hele landet. (...) Og da skal vi ikke ha ulv her, for det hører ikke sammen. Men det kan dem godt ha i Sverige da. Men da får vi få opp et ulvegjerde langs denne grensa, også kan vi forvalte det sammen. Så langs etter grensa burde svenskene, kan du si, ta hensyn til Norges bosettingsmønster.
(Bønder II)

At den ville og autonome predatoren plutselig dukker opp i sosialiserte områder, tar seg til rette i utmarka og forsyner seg med jaktbart klovvilt og husdyr på beite, oppfattes som meningsløst, og representerer en form for ”urenhet”, for å bruke Douglas (1997) ord. Et vilt dyr i utmarka bryter med skillet mellom det ville og det sosialiserte. Følgelig må de dyrene som har slått seg til i Østerdalsområdet være noe annet enn *ekte* ulv. Et sentralt poeng i analysen blir dermed å skille mellom den sosiale representasjonen av ulven som art, og forestillinger om de representantene for rovdyret som befinner seg her til lands.

5.2 Ekte ulv?

Skeptikernes forståelse av den skandinaviske ulvefamilien strider mot representasjonen av ekte ulv. Ulven som sådan kan nok være et fascinerende, intelligent og vakkert villdyr. Men disse idéene henger sammen med antakelser om dyrets naturlige miljø, og kommer i konflikt med bildet av de fysiske omgivelsene. Derfor fremstår den lokale ulven som *unaturlig*. Disse informantene fremhevet da også unaturlige trekk ved rovdyret.

For det første ble det lagt vekt på at DNA-prøver har avslørt at den eksisterende norsk-svenske ulvebestanden ikke nedstammer fra de rovdyrene som opprinnelig holdt til på det skandinaviske fastlandet. Tvert i mot ser de ut til å ha funnet veien hit fra Finland eller Russland, der forskere mener bestanden er meget stor – kanskje snakker vi om så mange som 300 000 individer¹¹. ”Vi har jo en voldsom mengde ulv i verden i dag, så vidt jeg har forstått. (...) Det er ikke noe problem sånn sett,” uttalte en bonde. Ettersom det altså verken dreier seg om opprinnelig norsk ulv, eller en globalt sårbar og utrydningstruet art, var det mange som stilte seg spørrende til fredningen av dyret her til lands. All den tid den nålevende skandinaviske ulvebestanden ikke forstås som en naturlig del av den norske faunaen, fremstår

¹¹ Se for eksempel (Andersen, Linnell og Hustad 2003)

myndighetenes og naturvernernes argumenter om at ulven bidrar til å øke det biologiske mangfoldet som meningsløse.

Enkelte informanter gikk lenger i å betvile ulvens naturlige tilhørighet til norske trakter. De viste til fortellinger om hemmelig utsetting av ulv, angivelig i regi av det de oppfatter som en ekstremistisk miljøbevegelse. Noen antydte at også myndigheter og ivrige biologer har hatt en finger med i spillet. Bildet av ulven som en inntrenger fikk dermed enda skarpere konturer:

Det var jo to professorer på Uppsala Universitet, som uttalte seg om dem første ulvene, og åssen dem hadde møtt viltgjerdene på de store motorveiene i Sverige, og åssen dem gikk i forhold til gårdene der. Det var jo helt tydelig at dem hadde vært i fangenskap, uttalte de professorene den gangen. Så det er vel ingen som tror at dem ikke har vært satt ut, de første som kom her.
(Bønder I)

Videre var det flere som beskrev den norske ulven som syk og lite levedyktig. Igjen refereres det til biologisk forskning, og til DNA-tester som viser at graden av innavl i den skandinaviske ulvefamilien er svært høy¹². Dessuten, påpekte noen, er den befengt med ytre skavanker som for eksempel skabb og alt for kort hale. Flere mente at en så defekt ulvestamme ikke er noe å samle på:

A: Nei, Gulliver [en avdød alfahann i den lokale ulveflokk] var jo helbroren til ... [alfahunnen i samme flokk]. Så det var en dårlig stamme som var blidt født oppi der altså.

B: At dem var helsøsken?

A: At dem var helsøsken, og til og med kullsøsken skulle dem være. Det er jo helt usannsynlig at dem skulle kunne etablere et par, men...

(....)

C: Den flokken som er her, det er vel den som er mest innavlsbeslektet av alle revira.

B: Men det du sier nå, vil jo jeg tolke som at den flokken egentlig ikke har livets rett.
(Bønder I)

Endelig trakk enkelte av de intervjuede den skandinaviske ulvens raserenhet i tvil. Blant de mest skeptiske, var det noen som mente at disse dyrene fremviser en unaturlig adferd i forhold til det som er typisk for ulv. Spesielt la de vekt på nysgjerrighet og nærgåenhet overfor mennesker og bebodde områder. Det forskere og andre kaller for "skandinavisk ulv", tolkes av disse informantene snarere som dyr med mistenkelig adferd som slett ikke utviser den skyheten man kan forvente fra ville ulver. Kort sagt oppfører den seg mer som en hund. Dette kan tolkes dit hen at mange av de påståtte ulvene egentlig er hybrider. I mer enn ett tilfelle ble det referert til episoden i 2000, da en gruppe hybridvalper som holdt til i Mossetraktene ble skutt på initiativ fra Direktoratet for naturforvaltning. Ved flere anledninger ble det luftet tanker om at valpen som unnslopp kan ha parret seg med andre ulver og fått "infrisert" avkom. Andre mener ting tyder på at hele den skandinaviske ulvebestanden opprinnelig stammer fra dyr som er alet opp og utplassert av miljøaktivister:

Jeg tror ikke myndighetene spiller med åpne kort heller, jeg. Fordi den flokken i Moss, (...) det var den første flokken de snakket om var bastarder – også ut fra oppførselen deres – at dem var veldig nærgående, innpå hus, og tok hunder og sånn, mot hva en normal ulv ville gjøre. Jeg har en bekjent som bor i området, og dem så mye biler – mistenkelige biler, med svære bur baki som dem ikke kunne se inn i, og dem fikk aldri noe svar av dem folka på hva dem drev med når dem stoppa dem. Det begynte tidlig, det er mange, mange år sida, og dem ga aldri noe klart svar på hva dem drev med. Men dem skjønnte jo det etter hvert at.. eller mener da... at dem har drivi med noe utsetting. Og så kom jo de greiene med Moss og det der frem. Men det var jo

¹² Se for eksempel (Brainerd og Pedersen 2005)

mange år etterpå egentlig. Så om det har vært sånn at den ulven der para seg med en hund, og dem sier at det er [derfor de var] bastarder, det er ikke jeg så sikker på.

(Jegere I)

Løsningen på konflikten mellom den sosiale representasjonen av ulv og idéen om det sosialiserte landskapet blir på dette viset å definere en *uekte* ulv, et rovdyr som ikke er å forstå som vilt, men snarere viser alle tegn på å være besudlet av mennesker. Dermed utfordres ikke det grunnleggende symbolske skillet mellom det ville og det sosialiserte. Som illustrert er ikke forestillingen om ulven som art, det vil si representasjonen av *ekte* ulv, befengt med idéer om urenheter. Symbolsk sett fremstår ikke predatoren som forurensende i seg selv. Den er ganske enkelt ikke her. Det rovdyret som lever i skogene i Østerdalen er noe helt annet, i verste fall en hybrid, som ikke bare forurenser utmark og sosialiserte områder, men også forestillingen om det ville. Den norske ulven er på dette viset dobbelt uønsket av rovdyr motstanderne.

Det som imidlertid fremgår av intervjuene, er at konspirasjonsteorier og idéer om uren ulv ikke understøttes av *alle* i disse miljøene. I gruppene med jegere og bønder var det gjerne én eller to personer som formidlet slike synspunkter, mens de andre var mer tilbakeholdne. Dette kunne vært tolket som en form for stillestående samtykke, om det ikke hadde vært for at enkelte av de øvrige gruppe-medlemmene uttrykte tvil gjennom lyder og kroppsspråk, og tidvis tok til motmæle:

A: Egentlig, så har vi ikke bruk for ulv i det hele tatt.

Intervjuer 1: Det er mange som er enige med deg i det.

A: For det første har jo den ulven vært utrydda. Den har jo ikke genetisk tilhørighet her i det hele tatt, så egentlig er det jo ulovlig.

Intervjuer 2: Hva mener du, ulovlig?

A: Han er jo implantert. Du har jo ikke lov til å sette ut dyr.

Intervjuer 2: Nei det har man ikke, men...

B: (tar til motmæle mot A) Nei, men det har dem ikke klart å bevise engang.

A: Jo de har det!

B: Nei. Jeg så et program på Sverige... om de greiene der. Da tok dem DNA-tester og sånn på alle sammen. De kunne ikke bevise at den ikke hadde kommet fra Finland, eller hadde vandra [hit]. Det klarte dem ikke.

C: Nei, men dem kan ikke motbevise det heller, for å si det sånn. Det er ting som tyder på at de er ført inn.

B: Det tror jeg nok er den ekstreme ulvemotstander...

C: Nei!

B: Jo, det tror jeg.

C: Nei!

(Jegere I)

Det er likevel ikke tvil om at erklærte negative holdninger til ulv, også blant de intervjuede i denne studien, må forstås som en form for alliert lokal motstand mot krefter innen forvaltning, forskning og miljøbevegelsen som arbeider for å øke eller stabilisere rovdyrpopulasjonen (Krange og Skogen 2003). "Du vet det, at det er ikke rovdyra som er problemet, det er rovdyrpolitikken! Rovdyra gjør egentlig det som er naturlig for dem," uttalte en bonde i denne sammenhengen, for øvrig en av de få personene som kategorisk avviste at det er rom for å ha ulv i Norge. Uttalelsen illustrer at det såkalte "ulvehatet" i grunnen ikke er rettet mot ulven, men mot fienden forstått som "byfolk" og "ekstremister" (Krange og Skogen 2003:15). Motstanden er med andre ord primært rettet mot mennesker – andre mennesker. Hovedtema for denne studien er imidlertid sosiale representasjoner av ulv. Selv om ulvens status som symbol på urban inntrengen i det rurale samfunnet opplagt er en del av denne representasjonen, er det to forhold som indikerer at slike idéer skiller seg fra de helt sentrale antakelsene om dyrearten.

For det første antyder motstandens primært sosiale karakter, det at skepsisen er knyttet til folk mer enn til ulv, at rovdyrkonflikten handler om hvilken rolle de lokale innbyggerne skal spille i forhold til de omkringliggende naturlige omgivelsene. Er de forvaltere av dyr og landskap, eller

er de selv en del av det sentrale myndigheter har satt seg fore å forvalte? Hvem er det som egentlig trues; mennesket eller ulven? Vi har med andre ord ikke bare å gjøre med representasjoner av ulv og landskap, men også representasjoner av mennesker. For det andre har vi sett at disse antakelsene ikke fremstår som selvfølgelige sannheter. De er gjenstand for forhandlinger, også innad i miljøer preget av motstand. I motsetning til de implisitte og allmenne forestillingene om ulvens egenskaper som ble presentert i foregående kapittel, bærer tankene informantene her presenterer preg av å være argumenter som må begrunnes. Det retoriske understrekes ved at deltakerne ofte argumenterer ved å vise til det de anser for å være vitenskapelig funderte og dermed uomtvistelige påstander. Eksempler på dette er henvisninger til uttalelser fra "professorer", og referanser til genteknologisk forskning om den skandinaviske ulvefamiliens opprinnelse og interne slektskap.

5.3 Truet eller truende ulv?

Også de som har en forestilling om ulven som en naturlig del av den norske faunaen bruker biologisk forskning til å legitimere standpunktene sine. Ved flere anledninger henviste de til publiserte vitenskapelige rapporter der det går frem at den isolerte skandinaviske ulvebestanden stadig blir mer sårbar, og i sin ytterste konsekvens står i fare for å dø ut dersom ikke "friskt blod", i form av innvandrende dyr, slipper til. Den samme vitenskapelige informasjonen om innavl og sårbarhet som skeptikerne viser til, blir her benyttet for å understreke behovet for ivaretagelse og varsom behandling av det ulvevennene oppfatter som en *truet* art:

A: Det kan ikke være så veldig mye mindre ulv enn det de er nå, for da...

B: Nei, det er på et minimum.

A: ... for da forsvinner den.

C: Alle er jo i slekt.

B: Mmm, ikke sant.

A: I tett slekt og!

C: Sånn som dem som ble merka [i nærheten her], dem var jo kullsøsken... [det vil si] ikke kullsøsken, men dem kom fra samme sted.

Intervjuer: Å ja, det er mange av de dyra som er mye mer i slekt enn vanlige søsken for eksempel.

C: Ja visst. Det er jo ikke helt... bra i lengden.

B: Nei, det er ikke bra! Det i seg sjøl sier jo at da er det for få, at de ikke klarer å ha en normal, frisk stamme... med litt nye gener innimellom.

(Naturvernere)

Disse informantene skiller ikke mellom ulven som art og som skandinavisk avlegger. De mener det ville rovdyret beriker den norske naturen, og argumenterer i likhet med myndigheter og biologer for at ulven bidrar til å sikre det biologiske mangfoldet: "[Jeg] synes at det er viktig å ha arts mangfold, og at mennesket egentlig er en del av det hele. Jeg synes ikke mennesket liksom skal stille seg over... alle andre dyr og planter. Vi er en del av det hele, og derfor mener jeg at vi må bevare... typer og dyr som vi har her" (Naturvernere).

Innefor en slik forståelsesramme er det først og fremst menneskene og deres inngripen i de naturlige omgivelsene som truer ulven. Idéer om biologisk mangfold og truet eller sårbar natur, i dette tilfellet representert ved rovdyr, svarer således til en bestemt forestilling om menneskets rolle i forhold til de fysiske omgivelsene og dyrene som lever der. Her er det ikke ulven, men *mennesket* som er inntrengeren, og som beveger seg inn på ulvens enemerker: "Jeg vil påstå det, at den utbygginga som har skjedd de siste ti, tjue åra, det er dét som gjør at konflikten blir... Når vi begynner å ta deres områder... da sier det seg sjøl at vi bygger innpå det som egentlig hører deres områder til" (Hundekjører).

Ulvevennene betrakter således både rovdyr og folk som en del av en større helhet, en del av naturen. Ikke desto mindre posisjonerte de seg selv gjennomgående *utenfor* naturen når de snakket om ulv, og beskrev de naturlige omgivelsene som noe mennesket i minst mulig grad bør gripe inn i. Av den grunn ser de myndighetenes forsøk på å kontrollere rovdyrets geografiske spredning, gjennom etableringen av et eget forvaltningsområde for ulv, som prinsipielt forkastelig:

A: Jeg synes det at ulven må være der den hører hjemme. Menneskene kan ikke bare trekke opp en grense og bestemme at ulven skal være på innsida der. For en ulv ser jo ikke noen grenser, og når en regional rovviltneemnd klarer å foreslå det, at i de områdene hvor det ekstra belastning med ulv, så foreslår dem å fange en flokk og flytte den for å spre belastninga, da kan du begynne å lure på... altså, da mister jeg helt tiltroa til rovviltneemnden.

B: Det skulle vært en nemnd som fanger oss og vet du, og som sprer oss jevnt. (Beboergruppe I)

Den uberørte naturen hører således de ville dyrene til. Begrepet "uberørt" viser i denne sammenhengen til det mennesket ikke har klart å påvirke. Vilt landskap og ville dyr kjennetegnes altså ved fravær av menneskelig sosialisering. Forsøk på å systematisk tilpasse de naturlige omgivelsene til menneskelige aktiviteter utsetter derfor både ville dyr og deres leveområder for fare. Slik oppleves ulven som truet, snarere enn som en trussel. Radiomerking av ulv er et annet eksempel på det som oppleves som uheldig påvirkning eller skadelig sosialisering av det ville:

A: En ting er at jegerne kanskje vil ta en ulv i ny og ne, men jeg synes at dem... ja [navngir en forsker] og gutta, dem skulle jo merke på død og liv. Den der ulvetispa de tok og merka nå sist, den var jo nærmest narkoman. (flere som ler litt)

Intervjuer: Hvordan da?

A: Ja, dem ble jo jaga, og dem ble jo skutt på rett som det var, og sendere som gikk... dem *maste* på dyra rett og slett! (Naturvernere)

Det er imidlertid ikke slik at de som stiller seg positive til ulv bannlyser enhver form for menneskelig aktivitet i de ville dyrenes områder. Tvert i mot benytter disse informantene seg mye av skog og mark til turgåing og bærplukking, kanskje driver de også med hundekjøring og litt jakt eller fiske. Som vi har sett opplever de villmarka som åsted for autentisitet og ekthet – en kilde til rekreasjon for det moderne mennesket. Ikke desto mindre legger de for dagen en idé om et prinsipielt og normativt skille mellom det de beskriver som "uberørt natur" og menneskelig virksomhet. Folk må gjerne benytte seg av naturområdene, så lenge det utvises ydmykhet i den forstand at de fysiske omgivelsene ikke endres eller påvirkes merkbart. Menneskene må kort sagt ikke heve seg *over* dyrene.

For de informantene det her refereres til, utgjør ulven ingen økonomisk trussel eller konkurrent i matfatet. Ivrig jeger, derimot, frykter redusert jaktutbytte, ettersom rovdyret tar for seg av det jaktbare overskuddet av særlig elg og rådyr. De er dessuten redde for å miste jakthundene sine som er sårbare for angrep fra ulv. Grunneiere står på sin side i fare for å lide økonomisk tap grunnet innskrenkede muligheter for jaktutleie. For bøndene utgjør ulven en direkte trussel for bufe. Den representerer reduserte beiteområder, og på lengre sikt nedlegging av landbruket. I de fokusgruppene som representerte jakt- og jordbruksinteresser ble ulven følgelig presentert, ikke bare som en inntrenger, men også som en *konkurrent* og en *trussel* mot menneskers liv og virke.

Typisk for disse gruppene er at de plasserer seg *i* naturen når de snakker om rovdyrproblematikken. Det omkringliggende landskapet og dyrene som holder til der, inngår på ulike måter i disse informantenes praktiske virke. Gjennom aktiviteter knyttet til jordbruk, utmarksarbeite, skogbruk og jakt står de i et nytteforhold til de fysiske omgivelsene. De fleste av

jegerne medga riktignok at jakt først og fremst er en hobby, og at matauk ikke er en primær motivasjon i våre dager. Ikke desto mindre er jegerens gjerning å høste av naturens rikdom. På dette viset interagerer også jegere direkte med de naturlige omgivelsene, på lik linje med bønder og skogbrukere.

Belastninger ved å ha rovdyr i Norge har i første rekke vært knyttet til tap av sau på utmarksbeite (Krange og Skogen 2003). Blant informanter i denne delstudien (denne rapporten), var det imidlertid ingen som hadde sauehold som hovednæring på det tidspunktet intervjuene ble gjennomført. Faktisk er det svært få bønder i Trysil og Halden som holder sau¹³. Likevel uttrykte de "ulve-skeptiske" informantene at de føler solidaritet med sauebøndene i regionen og andre steder i landet, og at rovdyr forøvrig rammer næringen i sin helhet. Dette handler åpenbart ikke bare om tap av husdyr, men om bønders identitet. De var tydelig skuffet over myndighetenes politikk, og mener at "storsamfunnet" har latt landbruket og den tilhørende kulturarven i stikken. Å ivre for rovdyr er for disse personene ensbetydende med å overlate distrikts-Norge til sin egen skjebne:

A: Dette er jo ikke noe [bonde]næringa vil ha. Det er noe samfunnet vil ha!

B: Og at det har gått utover en næring, det er udiskutabelt. Det trenger vi ikke å bruke lang tid på å diskutere, for det er...

A: ... seigpining av en næring over en 20-30-års tid.

(Bønder II)

Selv om de ikke holder sau, er mange av bøndene grunneiere og dermed "ikke tjent med å ha ulv," forklarte en av dem. Som den effektive jegeren de anser predatoren for å være, rammer den klovviltbestanden hardt, og skremmer bort jegere med hund. Resultatet er at berørte grunneiere mister mye av den biinntekten salg av jaktrettigheter representerer, fortalte informantene:

En i slekta mi skulle leie ut jakta nå, og får under halvparten av det hun har fått før. Det er ikke veldig moro, kan du si – du har akkurat tatt over gården, har gjeld til over øra, og blir tredd ulv og bjørn og sånn nedover hodet og har ikke noe du skulle ha sagt, og inntekten blir halvert!

(Bønder I)

På samme måte som ulven konkurrerer med sauebønder om retten til å besitte utmarka, konkurrerer den med grunneiere om retten til det jaktbare viltet. I lys av dette er det kanskje ikke overraskende at en bonde stilte spørsmålet: "Hvem skal ha rett til å bo her, ulven eller vi?" Av alle rovdirene i den norske faunaen er det nettopp ulven som betraktes som det mest truende. Ikke bare er den en sær dyktig jeger. Trusselbildet er åpenbart knyttet til den kulturelle forestillingen om ulver i *flokk*:

[Bønder i Østerdalen] lever av gresset sitt og av at dyra går ute. Uten det så er det jo ikke penger i pungen. Det er jo da du får konflikten. Og vi kan tåle at en bjørn går gjennom og slår et par elger, ikke sant, det er jo ingen som blir verken fattige eller rike av det. Det kan være greit. Men altså når en ulveflokk (...) regelmessig er innom og ødelegger (...) så har kanskje dem [bønder i Østerdalen] måttet halvere [jakt]kvotene sine. Og det har jo da skjedd på ti år!

(Bønder I)

Dog var det i forhold til jegerne bildet av predatoren som en konkurrent trådte tydeligst frem. I samtlige fokusgrupper, blant ulvevenner så vel som skeptikere, ble ulven presentert som jegerens rival:

A: Jeg vet jo det, at det er mange jegere som synes at rovdyr ikke har noe her å gjøre.

B: Det er en konkurrent!

¹³ Det ble gjennomført et fokusgruppeintervju med sauebønder fra Trysil, men denne delen av materialet inngår ikke i denne rapporten.

A: Ja, det er en konkurrent.

B: Rett og slett.

A: Ja, det er dem fleste dét, som synes det.
(Naturvernere)

Jegeren og ulven er begge predatorer, og de jakter på de samme byttedyrene. De er kort sagt konkurrenter i matfatet. Jo flere elg og rådyr ulven forsyner seg med, jo mindre blir det igjen til jegeren. Det er, som flere understreket, ikke bare jegerens hunder og deres byttedyr som trues, det er en hel livsstil. En av jegerne utbrøt frustrert: "Det å påtvinge folk rovdyr, som går veldig utover livskvaliteten til folk, det synes jeg er galt uansett. (...) Det at folk ikke skal kunne drive med hobbyen sin liksom!"

Også bøndene var opptatt av at rovdyr spesielt rammer jegerens interesser og truer livsstilen deres. Dels kan det virke som om det at ulven setter begrensninger for jegerens livsutfoldelse og fritidssysler anses som et vel så tungtveiende argument mot rovdyr som for eksempel tap av husdyr. Dette er interessant, ettersom jakt primært regnes for å være en hobby. Betyr dette at hensyn til fritidsaktiviteter og livsstil betyr like mye, eller mer, for hvilke holdninger folk inntar i rovdyrdebatten enn konsekvensene for lokale leveveier?

På den annen side kan det virke som om akkurat bøndenes vektlegging av jegerinteresser også er uttrykk for en gjensidig støtteerklæring mellom to parter som kjemper en felles kamp. Jegerne bruker tap av husdyr og nedgangen i landbruket som argument mot ulv. Tilsvarende løfter bøndene frem jegerens interesser i debatten. Slik understreker de ulike partene at de ikke bare argumenterer ut fra egeninteresse, men at ulvens nærvær også rammer et helt lokalsamfunn.

Dette illustrerer Skogen og Kranges (2003) poeng om at rovdyrkonflikten har resultert i en *symbolsk allianse* mellom lokale jegere, grunneiere og bønder. Dette er grupper som i andre henseender kan ha motstridende interesser. I rovdyrsaken står de imidlertid side om side i kampen mot myndigheter og byfolk som ønsker "å prakke på dem rovdyr", slik en jeger formulerte det. Allianzen er symbolsk i den forstand at motstanden mot ulv er et uttrykk for noe annet; den er en del av en mer generell rural protest rettet mot den urbane fienden. Sagt med andre ord kan den forente motstanden mot rovdyr tolkes som et uttrykk for frustrasjon blant lokale innbyggere over myndigheters og andre utenforståendes makt, ikke bare over vilkårene for næringsutøvelse, men også over bygdefolk og deres muligheter til å bestemme over sin egen fritid og livsførsel:

Det er rovdyrpolitikken som egentlig er problemet. Og jeg synes i hvert fall at dem begynner å slippe den for langt. Vi kunne ta ut mer dyr, for eksempel ta ut noe bjønn under jakta – ha litt mer styring på det. Ulv har vi ikke fått etablert noen av her ennå. Kanskje litt... vi har hatt noen flokker i nærheten. Men i den østre delen av kommunen så er det bare streifdyr. Så vi har egentlig ikke hatt noen problemer med ulven ennå, av betydning. Men får *den* rotfeste her, da blir det et virkelig problem, ikke minst for jegere da. Det blir jo håpløst da, å gå med løs hund for eksempel. Og mange av dem som bor her er jo jegere da, så det er vel kanskje det som (...) veier tyngst her i området.
(Bønder II)

I den grad skeptikerne forstår ulven som en trussel, og ikke som truet, har de også en annen forestilling enn ulvevennene om hvilken rolle de som mennesker spiller, og bør spille i forhold til de naturlige omgivelsene. Som forklart opplever de landskapet som meningsfylt når det tas i bruk og kommer til nytte. Ettersom de fysiske omgivelsene er integrert i deres daglige eller rutinemessige virke, betrakter både jegerne, bøndene og grunneierne seg selv som *forvaltere* av natur. I deres øyne har de sentrale myndighetene ettertrykkelig bevist at de ikke er i stand til å holde distriktsnæringene i hevd. For det første gror kulturlandskapet igjen, blant annet som en følge av reduserte muligheter til å drive utmarksbeite i områder der rovdyrene holder til. For det andre har de fratatt lokalbefolkningen retten og muligheten til å beskytte husdyr og klovvilt mot predasjon, gjennom streng regulering og fredning av rovdyrene, særlig ulven.

Frustrasjonen er med andre ord ikke alene et resultat av det som beskrives som politisk neglisjering av distriktene. Den skyldes kanskje vel så mye opplevelsen av at utenforstående beslutningstakere, forskere og miljøvernere effektivt hindrer lokale innbyggere i å forvalte sine egne omgivelser og beskytte dyrene sine mot ytre trusler. I møte med myndighetenes strenge og eksklusive kontroll med rovdyrbestandene føler ulvemotstanderne seg maktesløse. Dessuten, understreket flere, vil kulturlandskapet forvitre og faunaen lide dersom den lokale og erfaringsbaserte kunnskapen tilsidesettes. Ulven representerer med andre ord også en *symbolsk trussel*. Foruten å true beiteområdene, jegerens hunder og klovviltbestanden, truer den jegeren og bønderens bilde av seg selv som forvaltere av natur. Som lokale innbyggere med lokal kunnskap som utøver lokale praksiser i lokale omgivelser, ser de seg selv som uunnværlige brikker i naturens balansespill. Jegerne anvendte blant annet begrepet "predator kontroll" for å beskrive hvordan de tar vare på den lokale faunaen:

Man driver jo med predator kontroll, foruten at man jakter matnyttig vilt, ikke sant, og viktigheten av å beskatte rovdyra på lik linje med det matnyttige viltet har ligget veldig sentralt hos jegere. Allerede fra istida så var det jo veldig viktig å drive predator kontroll. Det er klart at det er ingen tvil om at gaupa tar vel i hovedsak rådyr, men den tar jo også en del hare og storfugl. Jeg synes det egentlig er en plikt, når en er både er rådyrjeger og harejeger, (...) å beskatte rovdyra på samme måte for å opprettholde balansen i naturen. Det ville ikke vært riktig å jakte bare på det matnyttige viltet.
(Jegere II)

Både jegere og bønder formidlet på dette viset et sterkt ønske om selv å få spille hovedrollen i forvaltningen av viltbestanden, hvilket også innebærer å skyte, eller "ta ut", dyr de betrakter som skadegjørende. De fleste ga uttrykk for at de nok kan leve med *noen* rovdyr, også ulv, om de bare kunne få lov til å eliminere de individene de mener gjør mest ugagn:

A: Forvaltningen, den burde i alle fall være slik at det var lov å ta vekk de verste skadegjørerne. Altså, det området i landet det er mest bjønn, det er jo det området der vi bor (henvender seg til en annen i gruppen). Og der er det kanskje ti forskjellige i løpet av sommeren... som eter sau. Og hvis man kunne fått tatt de verste, så hadde en i alle fall hatt litt respekt overfor den der forvaltningen da. (....)

Intervjuer: Men hvem synes dere eventuelt skulle gjøre den jobben?

A: Ja men... altså det er jo et slikt lokalt jaktlag da... jeg tror dem kaller det rovviltlag.
(Bønder II)

Innskrenkede muligheter til å skjømte naturen lokalt har i følge skeptikerne resultert i en fauna i ubalanse. "Det er nesten ikke rådyr igjen," sa en jeger som snakket om skogene i området der han bor. En bonde, som også drev med jakt, kunne fortelle at ulvens tilstedeværelse har ført til at det nå er "blåst for elg". En rekke informanter kom med lignende uttalelser. Det er altså ikke bare forståelsen av landskapet og menneskenes plass i omgivelsene som utfordres av den ville ulvens nærvær i områder som defineres som sosialiserte. I rovdyrmotstandernes øyne utgjør det store rovdyret en fare for de andre viltbestandene i regionen, all den tid de som lokale naturforvaltere motarbeides av sentrale myndigheter. På bakgrunn av dette – og med tanke på at den norske ulven ikke har sitt opphav i Skandinavia og for øvrig viser alle tegn på å være uren – argumenterte de for at rovdiret representerer en trussel mot det biologiske mangfoldet.

5.4 Farlig ulv?

De som formidlet tilfredshet med å ha ulv i området, beskrev derimot den lokale faunaen som vital og inntakt. Tvert imot, hevdet de, har rovdiret ikke hatt noen merkbar innflytelse på mengden av jaktbart vilt: "Det er like mye rådyr her nå som det var for ti – tolv år sida. Det er ingen som kan klare å si at det er blitt noe mindre altså!" (Beboergruppe I). I likhet med sine

meningsfeller var denne personen opptatt av å demonstrere at ulven ikke representerer noen fare, verken for mennesker eller for dyreliv. Sagt med andre ord beskriver ulvevenner og skeptikere to forskjellige virkeligheter. I følge de førstnevnte er det flust med vilt i de østnorske skogene. I henhold til de sistnevnte står det lokale dyrelivet under hardt press fra rovdyr. Følgende sitat levner liten tvil om at de motstridende partenes meningsutvekslinger i denne saken knytter an til en kamp om retten til å definere hvordan virkeligheten ser ut:

Jeg går som sagt veldig mye, og jeg går like mye på svensk side som på norsk side. Og da treffer jeg jo folk, av alle kategorier. Deriblant mange jegere. (...) En av de første gangene etter at ulven var kommet tilbake, så traff jeg svenskene da det var elgjakt. Også spurte jeg åssen det hadde gått. Nei, det hadde gått kjempebra! Full kvote, og ikke noe problem. "Men det kan vi takke ulven for," sa de. "Takke ulven for?" sa jeg. "Ja, for den har jaga alle elgene," sa de, "fra norske sida og inn til oss." "Ja men så fint da," sa jeg. "Det er bra!" Ja, det var veldig bra. De var veldig fornøyde med det. Også snakka jeg med det norske jaktlaget, og det var full kvote! "Det kan vi takke ulven for," sa de. For det var akkurat det samme, bare motsatt vei! (generell latter) Den hadde jaga all elgen fra Sverige og inn til Norge. "Ja men så fint da," sa jeg. "Det var da bra!" Og det var liksom det som var problemet, da. "Hva skal skje med alle dyra?" Men det er jo dyr her. I mengder!
(Beboergruppe I)

Hvorvidt ulven representerer en fare, ikke bare for andre dyr, men også for folk, var et tema som ble tatt opp i samtlige fokusgrupper, enten av intervjuerne eller av de intervjuede. Den gjengse holdningen blant informantene – motstandere som forkjempere – er at ulven her til lands ikke representerer noen fysisk trussel for folk. Med unntak av én enkelt person, var det ingen som sa de selv fryktet rovdyret. Av alle informantene var det intervjupersonene i de to beboergruppene som mest bestemt tok avstand fra påstander om at ulven kan være farlig for folk. Som sagt besto disse gruppene av personer som var bosatt innenfor et ulverevir, det vil si innenfor det området ulven beveger seg. Det var også de som kunne fortelle om flest erfaringer med rovdyret. I likhet med naturvernerne karakteriserte de idéen om at ulven skulle være farlig for mennesker som et mediefantom uten rot i virkeligheten:

Intervjuer 1: Men, er det ingen som er redde for barna sine, eller... har der hørt noe sånt?

A: Jeg kan ikke si jeg har hørt noe om det.

B: Her står jo ungene langs veien og venter på bussen...

A: ... venter på skolebussen. Det er aldri noen som har vært redde for ulven, liksom.

B: Nei, det er ikke det altså!

A: Jeg har jo hatt ulven inne på gårdsveien jeg, og [barna mine] går jo og tar bussen der.

(...)

Intervjuer 2: Hører dere aldri at folk er redde for ulv?

A: Jo! (Bekreftende utrop fra flere andre)

C: Der har media stor skyld altså. Når det har vært en sånn episode... en eller annen har sett en ulv i et sånt tettbygd område, som kanskje er redd. Også blir det slått opp med store typer i avisene. Og folk som ikke har noe forhold til ulv – som verken er for eller mot – og som ikke er noe særlig interessert, dem leser bare de overskriftene, også tolker dem det som at ulv er farlig.

(Beboergruppe I)

Fremfor alt bærer de intervjuedes idéer om fare og frykt preg av å være påstander i en pågående meningsutveksling, der målet er å definere en virkelighet som stemmer overens med uttrykte holdninger. For ulvevennene fremstår således predatoren som harmløs for mennesker. Skeptikerne tilkjennega heller ingen redsel for rovdyret, snarere tvert imot. Flere la vekt på at sannsynligheten for å bli angrepet av ulv er forsvinnende liten. De var imidlertid

svært opptatt av frykten for ulven som fenomen, og hvordan den begrenser andre menneskers livsutfoldelse:

Jeg har en mor nemlig, som har vært i skauen i alle år. Og siden [ulven kom], så har hun aldri vært i skauen. Så for henne... for den eldre generasjonen, så er det tøffere. Dem har [et bilde av] ulven... liksom som noe helt annet enn hva vi kanskje har. Så hun har aldri satt sine ben i skauen siden den gangen, og det synes jeg er trist.
(Bønder I)

Det er særlig barn og eldre som beskrives som skadelidende. "At det går utover oss jegere, det er nå én ting, vi er *jegere*," poengterte en bonde som også drev med jakt. "Men vi vet også at det er en del folk som er engstelige for ungene sine – som bor grisgrendt til – og er redde for å la ungene være ute å leke om kvelden, spesielt etter at det er blitt mørkt." Selv om redselen er ubegrunnet mente de at den må respekteres, og at den bør veie tungt i rovdyrspørsmålet. Pensjonister som ikke lenger tør å bevege seg inn i skogen, barn som er livredde for å møte det store rovdyret på skoleveien og foreldre som frykter for barnas sikkerhet representerer, sett fra rovdymotstandernes ståsted, sterke argumenter mot å ha ulv i Norge. Person A i sitatet under er bosatt i samme område som de som mente at ingen i nærmiljøet frykter for barna sine, men beskriver likevel en ganske annen virkelighet:

Intervjuer: Hva sier dere om muligheten til å leve et bra liv sammen med... [ulv]?

A: Ja det må en jo bare innfinne seg med. Så lenge han er der, så må en jo...

B: Alt blir jo en vane.

A: Ja, men jeg vet jo det er mange som... kanskje ikke [har lyst] til å begi seg ut i terrenget. Nå er jo jeg heldig som ikke har den frykta, men jeg har jo et hyttefelt hjemme, og der er det jo noen som absolutt ikke... dem kan gå på veien, men ikke inni skauen, for der er ulven. Og ungene kjører en jo til og fra bussen. Det blir jo en vane det.

B: Men hva skjer inni hodet på ungene dine, som da opplevde at hunden ble spist opp, ikke sant, når frykten er der? Det svaret får vi ikke før om en del år. Kanskje syken på dem barna rett og slett har blitt ødelagt... livskvaliteten til en unge på ti år, kanskje er ødelagt sytti år av dens liv – mer eller mindre. Da skal du være rakrygga hvis du synes det er ålreit!

(Bønder I)

Den store, stygge ulven fra eventyrene figurerer ikke blant de intervjuedes egne representasjoner av ulv, uansett hvilke synspunkter de forfekter. De som uttrykte skepsis til rovdymot antydte imidlertid at bildet av farlig ulv i aller høyeste grad eksisterer i *andre* menneskers bevissthet, der det sprer frykt og engstelighet. Informantene i Halden og Trysil er åpenbart kjent med forestillingen om farlig ulv, men de tror ikke på den selv. Derimot benyttes den av noen som argument *mot* rovdymot, i det frykt antas å forringe livskvaliteten til enkelte lokale innbyggere. De som ønsker å ha ulv i nærområdet mener til gjengjeld at en slik antatt angst i det store og det hele er oppspinn, og et resultat av medienes sensasjonslyst. Dermed er vi inne på det som kjennetegner alle de aspektene ved ulv som har blitt belyst i dette kapittelet: De er perifere deler av den sosiale representasjonen av ulv. De er gjenstand for diskusjon, og tas på ingen måte for gitt. I den sosiale tenkningen om ulv forhandles det om hvorvidt dyret hører hjemme i Norge, om det er en berikelse eller en trussel mot omgivelsene, om hvem som skal forvalte det og om det er farlig.

6 Rom for konsensus

Analysen av sosiale representasjoner åpner for en alternativ tolkning av rovdyrspørsmålet. Informantene i denne studien har alle en felles forståelse av fenomenet "ulv", uavhengig av gruppetilhørighet og ståsted i rovdyrkonflikten. De intervjuede beskriver ekte ulv som essensielt vill og ren; et autonomt dyr som ideelt sett er uberørt av menneskenes sosialisering av levende og fysiske omgivelser. De betrakter ulven som sosialt anlagt, et flokkdyr med evne til å samarbeide med sine artsfeller. I kombinasjon med kløkt og fysisk styrke, gjør dette predatoren til en jeger uten sidestykke i den norske faunaen. Det store rovdyret fremstår følgelig som et mangfoldig, potent og overlevelsesdyktig dyr. Kort sagt fortøner ulven seg som "en topp på naturen", slik en av intervjupersonene så treffende uttrykte seg.

Ulike oppfatninger om ulvens tilhørighet i informantenes omgivelser står ikke nødvendigvis i strid med de delte forestillingene om ekte ulv. Som sosialt objekt utfordrer eller konsoliderer imidlertid rovdyrets nærvær de forskjellige gruppernes representasjoner av det lokale landskapet, samt forestillinger om menneskene og dyrene som lever der. For de som uttrykker skepsis til ulven, kommer forestillingen om det ville dyret i konflikt med bildet av sosialiserte omgivelser – med idéen om *utmark*. De opplever predatoren som fullstendig malplassert i utmarka, og betrakter ikke norsk ulv som ekte ulv. De omtaler den snarere som et unaturlig og urent dyr, som viser alle tegn på å være besudlet av mennesker. Videre presenterer skeptikerne ulven som en trussel mot andre dyrebestander, mot jegernes hunder og mot den rurale befolkningens levevei og livskvalitet. Endelig utfordrer ulvens nærvær og vernede status bøndernes og jegernes forståelse av seg selv som lokale forvaltere av natur.

Andre mener rovdyret naturlig hører hjemme i den østnorske naturen. For de som uttrykte velvilje overfor ulvens nærvær, harmonerer forestillingen om det ville dyret med idéen om *villmark*. Sett fra deres synsvinkel er det mennesket som truer ulven, og ikke motsatt. Disse informantene skiller ikke, slik deres meningsmotstandere gjør, mellom norsk ulv og ulven som art. I kraft av å fremstå som bærer av det ville, representerer rovdyret en restaurering av naturen som åsted for det autentiske, det opprinnelige og det uforgjengelige.

Det som skiller analysen av sosiale representasjoner av ulv fra de forskningsbidragene som er beskrevet i innledningen, er først og fremst vektleggingen av nivået for konsensus i den sosiale tenkningen. I stedet for å ta utgangspunkt i konfliktene som har oppstått i kjølvannet av ulvens reetablering, og fokusere på holdninger og standpunkter, har vi forsøkt å finne frem til antakelser som ligger bak den dagligdagse talen om ulv. Fremfor å jakte på grunner til å være for eller mot ulv, har vi fokusert på beskrivelser av dyrets atferd, egenskaper og vesen. Heller enn å spørre *hvorfor* noen ønsker eller ikke ønsker å ha ulv i Norge, har vi primært vært opptatt av *hva* folk tenker om den. Det er ikke metoden for innsamling av data som skiller denne studien fra andre studier på feltet, men spørsmålene som stilles til dataene.

Ikke bare fremgår det av dette arbeidet at informantene gjennomgående peker på de samme egenskapene når de snakker om ulvens vesen; det er også på bakgrunn av slike delte forestillinger de ulike holdningene til rovdyret forsøkes belyst. Analysen av fokusgruppematerialet har vist at det ikke er gruppeavhengige, motstridende definisjoner av ulvens vesen som ligger til grunn for konflikten, men ulike vurderinger av om den hører hjemme her. Mens det forhandles om ulvens plass og dens tilhørighet i de norske skogene, tas dyrets egenart for gitt. De samme egenskapene brukes som argument både for og mot ulv. I denne sammenhengen står forestillingen om dyrets ville natur sentralt.

6.1 Essensen av det ville

Også O'Rourke (2000) og Mauz (2002) har lagt vekt på betydningen av idéen om *det ville* i sine tolkninger av de sosiale aspektene ved rovviltkonflikten i Frankrike. Begge forstår

konflikten som et sammenstøt mellom to kulturer med vidt forskjellige oppfatninger av ville dyr. Mauz skiller mellom lærde og lokale forståelser av det ville, mens O'Rourke beskriver en konfrontasjon mellom tradisjonelle og postmoderne representasjoner av store rovdyr. Dette står i strid med det som har kommet frem om representasjoner av ulv blant informantene i Halden og Trysil. Her er det ikke ulike forestillinger om hva et vilt dyr er, som skiller ulvevennene fra skeptikerne, de har tvert imot felles forestillinger om ulv. Fremfor alt fortøner den seg som vill. Dermed defineres også innholdet i det ville likt. Det som er vilt, kjennetegnes av autonomi i forhold til menneskenes samfunn, og holder til i områder som synes prinsipielt og normativt utilgjengelige for menneskelig påvirkning.

Det er på dette punktet det foreliggende arbeidet skiller seg fra Mauz' og O'Rourkes bidrag¹⁴. De to forfatterne argumenterer for at det er definisjonen av hva det ville består i, og dermed også hva ville dyr er, som sår splid i ulvesaken. For eksempel mener Mauz at de "lokale" definerer dem som fjerne og sky, mens de "lærde" først og fremst beskriver dem som autonome og innfødte (Mauz 2002:200). Analysen av sosiale representasjoner av ulv viser imidlertid at både ulvevenner og skeptikere forstår predatoren som sky, og at skyhet og autonomi er to sider av samme sak. Begge inngår som elementer i det ville. Det er med andre ord ikke ulvens vesen det råder uenighet om – hvorvidt den er nær eller fjern, påvirket av mennesker eller ikke – men derimot definisjonen av hvilke steder som fremstår som fjerne og upåvirket av mennesker. Det er simpelthen ikke *hva* det ville består i, men *hvor* det befinner seg, som splitter den sosiale tenkningen¹⁵. Noen mener man må til Canada for å finne ekte villmark, andre beskriver skogene på Østlandet som ville områder.

Personer med henholdsvis positive og negative holdninger til ulv, viser således ulik forståelse av hvor grensene for menneskenes domene går og hva det skal inneholde. For de førstnevnte representerer ulv i utmarka en anomali. For de sistnevnte gjelder dette tilsynelatende kun i boligområder. Dessuten vurderer de slike avvik normativt forskjellig. Jegerne, bøndene og enkelte av hundekjørerne og grendeboerne stilte seg fordømmende til ulv i sosialiserte områder. Naturvernerne, turgåerne og de aller fleste hundekjørerne og grendeboerne forholdt seg derimot positivt til møter med ulv i nærområdet. Det er med andre ord ikke forståelsen av hva av ville dyr er, men definisjonen av sosialiserte områder det råder uenighet om.

Det fremgår av dette at idéen om *det ville* ikke kan forstås uten å ta dens motpol i betraktning. Vi har ikke bare med én mental kategori å gjøre, men to. Enhver kategori har sin motsats, og fremstår som meningsfull nettopp i kraft av den. Slik viser avvik til normalitet, sykdom til helse, det urene til det rene og det kunstige til det naturlige. Også i det foreliggende arbeidet har det avtegnet seg en slik overordnet dikotomi. I intervjuene kom informantenes idé om det ville til uttrykk som en kontrast til det sosialiserte. For eksempel var det gjennom sammenligninger med den tamme hunden, eller beskrivelser av enkelte ulvers unaturlig sosialiserte adferd, at ulvens ville egenskaper trådte tydelig frem. Ikke minst ble distinksjonen mellom de to kategoriene synliggjort av de intervjuedes felles avstandstaken fra ulvehybrider. "Bastardene" fremstår som urene fordi befinner seg i et mentalt vakuum mellom det ville og det sosialiserte.

¹⁴ Det er ikke helt uproblematisk å sammenligne Mauz' og O'Rourkes fremstillinger av ulveproblematikken med resultatene av analysen i denne studien. For det første sammenligner begge forfatterne typiske rurale miljøer med folk som kommer utenfra, fra byene, og som har høyere utdanning og andre beskjeftigelser enn lokalfolk flest. Informantene i den foreliggende undersøkelsen er derimot alle lokale aktører. For det andre er det ikke gitt at informantene fra Øst-Norge har det samme forholdet til rovdyr som innbyggerne i de franske Alpene. På den annen side forholder vi oss til parallelle konflikter der aktørene er ulvevenner og skeptikere. Dessuten illustrerer den komparative studien av narrativer i ulvekonflikten (Skogen m.fl. 2008) at det er mange fellestrekk mellom franske og norske aktørers forståelse av rovdyr.

¹⁵ Ellen (1996) skiller mellom det ville som "rom" og som "indre essens". På liknende vis kan det være hensiktsmessig å holde representasjoner av ville steder og ville dyr fra hverandre. Mauz og O'Rourke har kanskje rett i at det regjerer ulike forståelser av det ville, også blant intervjupersonene i Halden og Trysil, dersom vi snakker om det ville som sted – som villmark. Når det gjelder ulv, har informantene til gjengjeld like tanker om hva vilt liv er, eller om "det villes essens", for å bruke Ellens ord.

I den samfunnsvitenskapelige forskningen på rovviltfeltet har definisjoner av det sosialiserte kommet i bakgrunnen for det eksklusive fokuset på forestillingen om det ville. De to egenskapene eksisterer imidlertid i kraft av hverandre, og en redefinering av den ene kategorien reflekteres nødvendigvis i forståelsen av den andre. Det er først når vi retter blikket mot begge samtidig at de mentale kategoriens fulle rekkevidde kommer til syne. Først da blir det klart at representasjoner av rovdyr også berører forestillinger om folk og leveområder, og at disputten om ulven kanskje egentlig er en dragkamp mellom de som ønsker å rydde plass til det ville i menneskenes områder, og de som opplever det ville som en trussel mot det menneskeskapte.

6.2 Holdninger, verdier og representasjoner

Det er viktig å understreke at det som har kommet frem gjennom analysen av forestillinger om ulv, er en beskrivelse av den sosiale virkeligheten slik den fremstår i lys av teorien om sosiale representasjoner. Valg av perspektiv legger opplagt premisser for hvilken realitet vi forholder oss til. Slik er det for informantene, og slik er det for samfunnsforskeren.

Representasjonsperspektivet er i så måte bare et av flere mulige samfunnsvitenskapelige verktøy som kan tas i bruk for å forstå og beskrive den samme virkeligheten, i dette tilfellet lekfolks relasjon til ulv.

Et annen, og langt vanligere innfallsvinkel til rovdyrspørsmål er å benytte seg av holdningsbegrepet. Samfunnsvitenskapelige studier på feltet har gjerne tatt utgangspunkt i statistiske undersøkelser som avdekker motstridende holdninger til ulv, for så å forsøke å forklare årsakene til uenigheten. Et eksempel på en slik forklaring, er at forskjeller i uttrykte standpunkter skyldes motstridende miljøverdier. Et økosentrisk syn på naturen vil, i følge Bjerke og Kaltenborn (1999; 2002), gi seg utslag i mer positive holdninger til rovdyr enn hva et antroposentrisk natursyn vil gjøre. Det som imidlertid forblir uklart i denne typen holdningsundersøkelser er hvor verdiene kommer fra. Det kan virke som om statistiske indikatorer for miljøorientering konstrueres av forskere, og forstås som universelle og allmenngyldige menneskelige verdier. Verdiene fremstår som iboende egenskaper ved mennesker, og følgelig som løsrevet fra den konkrete situasjonen.

Våre informanters uttalelser kan tjene som et eksempel på det motsatte. Analysen av disse viser at negative og positive holdninger er forankret i lokale og situasjonsavhengige oppfatninger av dyr, mennesker og landskap. Uttalte positive og negative standpunkter til ulv henger sammen med forestillinger om de lokale, fysiske omgivelsene, det vil si med synspunkter på hvorvidt ulven passer inn i den omkringliggende naturen. Mange av de som beskrev seg selv som skeptikere, uttrykte at de verken har noe mot ulven eller at det finnes rovdyr i Norge. Flere omtalte ulven i rosende ordlag og synes det er et fint dyr, så lenge den oppholder seg der den hører hjemme, som for eksempel i Canada eller Sibir.

De intervjuedes uttalelser levner liten tvil om at motstand mot rovdyr må forstås som en motstand mot de *lokale* rovdyrene, og ikke som en motstand mot ulv generelt. Dette understreker at erklærte holdninger er kontekstuelle, og bør få komme til uttrykk som en del av en sammenheng. Tatt i betraktning at holdninger til rovdyr på dette viset inngår som en del av en lokal meningsdanningsprosess, er det kanskje heller ikke så rart at urbane befolkningsgrupper gjennomgående uttrykker mer positive holdninger til ulv enn de som bor i de berørte rurale områdene. Det er lett å være økosentrisk på vegne av andre. Kanskje ville fordelingen av miljøorienteringer sett annerledes ut dersom temaet var holdninger til rotter i Oslos bygårder.

I motsetning til holdningsverktøyet fanger representasjonsperspektivet både felles forståelse og konflikter i den sosiale tenkningen. Dette innebærer at det er lettere å få øye på hva det strides om – i kontrast til hva det ikke strides om – og dermed også hva de ulike standpunktene uttrykker. Hvilken holdning intervjupersonene har til ulv, er ikke først og fremst et resultat av

hvor mye de er villig til å ofre for naturmiljøet, men et spørsmål om de føler seg truet eller ikke av andre mennesker som påberoper seg råderett over naturen i området der de bor.

Som sagt er valg av teoretisk og metodisk ståsted avgjørende for hvilke aspekter ved sosiale fenomener man legger merke til. I ulvesaken har man forholdt seg til en virkelighet der konflikter og uenighet regjerer. Det er liten tvil om at ulvedebatten *har* vært preget av motsetninger. Likevel, når polariserte holdninger til ulv legges til grunn for videre drøfting, fremstår det som litt uklart hva uenighetene dreier seg om. Hva vil det si å være "for" eller "mot" ulv? Handler det om hvorvidt man liker eller misliker dyret, eller om vi ønsker å ha ulv i Norge eller ikke? Beskrivelser av holdningsmotsetninger fremstår på dette viset som lite dekkende for hvordan de berørte partene opplever virkeligheten.

Dersom nyanser og ambivalens ikke får komme til uttrykk, og synspunkter på ulv ikke koples til en større men likevel lokal sammenheng, kan det være lett å misforstå hva holdningene egentlig gjenspeiler. Å utelukkende forstå enkelte informanters negative omtale av ulven som uttrykk for antroposentrisme, ville være å urettmessig stille disse respondentene i et uheldig lys. For det er liten tvil om at det definerte skillet mellom å sette miljøet eller egne interesser først har en normativ undertone, selv om det ikke er ment slik fra forskernes side. Få ville vel føle seg bekvemme med å bli definert som "antroposentrisk". Det ville dessuten være en forenkling av virkeligheten, fordi informantenes forhold til ulv vanskelig lar seg beskrive eller forklare ved hjelp av slike verdier. Det er jo nesten ingen som er grunnleggende negative til ulven, snarere tvert imot. Som vi har sett, må negative uttalelser om rovdycet forstås som motstand rettet mot noe annet¹⁶, for eksempel mot det som oppfattes som etablerte urbane eliter, ofte representert ved forskere og forvaltningsansatte (Skogen m.fl. 2008).

Denne studien støtter således opp om tolkninger av rovdycetkonflikten som en avspeiling og aktualisering av strukturelle skillinger knyttet til for eksempel bosted og sosial posisjon (se f.eks. Wilson 1997; Skogen 2001). Det som imidlertid er viktig å understreke, er at vi da ikke lenger snakker om representasjoner av ulv, men om fremstillinger av mellommenneskelige forhold. I konflikten får ulven rollen som symbol på ulike sosiale endringsprosesser som oppfattes som en trussel mot det rurale levesettet (Skogen og Krange 2003).

6.3 Fortellinger om mennesker og representasjoner av dyr

De intervjuedes forhold til ulv rommer mer enn avspeilinger av sosiale konflikter. Ved å anvende representasjonsperspektivet på rovdycetfeltet har det åpenbart seg en annen virkelighet, der konfliktene ikke er enerådende og det er rom for ambivalens. Dersom man utelukkende fokuserer på kulturelle eller økonomiske forskjeller som kommer til syne i rovdycetkonflikten, tilsløres menneskenes forhold til *dyrene*. De delte forestillingene som er beskrevet i kapittel fire omhandler i første rekke det ville dyrets egenskaper, og ikke mellommenneskelige forhold.

En annen måte å si dette på er at den sosiale representasjonen av ulv består av idéer på ulike nivåer. På et plan hersker det samstemmighet og felles forståelse, på et annet diversitet og forhandlinger. De to nivåene for sosial tenkning har også ulikt innhold. På planet for diversitet dreier forholdet til det store rovdycet seg blant annet om sosiale posisjoner (Skogen 2001), symbolsk makt og kulturell motstand (Skogen m.fl. 2008), samt konstruksjoner av symbolske allianser (Skogen og Krange 2003). I den grad holdningsmotsetninger kommer til uttrykk i det foreliggende materialet, må de forstås som fortellinger om mennesker – andre mennesker og en selv – om identitet, makt og motstand. Hva er vel rykter om hemmelig utsetting av ulv, eller

¹⁶ Vi mener ikke med dette å påstå at ulven som sådan ikke er et element i rovdycetkonflikten i Norge. Det er liten tvil om at en del av den samlede motstanden mot rovdycet kan tilskrives reelle tap av jakthunder, husdyr og jaktbart vilt. På den annen side er mange av de som uttrykker negative synspunkter på ulvens tilstedeværelse ikke selv berørt av slike tap. Verken Trysil eller Halden kan vise til store materielle skader forårsaket av ulv. Likevel er konflikten og motstanden høyst tilstedeværende i begge kommunene.

myter om at det er typisk for hjemlandets bønder å være late (Skogen m.fl. 2008), om ikke argumenter og påstander som i første rekke er rettet mot noe annet enn det store rovdyret.

I seg selv kan slike narrativer vanskelig betraktes som grunner til å ønske eller ikke ønske ulven velkommen. De er snarere kort på hånden i en sosial konflikt mellom grupper av mennesker, der bønder og jegere føler seg tråkket på av byfolk, forskere og politikere, mens de sistnevnte anklager de førstnevnte for latskap, udugelighet og egoisme. Sett fra denne synsvinkelen handler ulv om splid, og temaet er folk, og bare folk. Om man i stedet for å fokusere på lokalfolks relasjon til rovdyr for eksempel tok for seg forholdet de har til snøskuterkjøring i naturen, ville man kanskje finne frem til de samme sosiale konstellasjonene og mekanismene. Ulike sosiale objekter og fenomener gjenspeiler således menneskers relasjoner til hverandre.

På et annet plan handler rovdyrspørsmål om menneskers forhold til *dyr* – dyr som tillegges bestemte egenskaper og verdsettes ulikt. Noen synes betydningsfulle, andre overses. Noen hylles, andre fordømmes. De vurderes, defineres, ryddes og rangeres. Det er her betydningen av å anlegge et annet perspektiv enn for eksempel Skogen og Kranges konfliktorienterte innfallsvinkel kommer til syne: Gjennom å interessere seg for hvordan sosiale objekter beskrives og karakteriseres, mer enn hvorfor folk inntar ulike standpunkter i en sak, åpenbarer det seg et nivå for sosial tenkning som preges av "common sense" og grunnleggende kulturelle kategoriseringer av den fysiske og sosiale omverdenen.

På dette nivået rår det felles forståelse. Det er for eksempel åpenbart at ulven rangerer høyt i den sosiale tenkningen om dyr. Uavhengig av om den provoserer eller begeistrer, står den i sentrum for enhver diskusjon om rovdyr. Fokusgruppeintervjuene, som var ment å skulle handle om rovdyr generelt, gikk da også i de fleste tilfellene over til å utelukkende dreie seg om ulv. Ulven fremstår dermed som mer betydningsfull enn for eksempel gaupa, som til tross for at den forårsaker større skader på husdyr¹⁷ ikke har fått på langt nær så mye oppmerksomhet i det offentlige rom. Andre dyr, derimot, fremstår som verre enn ubetydelige og bryter med slike sosialt konstruerte kategorier. De er befengt med idéer om urenhet (Douglas 1984) og er uønsket av alle. Ulvhybridene er det. De har ikke de rette egenskapene, mener de intervjuede. De er simpelthen ikke del av den folkelige kategoriseringen av dyr. Bastardene er verken ville eller tamme. De er ingenting, og hører ingen steder hjemme.

Retter man således blikket mot det implisitte i den sosiale tenkningen, mot de forestillingene om ulv som deles av de intervjuede, avtegner det seg en profil av et sosialt fenomen som må forstås som folkelig kunnskap om ulv. Hvorvidt denne kunnskapen eventuelt skiller seg fra andre former for kunnskap, gir denne studien ikke noe svar på. Kanskje tenker for eksempel biologer annerledes om ulv, kanskje ikke. Sikkert er det imidlertid at de intervjuede oppfatter ulvens egenskaper som overlegen, umettelig, intelligent, flott, sosial, vill og urørt som sanne egenskaper. Sannheten er så etablert at informantene uten å nøle kan definere hva som *ikke* er ulv, det vil si hva som faller utenfor disse definisjonskriteriene, og dermed forstås som en bastard.

Ulvhybrider i norsk natur er forøvrig like uønsket fra sentrale myndigheters hold som fra informantenes. Så selv om rovdyrspørsmålet på den ene siden fremprovoserer uenighet mellom bygdefolk og byfolk, mellom styrende og styrte og mellom de som bruker naturen som rekreasjon og de som står i et nytteforhold til naturressursene, har det også en annen fasett. Ulvesakens andre dimensjon preges av konsensus. Således hersker det en taus enighet om at ulven er, og skal være vill, og at blandinger av ville og tamme dyr ikke har livets rett. At det dreier seg om en stillestående og bred konsensus, understrekes av at Miljøverndepartementets beslutning om å ta livet av ulvhybrider har vært lite debattert. For hvorfor skulle man vel drøfte ting det hersker enighet om? Ligger det ikke i sakens natur at sosiale konstruksjoner av ting,

¹⁷ For fullstendig oversikt over skadeomfang, se for eksempel Direktoratet for naturforvaltning (2008b).

fenomener og levende vesener har en implisitt komponent; at felles forståelse tas for gitt av dem som deler den?

Denne studien bekrefter dermed at sosiale representasjoner av fenomener og objekter både er homogene og mangfoldige (Moscovici 1988; Abric 1993). Til tross for at konfliktperspektivet har tjent som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, har enkelte forfattere antydnet at folks relasjon til ulv rommer flere aspekter enn det motsetningsfylte. For eksempel påpeker Krange og Skogen (2003) det paradoksale i at ulven også vekker beundring blant ihuga ulvemotstandere. Representasjonsperspektivet har vist seg fruktbart når det gjelder å utfylle forskningen om rovdyr, blant annet ved å bidra til å gjøre det som tidligere har fremstått som paradokser og ambivalens forståelig. Ulvemotstanderne har ikke noe i mot ulven som art. Snarere bunner skepsisen i at forestillingen om ulvens ville vesen kommer i konflikt med forståelsen av den norske bestandens leveområder som sosialisert utmark. Ved å åpne for konsensus i den sosiale tenkningen, har vår tilnærming her vist at intervjupersonenes beretninger om ulv ikke alene er fortellinger om andre mennesker fra andre steder og andre sosiale grupper, slik tidligere samfunnsforskning ofte har framhevet, men også representasjoner av dyr. Ulven er ikke bare et potent symbol på sosiale motsetninger, den er også et symbol på det ville, det vil si det ikke-sosialiserte. Vi har med andre ord ikke bare å gjøre med en ulvekonflikt, men også med et *ulvefenomen*.

Å bidra til ny forståelse handler i stor grad om å sette spørsmålstegn ved det selvfølgelige og det vante, både når det gjelder folks relasjon til et sosialt objekt eller fenomen og når det gjelder den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til det aktuelle feltet. Slik ulvens egenskaper tas for gitt av de intervjuede, har konflikten og ulikhetene fremstått som en selvfølge for samfunnsforskere på rovviltfeltet. Å anvende representasjonsverktøyet på rovdyrfeltet har utvidet perspektivet vårt og gjort det mulig å si noe om, ikke bare de meningsforskjellene som kommer til uttrykk, men også hvorvidt det finnes en bredere kulturell forståelse av ulv som forener folk på begge sider av den åpenlyse konflikten.

7 Konsekvenser for forvaltning og politikk

Vi har sett at det finnes en kjerne av konsensus i den sosiale representasjonen av ulv. Uavhengig av syn på norsk rovviltforvaltning har folk positive tanker om den ville ulven i sitt naturlige miljø. Uenighet oppstår når de skal ta stilling til om ulven hører hjemme i norsk utmark (som for mange er noe fundamentalt annet enn *villmark*) og om den ulven som er her nå er virkelig vill. Her vil vi kort antyde hvilke implikasjoner dette kan ha i et forvaltningsperspektiv.

Funnene føyer seg inn i rekken av samfunnsvitenskapelig forskningsbidrag som peker på at mye av konfliktene rundt ulven ikke først og fremst handler om selve dyret, men drives fram av andre motsetningsforhold i samfunnet som kan forbindes med ulvens gjenkomst og med dagens rovviltpolitikk. Et viktig stikkord her er mange bygdefolks opplevelse av et ujevnt maktforhold mellom "urbane eliter" og "vanlige folk" på bygda. Frustrasjon over økende vekt på vern som fortrenger tradisjonell ressursutnyttelse i utmarka kan være et annet (se for eksempel Krange & Skogen 2008).

I denne rapporten har vi sett nærmere på hvordan folks forståelse av ulvens omgivelser og av ulvens status som ekte vilt dyr er avgjørende for om den oppfattes som hjemmehørende i Norge eller ikke. Om utmarka forstås som et landskap som er og skal være preget av menneskelig virksomhet, er det ikke plass for ulven, og særlig ikke for en ulv som ikke er det opprinnelige skandinaviske villdyret. Å sette inn mye innsats for å forandre *synet på ulven* hos motstandere av dagens forvaltningsmodell er neppe bryet verdt: De er allerede positivt innstilt til ekte vill ulv i et naturlig miljø. Ulvemotstand oppstår i en konflikt mellom den sosiale representasjonen av ulv og representasjonen av landskapet som utmark, og slike grunnleggende fortolkninger lar seg ikke påvirke av informasjon fra myndigheter, forskere eller andre. De er grunnleggende forankret i folks forståelse av seg selv og verden, og påstander som utfordrer denne forståelsen plukkes fra hverandre og tilpasses de eksisterende forestillingene, dvs. kjernen i representasjonen (som ikke er forhandlingsbar).

Samtidig ser vi at folks forståelse av hva slags dyr ulven er og hva slags ulver det er som oppholder seg i Norge nå, er preget av egne erfaringer og det "relevante andre" forteller om ulv og spor etter ulv. Dette peker i retning av at det er viktig å involvere lokale i sporing, overvåking og forskning, fordi det på sikt kan bidra til en mindre sprikende forståelse av dagens norsk-svenske ulvebestand (se også Skogen 2003). Akkurat som biologene, trenger de lokale å få erfare ulven selv for å danne seg et bilde av den. Hvis slike erfaringer gjøres i lag med biologer er sjansen for økt konsensus større. Den erfaringsbaserte kunnskapen må tas på alvor, ikke bare fordi det er å ta lokalfolk på alvor, men fordi sosiale representasjoner av ulv aktivt forankres i førstehåndserfaringer og relevante andres fortellinger om slike erfaringer. Hvis biologer kan ta skrittet inn i kategorien "relevante andre", gjennom personlig kontakt og jevnbyrdig dialog, vil det være et viktig skritt framover.

Hvis målet er å få flere til å akseptere den nåværende ulvestammens nærvær, burde det være mulig å ta utgangspunkt i representasjonens omforente kjerne for å forsøke å oppnå en utvidet konsensus. Et hovedpoeng ville da være at de ulvene som er her nå – på tross av sine finsk-russiske gener – er virkelig ville og lever i et miljø som er naturlig for dem, selv om det ikke er villmark. Dette setter imidlertid dagens forvaltningsmodell en effektiv stopper for gjennom å underlegge ulv og andre store rovdyr total menneskelig kontroll. Bestandskontroll på et ekstremt detaljnivå som krever radiomerking og intens overvåking av flest mulig dyr – helst alle – kan betraktes som en form for *domestisering*. Det river grunnen vekk under den argumentasjonen som kunne vært brukt for å få flere til å akseptere *den ville ulven*. I tillegg kan dette føre til at også folk som vil ha ulven her vender seg mot forvaltningen. De ønsker selvsagt også at ulven skal være vill, og er dessuten bekymret over de dyrevernetiske sidene ved merking og annen håndtering av ville dyr. Det er sannsynligvis veldig få som er interessert i en ulvebestand der de fleste individer er utstyrt med GPS. Den eneste grunnen til å innføre et slikt forvaltningsregime er å tilgodese landbruksinteressene samtidig som man har en minimal

rovdyrbestand. Men det bidrar til at konfliktene øker på alle kanter, og særlig i ulveområdene, der det er lite husdyr i utmark. Og de fleste i landbruket blir heller ikke fornøyd, siden de ikke kan akseptere ulv i utmarka si i det hele tatt, og vil se på "domestiseringen" som både bortkastede ressurser og som uetisk. Her ser vi igjen at representasjonens kjerne – ulven skal være *vill* – forener motstandere og tilhengere av å ha ulv i Norge.

Konfliktene rundt ulven kan neppe elimineres, men mulighetene for å dempe dem skades av ensidig fokus på tiltak som bare tilgodeser landbruksinteressene. Ressurser bør settes inn på å utvikle ordninger som kommer andre grupper i møte. Det betyr, blant mye annet, at strategien med en streng inndeling i små forvaltningssoner (fastsatt utelukkende av hensyn til landbruket) må revurderes og at jakt (i motsetning til skadefelling) må bli et viktig forvaltningsverktøy. Om ikke landbruksinteressenes sterke politiske stilling kan utfordres, er konfliktdemping på rovviltfeltet sannsynligvis dømt til å mislykkes.

8 Referanser

- Abric, Jean-Claude (1976), "Jeux, conflits et représentations sociales". Thèse de Doctorat en Lettres, Université de Provence, Aix-en-Provence.
- Abric, Jean-Claude (1984), "A theoretical and experimental approach to the study of social representations in a situation of interaction". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abric, Jean-Claude (1993), "Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representations". *Papers on Social Representations* (2):75-78, tilgjengelig fra: <http://www.psr.jku.at/>
- Abric, Jean-Claude (2005), *Méthodes d'étude des représentations sociales*. Paris: Erès.
- Adler, T (1990), "Researchers agree data sharing is good, but specifics elude them". *Apa-Monitor*, juli.
- Album, Dag (1994), *Nære fremmede: pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Andersen, Reidar, John D. C Linnell og Håkon Hustad (2003), "Rovvilt og samfunn i Norge: en veileder til sameksistens i det 21. århundre". NINA temahefte 22.
- Barbour, Rosaline S. og Jenny Kitzinger (1999), *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.
- Bauer, Martin W. og George Gaskell (1999), "Towards a paradigm for research on social representations". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 29 (2):163-186.
- Bertaux, Daniel (1982), "The life course approach as a challenge to the social sciences". I Tamara K. Hareven og Kathleen J Adams (red.) *Aging and the Life Course Transitions: An Interdisciplinary Perspective*. New York/London: Guilford Press/Tavistock.
- Bjerke, Tore og Bjørn Petter Kaltenborn (1999), "The relationship of ecocentric and anthropocentric motives to attitudes toward large carnivores". *Journal of Environmental Psychology*, 19 (4):415-421.
- Bjerke, Tore, Ketil Skogen og Bjørn Petter Kaltenborn (2002), "Nordmenns holdninger til store rovpattedyr: resultater fra en spørreskjemaundersøkelse". NINA oppdragsmelding 768.
- Bobbé, Sophie (2000), "Les nouvelles cultures du sauvage ou la quête de l'objet manquant: état de la question". *Ruralia (online)*, tilgjengelig fra: <http://ruralia.revues.org/document180.html>
- Bourdieu, Pierre (1990), *The Logic of Practice*. Oxford: Polity Press.
- Brainerd, Scott M og Hans Chr Pedersen (2005), "Fakta-ark om Ulven (Canis lupus)". URL: <http://skandulv.nina.no/SKANDULV%20NEW/Publikasjoner/ARTSFAKTA%20ULV%20SKANDULV.pdf> (lesedato 18.01.08).
- Campion-Vincent, Véronique (2002), "Les réactions au retour du loup en France: une tentative d'analyse prenant 'les rumeurs' au sérieux". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):11-52.
- Capozza, Dora , Egidio Robusto og Rita Sgarza (1995), "La representation sociale de l'argent". *Papers on Social Representations*, (1):1-104, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at
- Dalla Bernardina, Sergio (2002), "Pourquoi danser avec les loups?". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):73-96.
- De Rosa, Annamaria Silvana (1994), "From theory to metatheory in social representations: the lines of an argument of a theoretico-methodological debate". *Social Science Information*, 33 (2):273-304.
- Deutscher, Irvin (1984), "Choosing ancestors: some consequences of the selection from intellectual traditions". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Direktoratet for naturforvaltning (2008a), "Lisensfelling". URL: <http://www.rovviltportalen.no/content.ap?thisId=500026755> (Lesedato: 25.02.08).
- Direktoratet for naturforvaltning (2008b), "Erstatningsdata". URL: <http://dnweb5.dirnat.no/rovbase/viewer.html> (Lesedato: 11.02.08).
- Douglas, Mary (1984), *Implicit meanings*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (1997), *Rent og urent: en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Oslo: Pax.

- Durkheim, Emile (1912), *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris: Presses Universitaires de France
- Durkheim, Emile (1968), "Représentations individuelles et collectives". *Sociologie et Philosophie*. Paris: Flammarion.
- Ellen, Roy F. (1996), "The cognitive geometry of nature". I Philippe Descola og Gísli Pálsson (red.) *Nature and Society: Anthropological Perspectives*. New York: Routledge.
- Farr, Robert og Ivana Markova (1995), "Professional and Lay Representations of Health, Illness and Handicap". I Robert Farr og Ivana Marková (red.) *Representations of Health, Illness and Handicap*. Chur: Harwood Academic Publishers.
- Farr, Robert og Serge Moscovici (1984), *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fog, Jette (2004), *Med samtalen som udgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Halkier, Bente (2002), *Fokusgrupper*. Frederiksberg: Samfundslitteratur/Roskilde Universitetsforlag.
- Herzlich, C. (1992), *Santé et maladie: analyse d'une représentation sociale*. Paris: Edition de l'école des hautes études en sciences sociales
- Innst.S.nr.174 (2003-2004), Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om rovvilt i norsk natur.
- Jodelet, Denise (1989), *Folies et représentations*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Kaltenborn, Bjørn Petter og Tore Bjerke (2002), "The relationship of general life values to attitudes towards large carnivores". *Human Ecology Review*, 9 (1):55-61.
- Kränge, Olve og Ketil Skogen (2003), "Skudd i løse lufta? Unge jegere og rovdyrpolitikken". I Fredrik Engelstad og Guro Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kränge, Olve. og Ketil Skogen (2008), Den nye ulvebygda. Det stor rovdvrets symbolske betydning. I Almås Reidar, Marit S. Haugen, Johan F.Rye, og Mariann Villa (red.) *Den nye bygda*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Krueger, Richard A. og Mary Anne Casey (2000), *Focus groups: a practical guide for applied research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Litton, Ian og Jonathan Potter (1985), "Social representations in the ordinary explanation of a 'riot'". *European Journal of Social Psychology*, 14:371-388.
- Lunt, Peter og Sonia Livingstone (1996), "Rethinking the Focus Group in Media and Communications Research". *Journal of Communication*, 46 (2):79-98.
- Mauz, Isabelle (2002), "L'arrivée des loups dans les Alpes françaises et la transformation des rapports au sauvage". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):199-214.
- Mauz, Isabelle (2005), *Gens, cornes et crocs*. Paris: INRA editions.
- McKinley, Andy og Jonathan Potter (1987), "Social Representations: A conceptual critique". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 17 (4):471-487.
- Morgan, David L. (1997), *Focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Moscovici, Serge (1963), "Attitudes and opinions". *Annual Review of Psychology*, 14:231-260.
- Moscovici, Serge (1969), Forord til Herzlich i *Santé et maladie. Analyse d'une représentation sociale*, C. Herzlich. Paris: Edition de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.
- Moscovici, Serge (1976), *La psychanalyse, son image, son publique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Moscovici, Serge (1984), "The phenomenon of social representations". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moscovici, Serge (1988), "Notes towards a description of social representations". *European Journal of Social Psychology*, 18:211-250.
- Moscovici, Serge (1993b), "Introductory address at the first international conference on social representations". *Papers on Social Representations* (3):1-10, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at.
- Moscovici, Serge (1993a), "Des représentations collectives aux représentations sociales". I Denise Jodelet (red.) *Les représentations sociales*. Paris: Presses Universitaires de France.

- O'Rourke, Eileen (2000), "The Reintroduction and Reinterpretation of the Wild". *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, 13 (1):145-165.
- Potter, Jonathan (1996), *Representing reality*. London: Sage Publications.
- Potter, Jonathan og Michael Billig (1992), "Re-representating representations - discussion of Rätty & Snellman". *Papers on Social Representations*, (1):15-20, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at
- Potter, Jonathan og Derek Edwards (1999), "Social representations and discursive psychology: From cognition to action". *Culture & Psychology*, 5 (4):447-458.
- Potter, Jonathan og Ian Litton (1985), "Some problems underlying the theory of social representations". *British Journal of Social Psychology*, 24:81-90.
- Rose, Diana, Danielle Efraim, Marie-Claude Gervais, Helene Joffe, Sandra Jovchelovitch og Nicola Morant (1995), "Questioning consensus in social representation theory". *Papers on Social Representations*, (2):150-176, tilgjengelig fra: <http://www.psr.jku.at/>
- Silverman, David (2004), *Qualitative research: theory, method and practice*. London: Sage Publications.
- Skogen, Ketil (2001), "Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in eastern Norway". *Rural Sociology*, 66 (2):203-226.
- Skogen, Ketil (2003) Adapting Adaptive Management to a Cultural Understanding of Land Use Conflicts. *Society and Natural Resources*, 16 (5), 435-450.
- Skogen, Ketil og Hanne Haaland (2001), "En ulvehistorie fra Østfold: samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning". NINA fagrapport 52.
- Skogen, Ketil og Olve Kränge (2003), "A Wolf at the gate: the anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community". *Sociologia Ruralis*, 43 (3):309-325.
- Skogen, Ketil, Isabelle Mauz og Olve Kränge (2008), "Cry wolf! Narratives of the wolf conflicts in France and Norway". *Rural Sociology*, 73 (1):105-133.
- Solheim, Jorunn (1997), Forord til Douglas i *Rent og urent: en analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*, M. Douglas. Oslo: Pax.
- Stortingsmelding nr.15 (2003-2004), Rovvilt i norsk natur. Miljøverndepartementet.
- Thagaard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wabakken, Petter, Åke Aronson, Thomas H Strømseth, Håkan Sand, Linn Svensson og Ilpo Kojola (2007), *Ulv i Skandinavia: statusrapport for vinteren 2006-2007*. Høgskolen i Hedmark oppdragsrapport nr. 6.
- Wabakken, Petter, Thomas H Strømseth, Åke Aronson, og Linn Svensson (2008), *Ulv i Skandinavia vinteren 2007-2008: Foreløpig statusrapport*. Tilgjengelig fra <http://skandulv.nina.no>.
- Wagner, Wolfgang og Nicky Hayes (2005), *Everyday discourse and common sense: the theory of social representations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Waterton, Claire og Brian Wynne (1999), "Can focus groups access community views?" I Rosaline Barbour og Jenny Kitzinger (red.) *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.
- Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wilkinson, Sue (1999), "How useful are focus groups in feminist research?" I Rosaline Barbour og Jenny Kitzinger (red.) *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.
- Wilson, Matthew A (1997), "The wolf in Yellowstone: science, symbol or politics? Deconstructing the conflict between environmentalism and wise use". *Society & Natural Resources*, 10:453-468.

Vedlegg I Intervjuguide representasjoner

Hovedtema	Mulige teoretiske aspekter	Spørsmål
Ulvens plass og funksjon (Symbolsk trussel)	<ul style="list-style-type: none"> - Natur vs. kultur – representasjon av "det ville"? - Ulvens status (trussel vs. lovlig...) - Symbolsk orden vs. symbolsk trussel (matter out of place?) (hvor hører den hjemme?) - Endogen vs. eksogen → pådyttet vs. naturlig og harmonisk 	<ul style="list-style-type: none"> - Synes dere ulven hører hjemme noe sted, og i tilfelle hvor? - Tenker dere at ulven kan ha noen form for funksjon – at det er grunner for at det bør finnes ulv?
Beskrivelser/definisjoner av ulv: vesen og adferd (Mytisk ulv)	<ul style="list-style-type: none"> - Forbindelser til selvet – menneskelige egenskaper - Oppfattes/omtales som enkeltstående individer eller flokkdyr? - Avvikende/sammenfallende adferd og egenskaper – i forhold til hva? → symbolsk trussel vs. orden 	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan beskriver folk her omkring ulven? Jeg tenker da på ulvens vesen – hvordan den er, og hvordan den oppfører seg.
Forholdet mellom ulven og andre dyr (Symbolsk orden)	<ul style="list-style-type: none"> - Symbolsk orden 	<ul style="list-style-type: none"> - Hvis vi skal sammenligne ulven med andre dyr, hva slags tanker har dere om det?
Forholdet mellom mennesker og ulv (Det dyriske selvet)	<ul style="list-style-type: none"> - Forbindelser til selvet - Frykt/risiko - Kontroll – redefinering av tradisjonelle representasjoner av "det ville" 	<ul style="list-style-type: none"> - Ut fra deres erfaring; kan dere tenke dere grunner til at folk i området her liker, eller ikke liker ulv? - En del folk har uttrykt at de er redde for ulven. Hva tror dere er de viktigste grunnene til denne frykten? - Hvis man møter en ulv ansikt til ansikt, hva mener dere man bør gjøre? - Hvis man først skal leve med ulv ganske tett innpå seg, hvordan burde man da som mennesker forholde oss til dem?
Konfronterende spørsmål: Kunne vi greid oss uten ulv i verden?		

Vedlegg II Prosjektgruppens intervjuguide

Hovedtema	Dimensjoner	Stikkord/spørsmål
Bakgrunn	Biografiske opplysninger	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hva deltakerne driver med ➤ Tilknytning til bygda/området ➤ Tilhørighet til foreninger, andre fritidssysler
Lokale forhold	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalsamfunnet (sosiale forhold) • Før og nå • Naturbruk 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fortell litt om hvordan det er å bo i Trysil (særlig fokus på forholdet mellom folk som bor der) ➤ Si noe om forskjeller mellom før og nå ➤ Forhold til naturen og bruk av denne
Rovdyr	<ul style="list-style-type: none"> • Rovdyrsituasjonen i kommunen • Ulvens plass • Ulvens vesen og adferd • Forholdet mellom ulv og andre dyr • Forholdet mellom mennesker og ulv 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Beskrive hvordan rovdyrsituasjonen i kommunen er nå ➤ Hvor hører ulven hjemme (Norge, Trysil, eller hvor?) ➤ Det har vært mye snakk om "normal" og "unormal" ulveadferd (f. eks. i forbindelse med hybrider). Hva forbinder dere med "normal" ulveadferd? ➤ Generelle inntrykk av ulvens "natur", f.eks. beskrivelser av eventuelle møter med ulv ➤ Hva bør man gjøre hvis man møter en ulv ansikt til ansikt? ➤ Hvordan er ulven, sammenlignet med andre dyr? (Hva er det med ulven...) ➤ Kan dere tenke grunner til at folk liker eller ikke liker ulv (målet er kvalitative beskrivelser) ➤ Hvorfor frykter mange ulven?
Forvaltning	<ul style="list-style-type: none"> • Nye ordninger • Jakt på rovdyr • Forhold til lokale og sentrale forvaltningsenheter 	<p>Erfaringer med:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rovviltregioner- og nemnda - Tilskudd til tiltak mot rovdyrskader (sanking, gjerdning, hjemmebeite) - Erstatning for rovviltskader (erstatningsoppgjør) - Forvaltningsplaner for rovilt/store rovdyr - Ulvesonen: eget forvaltningsområde for ynglende ulv (hele Østfold, og Oslo, deler av Akershus og Hedmark) - Nasjonale mål for roviltbestandene (formulert som antall ynglinger) - Grenseflokker <p>Jakt på rovdyr:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kvote - lisens - forskjell på "jakt" og "felling" <p>Forhold til</p> <ul style="list-style-type: none"> - Miljøverndepartementet - Direktoratet for naturforvaltning - Statens naturoppsyn - Rovviltskontaktene - Kommunens rolle i roviltforvaltninga
Turisme (Trysil)	<ul style="list-style-type: none"> • Nye former for friluftsliv (skisport, villmarksturisme...) • Rovdyras innvirkning på reiselivet • Rovviltsenteret 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Turismens betydning og utvikling ➤ Hvilken betydning har rovilt for turismenæringen? ➤ Hva gjør turisme med naturen? ➤ Syn på etableringen av rovviltsenteret i Trysil

Vedlegg III Informasjonsskriv

Rovvilt og samfunn 2: Erfaringer med rovviltforvaltning i Sør-Skandinavia

Informasjon til intervjudeltakere og andre nøkkelpersoner i Trysil

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er i gang med et stort tverrfaglig forskningsprosjekt om konsekvensene av rovviltforvaltningen i Norge og Sverige. Prosjektet omfatter både biologisk forskning og samfunnsforskning. Dette er informasjon om den samfunnsvitenskapelige delen, som skal kartlegge befolkningens oppfatning av dagens rovviltforvaltning i noen berørte områder. Den norske delen av prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning.

I løpet av de siste 30 årene har *vern* erstattet *utryddelse* som mål for rovviltforvaltningen. Med sterke restriksjoner på jakt har bestandene av de fire store rovdyra ulv, bjørn, gaupe og jerv begynt å vokse. I denne perioden har det også foregått omfattende forskning på rovdyr og deres byttedyr (særlig elg, rådyr og rein). Hundrevis av dyr er radiomerket og gode overvåkningsdata er tilgjengelige for alle artene. Kunnskapene om bestandenes størrelser og dyras atferd er etter hvert godt utviklet. Det samme er metodene for overvåkning.

Rovdyra og rovdyrforvaltningen er omgitt av konflikter. Dette er konflikter ikke bare mellom folk og dyr, men mellom mennesker med forskjellige meninger og ofte med forskjellige posisjoner i samfunnet. Derfor har rovdyrproblemene blitt tema også for samfunnsforskningen, og i Norge har vi alt gjort en god del.

En hovedkonklusjon så langt er at disse konfliktene ikke bare handler om problemene rovdyra kan forårsake. Selvfølgelig er det ille for noen at sauer og hunder blir drept, og det er ikke bra at folk er urolige for å ha store rovdyr i nærheten. Men mange ser på rovdyrforvaltningen som ledd i en mer omfattende politikk som går på bekostning av distriktene, og som også fører til avfolking, sentralisering, gjengroing og mange andre problemer. Rovdyra kan bli "dråpen som får begeret til å flyte over". Andre kan betrakte motstand mot rovdyr som bakstreversk og gammeldags, i utakt med moderne miljøpolitikk. Vi kan også se en gryende motsetning mellom tradisjonell utmarksbruk og nye næringsveier, ikke minst innen reiseliv. Det er i alle fall ingen tvil om at rovdyrkonfliktene påvirkes av generelle maktforhold i samfunnet og veves inn i politiske kamper som strekker seg mye lenger enn selve rovviltforvaltningen.

Både den naturvitenskapelige og den samfunnsvitenskapelige forskningen har vært premissleverandører for politikk og forvaltning, for eksempel i forbindelse med den siste rovviltmeldingen (St. meld. Nr. 15 (2003 – 2004) "Rovvilt i norsk natur"). Men vi vet fremdeles for lite om hvordan folk reagerer på ulike konkrete forvaltningstiltak, for eksempel den nye regionale forvaltningsmodellen i Norge, rovviltjakt, erstatningsordninger, soner, osv. Innenfor dette prosjektet er målsetningen å bringe forskningen nærmere folks konkrete opplevelse av dagens rovviltforvaltning, og å formidle denne kunnskapen til forvaltningsorganer, politikere og organisasjoner.

Norge og Sverige har felles rovdyrbestander, og forvaltningen i de to landene må ses i sammenheng. Det er også vanlig å sammenligne rovdyrsituasjonen i Norge og Sverige for å underbygge forskjellige standpunkter i debatten. Men det har vært forsket mindre på rovviltkonfliktene i Sverige enn i Norge, og vi vet alt for lite om forholdene der. Situasjonen i Sverige er ganske forskjellig fra den norske. Den svenske landsbygda er enda tynnere befolket og utmarksarbeite er lite utbredt. Dermed er de to landene forskjellige med hensyn til det sosiale grunnlaget for en av de viktigste konfliktdimensjonene – konflikten mellom rovdyrvern og beitebruk. Men beitebrukerne er i mindretall også i norske kommuner. Tidligere forskning har vist at tyngdepunktet rovdyrmotstanden finnes blant folk i yrker utenfor landbruket, som bruker

naturen til jakt og andre former for rekreasjon. Dette finnes i Sverige også, og mye tyder på at konfliktnivået i Sverige øker raskt. Selv om Norge har opprettholdt en helt annen bosettingsstruktur enn Sverige, kan det være grunn til å anta at de to landene ligner hverandre mye når det gjelder de konfliktdimensjonene som ikke handler om dyr på utmarksbeite. Men til nå er det ingen som har foretatt en systematisk sammenligning. Derfor er også det en viktig oppgave for prosjektet.

Studieområde

Vi skal konsentrere oss om grensetraktene i Sør-Norge og de midtre delene av Sverige. Det vil si Hedmark, Akershus, Østfold, Värmland, Dalarna, Örebro län og Västmanland. Biologene kaller av og til dette området for det "Sørlige sentrale skandinaviske økosystemet" (SSSØ). Det bor om lag to millioner mennesker innenfor området som dekker et areal på 95 000 kvadratkilometer. Økosystemet inneholder samtlige skandinaviske ulveflokker, et stort antall gauper, og det sørligste reproduksjonsområdet for brunbjørn. Jerven koloniserer også SSSØ fra nord i disse dager. Regionen inneholder to av de norske forvaltningsområdene for rovdyr, hele den norske "ulvesonen" og fire län som er sentrale i den svenske rovviltforvaltningen.

På norsk side kommer vi til å drive samfunnsforskningen i Trysil og Halden. I begge kommunene er mange berørt av rovdyra på en eller annen måte. Samtidig er kommunene ganske forskjellige når det gjelder befolkningens størrelse og sammensetning. De har imidlertid det til felles at de ikke er ensidige primærnæringskommuner, og vi tror derfor at vi kan få et innblikk i andre sider ved rovdyrproblematikken enn vi ville fått der husdyrtap er et dominerende konfliktema.

Hvordan gjør vi det?

Vi står overfor et tema som i første omgang krever en åpen utforskning av folks oppfatninger av dagens forvaltning, av konflikten og av rovdyrpolitikken generelt. Metoden må være i stand til å fange opp den variasjonen som finnes mellom ulike befolkningsgrupper når det gjelder synet forvaltning av rovdyrstammene.

Vi kommer for det meste til å bruke gruppeintervjuer, som ofte kalles *fokusgrupper*. En fokusgruppe består av 3-10 mennesker som skal kommentere og diskutere et bestemt tema. Det er ofte en bra metode når forskerne ikke skal inn på veldig personlige ting, men er interessert i å få i gang en diskusjon. Vi ønsker likevel å trenge litt dypere ned i sakene slik at vi kan forstå godt hvorfor folk mener det de mener. Derfor ønsker vi grupper der folk har noe til felles og gjerne kjenner hverandre, slik at samtalen kan flyte fritt. Det kan være grupper bestående av jegere, grunneiere, naturvernere, osv. Til sammen bør fokusgruppene nærme seg et tverrsnitt av kommunens befolkning.

Det er avgjørende at vi ikke bare får kontakt med folk som har bestemte og sterke meninger. Vi har tidligere sett at ganske mange, selv i rovdyrkommuner, ikke er særlig engasjert i rovdyrspørsmålet. De har ikke alltid noen klare oppfatninger av rovdyrpolitikken, og noen er rett og slett lei hele greia. Dette er grupper som har kommet i bakgrunnen, også i vår tidligere forskning. Men deres syn på rovvilt og naturforvaltning er viktig om vi skal danne oss et best mulig bilde av mangfoldet de berørte områdene. Derfor ønsker vi noen fokusgrupper på arbeidsplasser og andre steder der folk er samlet av andre grunner enn sin tilknytning til utmark og natur.

En totrinns strategi skal sørge for at vi oppnår den nødvendige informasjonen. Ved å snakke med et utvalg nøkkelpersoner håper vi å få oversikt over relevante grupperinger i lokalsamfunnet. Basert på denne informasjonen setter vi sammen fokusgruppene, med mest mulig lokal hjelp. Kan deltakerne rekrutteres av folk som kjenner dem, og ikke av oss, er det det aller beste.

Personvern og lagring av data

Intervjuene vil normalt bli tatt opp elektronisk, men vi registrerer ikke deltakernes navn. Personopplysninger blir registrert bare i den grad de er relevante (yrke, utdanning og lignende). I forbindelse med all rapportering fra prosjektet vil alle opplysninger anonymiseres slik at ingen enkeltpersoner kan kjennes igjen. Intervjuopptak og eventuelle utskrifter av intervjuer vil bli oppbevart elektronisk i kryptert form hos NINA, og vil ikke stilles til rådighet for forskere utenfor teamet som deltar i ROSA II.

Formidling og rapportering

Vi skal rapportere fra prosjektet på vanlige måter, i rapporter og vitenskapelige artikler. Men vi legger også stor vekt på å skrive om det vi finner ut i tidsskrifter som Jakt & Fiske, Miljøjournalen, lokalaviser, osv. Vi vil også – som i tidligere prosjekter – satse mye på å formidle resultater tilbake til alle som har hjulpet oss i berørte lokalsamfunn og til andre som måtte være interessert. Det kan skje på mange måter: Kortrapporter eller ”fakta-ark”, foredrag, osv.

Vi håper dette har gitt et inntrykk av hva vi skal gjøre og av hva vi ønsker å oppnå. På forhånd takk for hjelpen.

Med hilsen

Ketil Skogen

Olve Krange

NINA Rapport 391

ISSN:1504-3312

ISBN: 978-82-426-1956-3

Norsk institutt for naturforskning

NINA hovedkontor

Postadresse: 7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, 7047 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

Organisasjonsnummer: NO 950 037 687 MVA

www.nina.no